

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
CIVILINIO PROCESO KATEDRA

KAROLINA GRUBINSKIENĖ
CIVILINĖS TEISĖS STUDIJŲ PROGRAMA

Palikimo priėmimo problematika

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Lekt. Svajonė Šaltauskienė

Konsultantas –
Prof. dr. Virgilijus Valančius

Vilnius, 2009

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. Paveldėjimo teisės raida ir ypatybės istoriniu aspektu.....	7
1.1 Romėnų teisės įtaka paveldėjimo teisės institutui.....	7
1.2 Paveldėjimo teisė istoriniuose Lietuvos šaltiniuose.....	11
1.3 Paveldėjimo teisės ypatumai pagal Lietuvos Užnemunėje galiojusį Napoleono kodeksą.....	13
2. Palikimo priėmimas ir palikimo atsisakymas kaip vienašalis sandoris.....	16
2.1 Palikimo priėmimo samprata.....	16
2.2 Palikimo atsisakymas.....	21
2.3 Palikimo priėmimo terminai.....	25
2.4 Palikimo priėmimo būdai ir atsakomybė už palikėjo skolas.....	28
2.4.1 <i>Palikimo priėmimas paduodant pareiškimą notarui.....</i>	<i>31</i>
2.4.2 <i>Palikimo priėmimas pagal antstolio sudarytą apyrašą.....</i>	<i>34</i>
2.4.3 <i>Faktinis palikimo valdymas kaip palikimo priėmimo būdas.....</i>	<i>38</i>
2.5 Palikimo priėmimo pagrindai.....	43
2.5.1 <i>Palikimo priėmimas pagal įstatymą.....</i>	<i>43</i>
2.5.1.1 <i>Palikimo priėmimas atstovavimo teise.....</i>	<i>46</i>
2.5.1.2 <i>Teisės priimti palikimą perėjimas.....</i>	<i>47</i>
2.5.2 <i>Palikimo priėmimas pagal testamentą.....</i>	<i>49</i>
2.5.2.1 <i>Privalomoji palikimo dalis.....</i>	<i>52</i>
2.6 Palikimo priėmimo registravimas.....	55
3. Tam tikrų subjektų palikimo priėmimo ypatumai.....	57
3.1 Nepilnamečių įpėdinių palikimo priėmimo ypatumai.....	58
3.2 Neveiksnių ar ribotai veiksnių asmenų palikimo priėmimas.....	60
3.3 Palikimo perėjimo valstybei ypatumai.....	61
4. Kolizinių normų taikymas palikimo priėmimo kontekste.....	62
IŠVADOS.....	66
PASIŪLYMAI.....	68
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	69
SANTRAUKA.....	76
SUMMARY.....	77
PRIEDAI.....	78

IVADAS

Temos problematika ir aktualumas. Paveldėjimo teisės reglamentavimas buvo reikšmingas visais visuomenės raidos etapais. Jos reikšmingumą sąlygoja tai, kad paveldėjimo teisė yra sritis, kuri, visų pirma, atspindi nacionalines valstybės tradicijas. Antra, paveldėjimo teisė išreiškia kiekvienos valstybės požiūrį į nuosavybės perėjimą ir numato visumą taisyklių, įtvirtinančių vienos iš nuosavybės įgijimo formų – galimybės paveldėti turtą po fizinio asmens mirties – įgyvendinimo tvarką bei sąlygas.

Atsiradus teisei paveldėti, įpėdinis turi išreikšti savo valią dėl galimybės pasinaudoti nurodyta teise. Įpėdinio valia gali būti išreiškiama aiškiai ir nedviprasmiškai, atliekant tam tikrus konkrečius veiksmus, t.y. priimant palikimą arba jo atsisakant. Be to, palikimą galima priimti konkludentinių veiksmų forma - faktiškai pradėjus valdyti mirusiojo turtą. Šiais veiksmais ne visuomet sąmoningai siekiama įgyvendinti paveldėjimo teisę, tačiau veiksmų pasekmės analogiškos – palikimas yra priimamas.

Atsižvelgiant į tai, šiame moksliniame darbe yra analizuojama asmens valios išraiškos forma, atsiradus paveldėjimo teisei, bei pagrindinės problemos, su kuriomis susiduriama, norint įgyvendinti teisę paveldėti. Kadangi priimti palikimą galima keliais būdais, kiekvienas iš jų yra aptariamas atskirai, siekiant įvertinti įstatymų leidėjo įtvirtintą teisinį reglamentavimą ir pasiūlyti iškilusių problemų sprendimo būdus. Atsižvelgiant į tai, kad palikimo priėmimo būdų analizė yra neatskiriama nuo jų įgyvendinančių subjektų analizės, darbe aptariami tiek palikimo priėmimo būdai, tiek subjektai, turintys teisę priimti palikimą.

Pastebėtina, kad nemažai praktinių problemų kyla, kai, pavyzdžiui, palikimas turi būti priimamas keliose valstybėse arba vienoje valstybėje gyvenantis asmuo turi priimti kitoje valstybėje atsiradusį palikimą. Tokiu atveju iškyla taikytinos teisės klausimas ir susiduriama su teisingo kolizinių normų taikymo problema. Deja, kolizinių normų taikymo srityje egzistuoja didžiulis norminių teisės aktų trūkumas, nes vieningo teisinio reglamentavimo, kuriuo būtų galima remtis priimant palikimą skirtingose valstybėse, nėra. Kiekvienoje valstybėje kolizinės normos skiriasi ir tam tikrais atvejais įstatymas nepateikia tikslaus atsakymo, kurias iš jų reikėtų taikyti. Dėl nurodytos priežasties tam tikros probleminės situacijos yra sprendžiamos remiantis prielaidomis, tiksliai nežinant teisingo sprendimo varianto.

Sprendžiant iškilusias taikytinos teisės problemas, remiamasi Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse (toliau vadinamas CK arba Civiliniu kodeksu)¹ ar dvišalėse tarptautinėse sutartyse numatytomis kolizinėmis normomis. Šioje srityje didelę pažangą yra padariusios Europos Sąjungos institucijos, kurios siekia harmonizuoti tarptautines paveldėjimo teisės

¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262

normas, kad ateityje Europos Sąjungos šalyse galėtumėme vadovautis vieningu teisės aktu. Greitu laiku turėtų įsigaliooti Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas „Dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų ir autentiškų aktų, susijusių su paveldėjimu, pripažinimo bei vykdymo ir Europos paveldėjimo pažymėjimo pradėjimo naudoti“, kuriuo yra siekiama nustatyti vienodas paveldėjimo teisės taisykles visose Europos Sąjungos valstybėse.

Darbo tikslas: Šio darbo tikslas yra atlikti išsamią palikimo priėmimo analizę, įskaitant palikimo priėmimo būdų ir subjektų analizes, išsiaiškinti palikimo priėmimo ypatumus Lietuvoje ir kitose pasaulio valstybėse, identifikuoti svarbiausias problemas, įskaitant kolizinių teisės normų taikymo problemą, ir pateikti galimus šių problemų sprendimo variantus. Šiam tikslui įgyvendinti, lyginamos Lietuvoje ir užsienio valstybėse galiojančios teisės normos, reglamentuojančios palikimo priėmimą.

Darbo uždaviniai yra:

- 1) išanalizuoti palikimo priėmimo sampratą ir ypatybes;
- 2) identifikuoti palikimo priėmimo problemas ir surasti galimus jų sprendimo būdus;
- 3) palyginti tarptautines ir Lietuvos teisės normas, reglamentuojančias palikimo priėmimą.

Darbo objektas, dalykas: Pirmiausia, šiame darbe yra pateikiamos ir įvertinamos tam tikru istoriniu laikotarpiu galiojusios teisės normos bei jų įtaka dabartiniam teisiniam reglamentavimui. Antra, yra analizuojama palikimo priėmimo samprata skirtingų šalių teisinės literatūros autorių darbuose ir teismų praktikoje. Taip pat aptariamas kiekvienas iš palikimo priėmimo būdų, atskleidžiant kiekvieno iš jų ypatybes. Kadangi taikant kolizines teisės normas kyla nemažai klausimų ir neaiškumų, analizuojami pagrindiniai tarptautiniai teisės aktai ir vertinamas egzistuojantis kolizinių normų taikymas, taip pat Europos Sąjungos teisės harmonizavimas paveldėjimo teisės kontekstu.

Be to, magistro baigiamasis darbas yra grindžiamas hipoteze, kad palikimo priėmimo teisinis reglamentavimas yra pakankamas. Tačiau iškyla nemažai praktinių problemų, pritaikant teisės normas. Teisės doktrinoje daugeliu aspektų, tokių kaip palikimo priėmimo ir atsisakymo atšaukimo galimybės, faktinio valdymo kaip palikimo priėmimo būdo, nepilnamečių ir neveiksnių asmenų palikimo priėmimo tvarkos ir kt., vyrauja skirtingos nuomonės, kurios šiame darbe bus vertinamos ir analizuojamos.

Tyrimo metodai: Siekiant nurodytų tikslų, darbe naudojamas istorinis metodas. Jo pagalba siekiama atskleisti romėnų teisės, Lietuvos Statutų ir kitų, anksčiau galiojusių teisės aktų įtaką dabartiniam palikimo priėmimo reglamentavimui. Atskleisti pagrindinius skirtumus ir rasti panašumus tarp romėnų, užsienio valstybių ir Lietuvos teisininkų ir/ar mokslininkų požiūrio į palikimą ir jo priėmimą įgalina lyginamasis metodas. Šis metodas taip pat leidžia

lyginamuoju aspektu įvertinti Lietuvoje galiojančių teisės aktų ir tarptautinių teisės aktų nustatytą palikimo priėmimo reglamentavimą. Siekiant atskleisti teisės aktuose vartojamų sąvokų ir atskirų formuluočių prasmę ir tikslą, naudojami lingvistinis metodas, nuo kurio prasideda kiekvienos teisės normos aiškinimas, bei teleologinis metodas, kurį taikant yra nustatomi tikrieji įstatymų leidėjo ketinimai, įtvirtinant vieną ar kitą teisės normą. Darbe pasinaudota sisteminiu metodu, kuris yra svarbiausias metodas aiškinant ir taikant Civilinį kodeksą. Gilinantis į esamą literatūrą, remiamasi teisinės analizės metodu, o formuluojant išvadas yra pasitelkiamas apibendrinimo ir loginis metodai.

Svarbiausi šaltiniai: Svarbiausi šaltiniai, kuriais pasinaudojama įgyvendinant šio darbo tikslus ir įgyvendinant uždavinius, yra CK ir jo aiškinimo bei taikymo pasekoje susiformavusi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) praktika. Didelės reikšmės palikimo priėmimo sąvokos bei jo reglamentavimo suvokimui ir aiškinimui turi doc. dr. A. Vileitos parengtas ir žurnale „Justitia“ publikuotas Lietuvos Respublikos civilinio kodekso penktosios knygos komentaras. Nors minėtas komentaras nėra pripažintas oficialiu teisės šaltiniu, tačiau doc. dr. A. Vileitos pateikti išaiškinimai yra gera priemonė, siekiant atlikti paveldėjimo teisės, o ypač palikimo priėmimo Lietuvoje analizę. Palikimo priėmimo mokslinę analizę taip pat atliko doc. dr. A. Dambrauskaitė, D. Svirbutienė, D. Petrauskaitė, V. Majūtė ir kt., kurių darbais yra remiamasi šiame darbe. Kolizines normas išsamiai analizavo prof. habil. dr. V. Mikelėnas. Vertinant tarptautinį palikimo priėmimo teisinį reglamentavimą, svarbiausiu šaltiniu yra tarptautinės konvencijos ir nacionaliai užsienio šalių, tokių kaip Rusijos Federacijos, Vokietijos Federacinės Respublikos, Prancūzijos Respublikos, Graikijos Respublikos ir Japonijos Imperijos civiliniai teisės aktai, reglamentuojantys paveldėjimo teisę. Be norminių teisės aktų, remtasi žymių užsienio teisininkų ir/ar mokslininkų, tokių kaip C. Hertel, D. Hayton, T. И. Зайцева, E. A. Суханова, darbais.

Darbo naujumas ir originalumas: Šio darbo tema yra nauja, kadangi Lietuvos literatūroje palikimo priėmimas ir jo būdai, palikimo samprata ir pagrindiniai jo bruožai, taip pat pagrindinės palikimo priėmimo ir taikytinos teisės problemos nėra sistemiškai ir aiškiai išanalizuotos. Egzistuoja atskirų palikimo priėmimo klausimų analizės pateikiančių mokslinių straipsnių ir kitokių darbų, kuriuose atskirai analizuojami palikimo priėmimo būdai, palikimo priėmimo sąvokos bei palikimo atsisakymas ir palikimo nepriėmimas. Tokias analizes atliko doc. dr. E. Baranauskas bei kiti autoriai išleistame Civilinės teisės vadovėlyje,² ir A. Dambrauskaitė savo straipsnyje „Vienašaliai sandoriai paveldėjimo teisėje: valios išreiškimo

² Baranauskas E., Karulaitytė-Kvainauskienė I., Kiršienė I. ir kt. Civilinė teisė: bendroji dalis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007

forma ir teisinės pasekmės“.³ Tuo tarpu D. Svirbutienė savo straipsnyje vertino pagrindines palikimo priėmimo problemas, tokias kaip palikimo priėmimą, paduodant pareiškimą notarui arba faktinio valdymo kaip palikimo priėmimo būdo pagrindines problemas.⁴ Tačiau šis, kaip ir daugelis kitų darbų, nepateikia išsamios palikimo priėmimo analizės, pradedant nuo istorinių palikimo priėmimo reguliavimo prielaidų, įvertinant Lietuvoje egzistavusią ir dabar veikiančią palikimo priėmimo teisinį reglamentavimą, lyginant jį su kitose šalyse veikiančiu reglamentavimu. Be to, labai svarbu atskleisti pačias svarbiausias ir dažniausiai praktikoje pasitaikančias palikimo priėmimą reglamentuojančių teisės normų, įskaitant kolizinių teisės normų, taikymo praktines problemas. Tuo tarpu šis darbas yra originalus, kadangi yra orientuotas į išsamią palikimo priėmimo analizę nacionaliniu ir tarptautiniu aspektu, svarbiausių teorinių ir praktinių problemų atskleidimą bei galimų problemų sprendimo variantų pateikimą.

³ Dambrauskaitė A. Vienašaliai sandoriai paveldėjimo teisėje: valios išreiškimo forma ir teisinės pasekmės // Jurisprudencija. 2008, Nr. 2(104)

⁴ Svirbutienė D. Palikimo priėmimo būdai: teoriniai ir praktiniai aspektai // Notariatas. 2007, Nr. 1. P. 12-21

1. PAVELDĖJIMO TEISĖS RAIDA IR YPATYBĖS ISTORINIŲ ASPEKTU

1.1 Romėnų teisės įtaka paveldėjimo teisės institutui

Daugelio valstybių teisinę sistemą įtakojo romėnų teisė. Ne išimtis yra ir šiuo metu Lietuvoje galiojančios teisės normos. Todėl šiame skyrelyje bus lyginamas Lietuvos paveldėjimo teisės reglamentavimas su romėnų teisės normomis, laikotarpyje nuo V a. pr. Kr. iki VI a. po Kr.

Ankstyvoji romėnų teisė remėsi XII lentelių įstatymais. Tai buvo unikalus savo turiniu, pamatinis teisės aktas, kuriame galima atrasti daugybę analogiškų, šiuo metu mūsų teisės sistemoje galiojančių teisės normų.

Kalbant apie paveldėjimo teisę, XII lentelių įstatymai suformulavo arba iš paprotinės teisės perėmė vieną pagrindinių paveldėjimo teisės nuostatų – testamentinio paveldėjimo prioritetą prieš įstatyminį.⁵ Jau V a. prieš Kr. buvo numatyta, jog egzistuojant testamentui, paveldima pagal testamentą, nesant testamento – pagal įstatymą. Panaši teisės norma yra numatyta ir CK 5.2 str.: pagal įstatymą paveldima, kada tai nepakeista ir kiek nepakeista testamentu. Manytina, kad paveldėjimo pagal testamentą pirmenybė teisės aktuose yra numatyta dėl to, kad tam tikri civilinių teisinių santykių subjektai turėtų galimybę laisvai išreikšti savo valią: kam ir kokį turtą norima palikti po savo mirties.

Iki atsirandant XII lentelių įstatymams, nepriimtas palikimas laikytas bešeimininkiu. Vėliau visi mirusiojo daiktai atitekdavo artimiausiems palikuonims, išskyrus mirusiojo skolas ir prievoles. XII lentelių įstatymuose atsirado norma, reglamentuojanti įpėdiniui tenkančias palikėjo skolas, kurios buvo proporcingos paveldimoms dalims.⁶ Vėliau įpėdiniai už palikėjo skolas atsakydavo ne tik paveldėtu, tačiau ir asmeniniu turtu.⁷

Tačiau kaip pagal Lietuvoje galiojančias teisės normas, pasiskirstytų palikėjo skolas, palikimą priėmus keliems įpėdiniams, kai jų paveldimo turto dalys skiriasi? Pavyzdžiui, palikimą priima pagal įstatymą mirusiojo sutuoktinis ir du mirusiojo vaikai. Pagal įstatymą sutuoktinis paveldi ¼ dalį palikimo, o palikėjo vaikai - ¾ dalis. Ar pareiga atlyginti palikėjo skolas taip pat dalintųsi proporcingomis dalimis? 1964 m. Civilinio kodekso 594 straipsnyje taip ir buvo numatyta, kad įpėdiniai atsakė už palikėjo skolas proporcingai gautai palikimo daliai.⁸

⁵ Vėlyvis S., Jonaitis M. XII lentelių įstatymai ir kai kurios atskirų šiuolaikinės teisės šakų bei institutų nuostatos // *Jurisprudencija*. 2008, Nr. 1 (103). P. 10

⁶ Vėlyvis S., Jonaitis M. XII lentelių įstatymai ir jų komentaras. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007. P. 53, Tabula V, 9

⁷ Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė. Antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Justitia, 1999. P. 179

⁸ Malcas E., Nekrašas V., Vileita A. ir kt./red. Žeruolis J. ir Čapskis M. Lietuvos TSR civilinio kodekso komentaras. Vilnius: Mintis, 1976. P. 389

Tuo tarpu, Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse įtvirtinta, kad palikimą priėmus keletui įpėdinių, už palikėjo skolas jie atsako solidariai visu savo turtu (LR CK 5.52 str.). Įpėdinis, norėdamas išvengti tokios atsakomybės, gali priimti palikimą pagal apyrašą.⁹ Tokiu reglamentavimu buvo siekiama apsaugoti kreditorių reikalavimus, atsiradus nesažiningiems įpėdiniais, kurie bandydavo iššvaistyti palikimą. Todėl galima daryti išvadą, kad senosios Romos teisė ir Lietuvos teisė numato įpėdinių atsakomybę už palikėjo skolas. Lietuvos teisė skiriasi nuo XII lentelių įstatymų tuo, kad Romos piliečiai būtų atsakę už palikėjo skolas proporcingai paveldimomis dalimis, o palikimą ne pagal apyrašą priėmę Lietuvos piliečiai galėtų atsakyti tiek paveldėtu turtu, tiek ir savo asmeniniu turtu.

Palikimo priėmimas Romos Respublikos gyvavimo laikotarpiu taip pat turėjo savitų ypatumų, lyginant su Lietuvos teisėje numatytu palikimo priėmimu. Priimant palikimą, buvo skiriamos dvi kategorijos subjektų. Palikėjo šeimos nariai t.y. *domestici heredes*, galėjo ir tiesiogiai neišreikšti savo valios, priimdami palikimą. *Sui heredes*, t.y. palikėjo vaikai, laikyti įpėdiniais net prieš jų pačių valią. Antrajai kategorijai priklausė *extranei heredes*. Tai asmenys, kurie nepriklausė mirusiojo šeimai. Jie turėjo aiškiai išreikšti valią priimti palikimą. Tuo tarpu Lietuvos teisės normose nėra išskiriami asmenys, turintys arba neturintys tiesiogiai išreikšti valią priimant palikimą. Visi įpėdiniai be išimties turi pareikšti valią priimti palikimą, arba jo atsisakyti. Autorės nuomone, šiuo metu galiojančios teisės normos, kurios numato įpėdinio laisvę pasirinkti, ar priimti palikimą, ar jo atsisakyti, yra kur kas konstruktyvesnės, atskleidžiančios civilinių teisinių santykių dispozityvumą.

Galima teigti, kad palikimo priėmimo būdai, šiuo metu žinomi Lietuvos teisėje, būtent ir kilo iš romėnų teisės. Romėnų teisė žinojo ir viešo pareiškimo apie palikimo priėmimą galimybę (*cretio*)¹⁰, kai buvo pareiškama apie palikimo priėmimą viešai, esant liudytojams. Taip pat buvo žinomas ir faktinis valdymas (*pro herede gestio*), kai įpėdinis atlikdavo tam tikrus veiksmus, iš kurių buvo matyti, kad jis elgiasi su paveldimu turtu, kaip su savuoju. Justiniano valdymo laikais buvo įvesta taisyklė, pagal kurią įpėdinis, per 30 dienų po palikėjo mirties pradėjęs sudarinėti paveldimo turto sąrašą, atsakė tik tuo turtu, kuris buvo surašytas į sąrašą ir ne daugiau. Tai padėjo išvengti nepavydėtinos įpėdinių padėties, kai mirusiojo skolos viršydavo jo turtą ir įpėdinio turtą kartu sudėjus.¹¹ Tokio paveldimo turto sąrašo sudarymas yra panašus į šiuo metu žinomą vieną iš palikimo priėmimo būdų – palikimo priėmimą, sudarant paveldimo turto apyrašą.

⁹ Vileita A. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (3) // Justitia. 2003, Nr. 5. P. 30

¹⁰ Girard P. F. Romėnų teisė III. Kaunas: Varpas, 1933. P. 108

¹¹ Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė. Antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Justitia, 1999. P.198

Terminas priimti palikimą pagal *ius civile* buvo netaikomas, išskyrus tuomet, kai kreditorius kreipdavosi į įpėdinį ir duodavo jam laiko apsispręsti, priimti palikimą ar ne. Pretorių teisė jau žinojo tam tikrus terminus, tačiau jie nebuvo siejami su Lietuvos teisėje galiojančiu terminu - trimis mėnesiais priimti palikimą.¹² Terminą priimti palikimą galėjo paskirti ir pats testatorius, ir teismas.¹³ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas numato konkrečius terminus, per kuriuos įpėdinis turi teisę priimti palikimą. Be to, testatorius neturi teisės nurodyti termino, per kurį įpėdinis priims palikimą arba jo atsisakys.

Kalbant apie Lietuvos ir romėnų teisės panašumus, reikia paminėti, kad romėnų teisė žinojo paveldėjimo transmisiją, kuri galiojo pretorių teisės ir Justiniano novelose. Šaukiamam paveldėti įpėdiniui nespėjus priimti palikimo ir mirus, teisę priimti palikimą turėjo jo įpėdinis.

Romėnų teisėje egzistavo galimybė atimti jau priimtą palikimą. Toks palikimas buvo paliekamas išdui. Pagrindai atimti jau priimtą palikimą buvo tokie kaip – nusikalstama veika prieš palikėją, t.y. gyvybės atėmimas, palikto testamentu sunaikinimas, tyčinis trugdymas sudaryti testamentą ir kita.

CK 5.6 str. numato aplinkybes, kai įpėdiniai negali paveldėti. Pagrindinės iš aplinkybių yra tos pačios kaip ir romėnų teisėje, t.y. tyčia atimta gyvybė iš palikėjo, tyčinis trugdymas sudaryti testamentą, apgaulė, siekiant, kad palikėjas pakeistų testamentą, testamentu klastojimas. Tačiau galima įžvelgti ir skirtumą, kad Lietuvos teisė numato aukščiau nurodytas sąlygas kaip teisės paveldėti nebuvimą apskritai, o romėnų teisininkai numatė tokias pačias sąlygas, kaip galimybę atimti jau priimtą palikimą. Lietuvos Respublikos įstatymuose taip pat yra numatyta galimybė atimti jau priimtą palikimą. Tai reglamentuoja CK 5.8 str.: asmuo, kuris pretenduoja į palikimą, gali ginčyti jau priimtą palikimą, pareikšdamas ieškinį per vienerius metus nuo palikimo atsiradimo dienos arba nuo tos dienos, kai sužinojo ar turėjo sužinoti, kad palikimą priėmė kitas asmuo.

Lyginant palikimo atsisakymą Lietuvoje galiojančioje teisėje ir ankstyvuojų romėnų teisės galiojimo laikotarpiu, paveldint pagal *ius civile*, egzistavo skirtingos palikimo atsisakymo pasekmės. Atsisakius palikimo, jis neatitekdavo kitiems įpėdiniams pagal eilę, o tapdavo išmariniu, t.y. atitekdavo išdui. Jei išdas per ketverius metus šia teise nepasinaudodavo, turto savininku tapdavo jo valdytojas.¹⁴ Toks pavyzdys dar kartą pagrindžia, kad *ius civile* teisė palikimą laikė nuosavybės perėjimu artimiausiems giminaičiams, kurie turėjo būti suinteresuoti ją išlaikyti savo rankose. Tuo tarpu atsisakius palikimo Lietuvoje, jis pereina kitiems įpėdiniams

¹² Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė. Antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Justitia, 1999. P.197

¹³ Jonaitis M. Romėnų privatinės teisės įtaka šiuolaikinei civilinei ir civilinio proceso teisei: daktaro dis.soc. mokslai: teisė (01S) / LPA, MRU. Vilnius, 2005. P. 151

¹⁴ Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė. Antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Justitia, 1999. P.187

pagal įstatymą arba antriniam įpėdiniui, jeigu toks būtų nurodytas testamente. Palikimo perėjimas valstybei reglamentuotas CK 5.62 str. Tačiau palikimas valstybei pereina tik tuo atveju, jeigu nė vienas įpėdinis nepriima palikimo. Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse terminas valstybei priimti palikimą nėra numatytas.

Galima daryti išvadą, kad romėnų teisėje dauguma įpėdinių būdavo priversti priimti palikimą, jei nenorėdavo, kad turtas atitektų išdui. Tokiu būdu pagal romėnų teisę, tolesnės eilės įpėdiniai pagal įstatymą daug rečiau turėdavo progą priimti palikimą, nei tai gali padaryti įpėdiniai pagal Lietuvos teisę.

Romėnų teisė, taip pat kaip ir Lietuvos teisė, turėjo testamentu laisvės principo išimtį - privalomąją palikimo dalį. Iš pradžių, kiek turto privalu palikti testamentu įpėdiniams, turintiems teisę į privalomąją palikimo dalį, sprendė teismas, vėliau buvo nustatytas reikalavimas palikti ne mažiau kaip ¼ dalį palikimo, priklausančio pagal įstatymą. Imperatorius Justinianas padidino privalomąją dalį iki ½ priklausančios dalies, jeigu ši sudaro mažiau negu ¼ viso palikimo, ir iki 1/3, jeigu daugiau.¹⁵ Vadinasi, privalomųjų įpėdinių teisės kiekvienu romėnų teisės laikotarpiu tapo vis labiau saugomos. Galiausiai Justiniano novelose buvo numatyta, kad testamente nurodyto turto įpėdiniui atsisakius palikimo, jo dalį paveldėdavo *heredes instituti* (privalomieji įpėdiniai). Galima pasvarstyti, kad tokią romėnų teisės normą galėtų perimti ir Lietuvos teisė, taip suteikdama daugiau galimybių įpėdiniams, kuriems reikalingas išlaikymas. Tačiau kita vertus, toks reglamentavimas užkirstų kelią paveldėti įpėdiniams pagal įstatymą, kurie neturi teisės gauti privalomosios palikimo dalies.

Svarbu išsiaiškinti ir kitus įpėdinius, kurie pagal romėnų teisę galėjo priimti palikimą. Galima pastebėti, kad romėnų teisė numatė *successio graduum et ordinum* (paveldėjimą pagal laispius ir eiles). Tačiau skirtingai nei šiuo metu Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse, romėnų teisėje buvo žinomos trys eilės pagal XII lentelių įstatymą, keturios eilės pagal pretorių teisę ir keturios pagal Justiniano teisę.¹⁶ Manytina, kad kintant teisiniam reguliavimui, kito ir įpėdinių pagal įstatymą eilės.

XII lentelių įstatymas rėmėsi vadinamąja agnatine giminyste, t. y. paveldėti galėjo tik tie giminaičiai, kurie buvo tiesiogiai priklausomi nuo mirusiojo, t.y. buvo jo valdžioje. *Sui heredes* (palikėjo vaikų) teisė paveldėti po palikėjo mirties, nesant testamento, buvo laikoma savaime suprantama teise, kuri egzistavo palikėjui esant gyvam ir buvo pagrįsta bendrąja šeimos nuosavybe. Šios eilės įpėdiniais galėjo būti sūnūs, dukterys, anūakai, žmona santuokoje *cum manu* (tai tokia santuoka, kai žmona patekdavo į visišką vyro valdžią), išūnytieji. Nesant įpėdinio *sui heredes* (palikėjo vaikų), paveldėti būdavo šaukiami *agnatus proximus* (artimiausi

¹⁵ Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė. Antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Justitia, 1999. P.194

¹⁶ Girard P.F. Romėnų teisė III. Kaunas: Varpas, 1933. P. 69-81

giminaičiai). Mirusiajam neturint savo šeimos, paveldėti buvo šaukiami jo broliai ir seserys arba motina, jeigu ji buvo su mirusiojo tėvu santuokoje *cum manu*. Jie buvo antrojo šalutinės agnatinės giminystės laipsnio mirusiojo giminės. Nesant šio laipsnio giminaičių, kviečiami paveldėti trečiojo laipsnio agnatai ir t.t. Visi vienos eilės įpėdiniai palikimą dalinosi *in capita* (po lygiai).¹⁷

Atsiradus pretorių teisei, atsirado ir naujovė, kad nesant nė vieno iš trijų eilių įpėdinių, paveldėti buvo šaukiamas mirusiojo sutuoktinis. Justiniano paveldėjimo teisės sistemoje atsiranda neturtingos našlės paveldėjimo teisė, kai neturinti turto našlė kartu su kitais įpėdiniais, paveldėdavo lygiomis dalimis, bet ne daugiau nei vieną ketvirtąją dalį viso palikimo.

Lietuvos teisės sistemoje sutuoktinis nepriskiriamas prie įpėdinių pagal įstatymą eilėms. Tačiau kaip numato CK 5.13 str., sutuoktinis turi teisę paveldėti su pirmos ir antros eilės įpėdiniais, priklausomai nuo jų skaičiaus – arba ¼ dalį, arba ½ palikimo, jei įpėdinių, neskaitant sutuoktinio, yra daugiau nei trys. Didžiausias skirtumas, paveldint sutuoktiniui romėnų teisėje ir Lietuvos Respublikoje galiojančiose teisės normose yra tas, kad Lietuvoje sutuoktinis, nesant pirmos ir antros eilės įpėdinių, gali paveldėti visą palikimą. Tuo metu galiojančiose romėnų teisės normose: XII lentelių įstatymuose, pretorių teisėje ir Justiniano kodifikuotoje teisėje tokia galimybė nebuvo numatyta.

Galima surasti ir kitų panašumų bei skirtumų Lietuvos ir romėnų teisės sistemose. Tačiau savaime suprantama, kad šiuolaikinė teisė perėmė kai kurias romėnų teisės normas, adaptavosi, šiek tiek pakoreguodama tam tikras normas, kartu ir pernelyg nenutoldama nuo senųjų laikų paveldėjimo teisės suvokimo.

1.2 Paveldėjimo teisė istoriniuose Lietuvos šaltiniuose

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės paveldėjimo teisė iš pradžių buvo daugiau paprotinė, teismų sprendimai nebuvo užrašinėjami. Paprotinė paveldėjimo teisė pirmą kartą raštu buvo pripažinta 1387 m. privilegijoje, kur buvo leidžiama katalikų bajorams paveldėti tėviškes, suteikiant tokią teisę ir moterims. Iki tol, kunigaikštis buvo kaip sergėtojas, kad žemė atitektų tik prievoles sugebančiam atlikti asmeniui, todėl jis duodavo sutikimus bajorams paveldėti savo tėviškes.¹⁸ Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje svarbiausiais teisės aktais galima laikyti Lietuvos Statutus. Juose buvo įtvirtinamos civilinės, baudžiamosios teisės nuostatos, taip pat galima atrasti ir paveldėjimo teisės normų.

¹⁷ Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė. Antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Justitia, 1999. P.187

¹⁸ Skirius J., Šapoka G. Iš Lietuvos teisės ir valstybės istorijos: straipsnių ir mokslinių darbų ištraukos. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001. P. 272

Lietuvos Statutuose nėra tiesiogiai analizuojamas palikimo priėmimas. Galima tik įsivaizduoti, kokios problemos kildavo, priimant palikimą. Šiuo metu žinomų palikimo priėmimo būdų Lietuvos Statutuose nebuvo numatyta. Tik reglamentuojant našlės paveldėjimo teises galima išvelgti panašų į šiuo metu suprantamą palikimo priėmimo būdą – faktinį valdymą: Statutuose numatyta našlės teisė valdyti visus velionio dvarus ir būti nepilnamečių vaikų globėja.¹⁹ Tačiau tokia teisė numatyta tik laikinai. Po vyro mirties našlė gaudavo tik įkraitį (veno). Tuo atveju, jeigu ji nebūdavo gavusi iš vyro įkraičio, ji gaudavo lygią dalį su sūnumis, o II ir III Statutuose numatyta, kad sutuoktinė galėdavo naudotis vienu ketvirtadaliu vyro turto iki gyvos galvos.²⁰ Tačiau iš esmės, našlės paveldėjimo teisės nebuvo plačiai ginamos, lyginant su kitais įpėdiniais.

Apie palikimo atsisakymą Lietuvos Statutai neužsimena, todėl galima daryti išvadą, kad jis tikriausiai buvo mažai kada naudojamas, nes svarbiausias tikslas tuometinėje visuomenėje kaip tik ir buvo išsaugoti turtą šeimos rankose, taip siekiant turėti tam tikrą savarankiškumą nuo feodalo. Šiuo metu Lietuvoje galiojantis CK numato palikimo perėjimą valstybei. Tuo tarpu Lietuvos Statutai žinojo palikimo perėjimo feodalui atvejį. Pavyzdžiui, Pirmajame Lietuvos Statute numatyta, kad valstiečiui neturint sūnų, turtas atitekdavo feodalui, nes dukterys ir broliai neturėjo teisės paveldėti.²¹

Kadangi Lietuvos Statutuose buvo žinomas paveldėjimas pagal testamentą ir pagal įstatymą, tai ir palikimą buvo galima priimti vienu iš šių pagrindų. Lietuvos Statutai ribojo kai kurių įpėdinių teisę paveldėti. Buvo numatyti atvejai, kada vaikams negalima palikti testamentu jokio turto, pvz. kai vaikai naudoja smurtą prieš tėvus, be tėvų leidimo ima turtą, šmeižia tėvus, jei vaikai neišlaiko tėvų senatvėje, ar dukra nedorai elgiasi bei kt. Kaip matome, tokios nuostatos buvo daugiau moralinio pobūdžio ir rėmėsi principu, kad jeigu vaikai negerbia tėvų ar jiems nepadedą, tuomet testamentu palikti turto jiems negalima. Panaši teisės norma yra suformuluota ir šiuo metu galiojančiame Civilinio kodekso 5.6 straipsnyje.

Kaip žinia, galiojant Lietuvos Statutams, buvo žinomi luomai, taigi ir testamentinis paveldėjimas tam tikriems luomams buvo ribojamas. Įpėdiniais neturėjo teisės būti belaisviai bei šeimynykščiai. Tokie asmenys pirmiausiai turėjo būti paleidžiami į laisvę.²² Kelio tarnai, neprivilegiuotų miestų miestiečiai ir paprasti žmonės pagal testamentą galėjo palikti tik trečdalį turto kam norėjo, o du trečdalius turto jie turėjo palikti savo vaikams, kad jie galėtų atlikti

¹⁹ Valikonytė I., Lazutka S., Gudavičius E. Pirmasis Lietuvos Statutas (1529 m.). Vilnius: Vaga, 2001. P. 287

²⁰ Vansevičius S. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybiniai – teisiniai institutai pagal 1529, 1566 ir 1588 m. Lietuvos Statutus. Vilnius: Mintis, 1981. P. 72

²¹ Aviža S., Vileita A., Staskonis V. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Justitia, 2009. P. 76

²² Andriulis V., Maksimaitis M., Pakalniškis V. ir kt. Lietuvos teisės istorija. Vilnius: Justitia, 2002. P. 205

tarnybą nuo valdomos žemės. Jeigu vaikų nebuvo – du trečdaliai turto likdavo ponui.²³ Taip paveldėjimo teisėje pasireiškė pono valdžia neprivilegiuotiems gyventojams. Todėl manytina, kad palikimą privalomai turėdavo priimti mirusiojo vaikai, o ypatingai sūnūs.

Paveldint pagal įstatymą, valstiečiai, tuomet buvę baudžiauninkais, neturėjo jokių teisių į žemę ir galėjo paveldėti tik judamąjį turtą.²⁴ Pagal įstatymą galėjo paveldėti kunigaikštukų, ponų, šlėktų ir miestiečių sūnūs ir dukterys. Tačiau broliai ir seserys lygiomis dalimis paveldėdavo tik motinos turtą, o ne tėvo. Paveldint tėvo turtą, seserys gaudavo ¼ dalį tėvoninės ar išpirktos žemės kraičiui, su sąlyga, kad jo nebuvo gavusios iš tėvo. Brolių pirmenybės teisė buvo paaiškinama tuo, kad jie turėjo atlikti karinę tarnybą, o žemė buvo karinės tarnybos atlikimo garantija.

Taigi Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikais, paveldėjimo teisė buvo priklausoma nuo palikėjo ir paveldėtojų padėties tuometinėje visuomenėje, buvo jaučiama labai didelė feodalo įtaka. Palikimo priėmimas Lietuvos Statutuose nėra akcentuojamas. Daugiau dėmesio yra skiriama įpėdiniams, kurie turi teisę paveldėti. Egzistavo labai ryški vyriškosios linijos pirmenybė paveldėti mirusiojo tėvo turtą, kuri buvo kaip garantas, kad prievolės valstybei bus atliekamos tinkamai. Šie bruožai ir skiria dabartinį paveldėjimo teisės suvokimą nuo tuomet galiojusio.

1.3 Paveldėjimo teisės ypatumai pagal Lietuvos Užnemunėje galiojusį Napoleono kodeksą

Kitas svarbus teisės aktas, kuriame taip pat galima išvelgti paveldėjimo teisės, o ypač palikimo priėmimo ypatumų, buvo Lietuvos Užnemunėje galiojęs Napoleono kodeksas.

Lietuvos Užnemunę galima laikyti savotiškai unikalia sritimi. Tai kraštas, kuris po Žečpospolitos padalijimo 1795–1807 m. tapo viena iš Prūsijos karalystės provincijų (Naująja Rytų Prūsija). Ši sritis buvo ypatinga tuo, kad joje pirmiausiai panaikinta baudžiava, vėliau - XIX a. antroje pusėje šis regionas tapo lietuvių tautinio atgimimo skatintoju.²⁵ Užnemunė buvo ir ta sritis, kur skirtingai nei kitoje Lietuvos dalyje, netgi tarpukariu, galiojo Napoleono Civilinis kodeksas.

Analizuojant Užnemunės paveldėjimo teisę, galima teigti, kad palikimo priėmimui, kitaip nei Lietuvos Statutuose, yra skiriamas nemažas dėmesys. Napoleono kodeksas numatė,

²³ Vansevičius S. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybiniai – teisiniai institutai pagal 1529, 1566 ir 1588 m. Lietuvos Statutus. Vilnius: Mintis, 1981. P. 72

²⁴ Skirius J., Šapoka G. Iš Lietuvos teisės ir valstybės istorijos: straipsnių ir mokslinių darbų ištraukos. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001. P. 272

²⁵ Lietuvos mokslininkų laikraštis 2008 m. liepos 24 d. Nr. 14 (392) <http://209.85.129.132/search?q=cache:1OhLCM2B9BMJ:mokslasplus.lt/mokslo-lietuva/comment/reply/1269+u%C5%BEnemun%C4%97&cd=12&hl=lt&ct=clnk&gl=lt> prisijungimo laikas 2009-09-06 18:18

kad priimti palikimą buvo galima dviem būdais: oficialiu raštu arba faktiniu palikimo priėmimu. Buvo žinomas ir kitas būdas, panašus į šiuo metu galiojantį būdą priimti palikimą - tai paveldėjimas pagal inventorių. Paveldėjant pagal inventorių, įpėdinis turėjo sąžiningai surašyti visus daiktus į sąrašą, o atsakomybė už palikėjo skolas buvo ribota, atsižvelgiant į tenkančio turto dalį, arba visiškai atleidžiant nuo atsakomybės, jeigu turtas būdavo perduodamas kreditoriui.²⁶ Nuostata, kad įpėdinis buvo atleidžiamas nuo atsakomybės už palikėjo skolas, jeigu jis perduodavo turtą kreditoriui, buvo unikali savo turiniu. Tokiu atveju įpėdinių padėtis buvo palengvinama, kad jie, priimdami palikimą, neatsakytų už palikėjo skolas ir savo turtu. Tačiau galima išvelgti ir trūkumą, kad kreditorių teisės nebuvo pakankamai apsaugomos.

Palikimui priimti arba jo atsisakyti buvo numatytas trejų metų terminas. Manytumėme, kad toks termino nustatymas sukeldavo nemažai sunkumų įpėdiniams, todėl visas paveldėjimo procesas užtrukdavo ganėtinai ilgai. Įpėdiniai negalėdavo greitai realizuoti savo paveldėjimo teisių. Pavyzdžiui, sutuoktinis, gavęs palikimą, turėjo parduoti kilnojamąjį turtą ir pinigus, padėti į banką arba gauti laidavimą tam, kad jeigu per trejus metus atsirastų mirusiojo įpėdinių, pinigai ir turtas jiems būtų gražintas.²⁷ Jis neturėjo teisės pilnai disponuoti paveldėtu turtu. Trejų metų termino nustatymas palikimui priimti buvo teigiamas žingsnis tuo aspektu, kad tai galėjo sumažinti galimybes kilti įvairiausiems įpėdinių ginčams dėl paveldimo turto. Tokiu būdu visi įpėdiniai tikrai spėdavo priimti palikimą arba jo atsisakyti laiku.

Kitas Užnemunės paveldėjimo teisės bruožas buvo tas, kad atsisakę palikimo, įpėdiniai turėjo teisę priimti palikimą, jeigu senaties terminas dar nebūdavo pasibaigęs ir kiti įpėdiniai nepriėmė palikimo. Toks reglamentavimas suteikė daug daugiau laisvės įpėdiniams, reaguojant į susiklosčiusią situaciją vienaip ar kitaip pasielgti. Tačiau vėlgi, dėl tokio reglamentavimo, galėjo atsirasti galimybė piktnaudžiauti suteiktomis teisėmis, siekiant išvengti atsakomybės už palikėjo skolas.

Palikimo atsisakyti buvo įmanoma paduodant pareiškimą pirmosios instancijos teismo raštinėje. Palikimo atsisakymo pasekmės buvo suprantamos taip pat kaip ir šiais laikais – palikimas pereidavo kitiems įpėdiniams. Tačiau buvo neleidžiama užimti atsisakiusiojo vietos atstovavimo teise. Jeigu įpėdinis buvo ir skolininkas, ir jis atsisakydavo palikimo, tai įpėdinio kreditoriai turėdavo teisę gauti teismo įgaliojimą priimti palikimą vietoje atsisakiusio skolininko.²⁸ Tokiu atveju kreditorių interesai būdavo apginami ir palikimo atsisakymas tapdavo

²⁶ Vansevičius S. Paveldėjimo teisė pagal Lietuvos Užnemunėje galiojusį Prancūzijos 1804 metų Civilinį kodeksą (Napoleono) // Teisė. 1998, Nr. 32. P. 158

²⁷ Vansevičius S. Paveldėjimo teisė pagal Lietuvos Užnemunėje galiojusį Prancūzijos 1804 metų Civilinį kodeksą (Napoleono) // Teisė. 1998, Nr. 32. P. 156

²⁸ Vansevičius S. Paveldėjimo teisė pagal Lietuvos Užnemunėje galiojusį Prancūzijos 1804 metų Civilinį kodeksą (Napoleono) // Teisė. 1998, Nr. 32. P. 157

negaliojančiu. Galima teigti, kad toks reglamentavimas buvo pažangus būdas apsaugoti ne tik palikėjo, tačiau ir įpėdinio kreditorių interesus.

Užnemunės paveldėjimo teisėje ištekėjusios moterys turėjo kitokį statusą, priimdamos palikimą, nei kiti įpėdiniai. Jei ištekėjusi moteris norėdavo priimti palikimą, tai ji galėjo padaryti tik su savo vyro arba teismo sutikimu.²⁹ Vadinasi, ji laisvai negalėjo priimti palikimo ir jos valia visada turėjo priklausyti nuo vyro arba teismo valios. Autorės nuomone, toks reglamentavimas atspindėjo moterų priklausomybę nuo savo sutuoktinių. Moterys pagal Užnemunėje galiojusį Napoleono kodeksą, kaip ir romėnų teisėje, nebuvo lygiaverčiai nei valstybės, nei teisės subjektai, todėl negalėjo vienasmeniškai priimti kokių nors reikšmingų sprendimų civiliniuose teisiniuose santykiuose. Napoleono kodekse buvo apibrėžiama ir nesantuokinių vaikų paveldėjimo teisė – jie galėjo paveldėti nesant įstatyminių įpėdinių. Teisė paveldėti sutuoktiniui atsirasdavo tik tuomet, jei nebūdavo nesantuokinių vaikų arba jie nepriimdavo palikimo. Jeigu sutuoktinio nebūdavo arba jis nepriimdavo palikimo, tuomet palikimas atitekdavo valstybei. Nesantuokiniai vaikai, sutuoktinis ar valstybė turėjo kreiptis į teismą ir prašyti perduoti turto valdymą.

Turto palikimas testamentu taip pat turėjo savų ypatumų: buvo negalima palikti daugiau kaip $\frac{1}{2}$ dalies turto, kai likdavo vienas santuokinis vaikas, kaip įpėdinis, $\frac{1}{3}$ – kai likdavo du vaikai ir $\frac{1}{4}$ – kai likdavo trys ir daugiau vaikų. Visą turtą testamentu buvo galima palikti tuomet, kai nebuvo nei žemutinės, nei aukštesnės linijų giminaičių.³⁰ Todėl galima laikyti, kad Užnemunėje galiojusi teisė žinojo teisę į privalomąją palikimo dalį, kuri apsaugojo palikėjo vaikų interesus.

Apibendrinant galima teigti, kad paveldėjimo teisė Užnemunėje galiojusioje Napoleono kodekse, viena vertus, turėjo daug pažangių teisės normų, ypač saugančių kreditorių reikalavimus. Kita vertus, kai kurie įpėdiniai, tokie kaip sutuoktinis, o ypač moterys, turėjo labai ribotą teisę paveldėti turtą. Galima daryti ir kitą išvadą, kad palikimo priėmimas nebuvo identiškas šiuo metu Lietuvos teisėje galiojančiam teisiniam reglamentavimui.

²⁹ Vansevičius S. Paveldėjimo teisė pagal Lietuvos Užnemunėje galiojusį Prancūzijos 1804 metų Civilinį kodeksą (Napoleono) // Teisė. 1998, Nr. 32. P. 156

³⁰ Vansevičius S. Paveldėjimo teisė pagal Lietuvos Užnemunėje galiojusį Prancūzijos 1804 metų Civilinį kodeksą (Napoleono) // Teisė. 1998, Nr. 32. P. 164

2. PALIKIMO PRIĖMIMAS IR PALIKIMO ATSIŠAKYMAS KAIP VIENAŠALIS SANDORIS

2.1 Palikimo priėmimo samprata

Įpėdiniai, sužinoję apie tai, kad jie turi teisę gauti mirusiojo turtą, turi išreikšti savo valią priimti palikimą. Todėl šiame skyrelyje bus kalbama apie palikimo priėmimo sampratą ir aplinkybes, kurioms esant, galima priimti palikimą.

Dabartinės lietuvių kalbos žodynas palikimą apibrėžia kaip paliekamą po mirties turtą.³¹ Tokį turtą sudaro materialūs ir nematerialūs dalykai, kurie gali būti nuosavybės objektu. Tai nekilnojamasis ir kilnojamasis turtas, turtinės, daiktinės ir prievolinės teisės, intelektinė nuosavybė, išskyrus asmeninio pobūdžio teises ir pareigas, glaudžiai susijusias su palikėjo asmenybe (pvz. pareigos pagal darbo ar autorines sutartis, asmens neturtinės teisės ar kt.).³²

Kaip ir 1964 m. Civiliniame kodekse, taip ir šiuo metu galiojančiame Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse, įtvirtinta, kad įpėdinis, norėdamas įgyti palikimą, turi jį priimti. *Palikimo priėmimas* yra laikomas vienašaliu sandoriu, nes asmuo savo veiksmais siekia sukurti, pakeisti arba panaikinti civilines teises ir pareigas. Vienašaliu laikomas toks sandoris, kuriam sudaryti būtina ir pakanka vienos šalies valios. Iš vienašalio sandorio atsiranda pareigos jį sudariusiam asmeniui. Kitiems asmenims iš vienašalio sandorio pareigos atsiranda tik įstatymų numatytais atvejais ir kai tie asmenys sutinka (CK 1.63 str. 2 ir 3 d.). Vadinasi, palikimo priėmimas suteikia ne tik teises, tačiau ir tam tikras pareigas, kurios atsiranda įpėdiniams.

Literatūroje ir teismų praktikoje palikimo priėmimas apibrėžiamas panašiai. D. Petrauskaitė pateikia tokią sąvoką: „*palikimo priėmimas* – įstatymo nustatyta tvarka ir terminais atliekami įpėdinio veiksmai, kuriais patvirtinamas jo sutikimas įgyti nuosavybės teises į palikimą.“³³ Kiti autoriai palikimo priėmimą įvardija kaip įpėdinio valios išreiškimą veiksmais, patvirtinančiais jo sutikimą įgyti teises į palikimą.³⁴ Tuo tarpu vienoje iš savo nutarčių Lietuvos Aukščiausiasis Teismas palikimo priėmimą aiškina taip: „palikimo priėmimas yra vienašalis sandoris, kuriuo įpėdinis siekia sukurti tam tikras teises pasekmes, t.y. perimti palikėjo civilines teises ir pareigas.“³⁵ Užsienio autoriai formuluoja tokią palikimo priėmimo sąvoką: „*palikimo priėmimas* – tai vienašalis sandoris, kuris gali būti įvykdytas asmens, esančio visiškai

³¹ Keinys S., Klimavičius J., Paulauskas J. ir kt. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000. P. 489

³² Baranauskas E., Karulaitytė-Kvainauskienė I., Kiršienė I. ir kt. Civilinė teisė: bendroji dalis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007. P. 477

³³ Baranauskas E., Karulaitytė-Kvainauskienė I., Kiršienė I. ir kt. Civilinė teisė: bendroji dalis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007. P. 525

³⁴ Gaivenis V., Valiulis A. Turto paveldėjimas: klausimai ir atsakymai. Vilnius: Justitia, 2002. P. 61

³⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 19 d. nutartis, civilinėje byloje A. R. v. M. T., bylos Nr. 3K-3-420/2007, kategorija 34.5 (S)

veiksniu³⁶. Tačiau tai nereiškia, kad tik visiškai veiksnus asmuo turi teisę priimti palikimą. Toks reglamentavimas pažeistų nepilnamečių ar kitų neveiksnių asmenų teisę priimti palikimą. Tokie asmenys taip pat turi teisę priimti palikimą, tačiau su atstovo (globėjo ar rūpintojo) pagalba.

Svarbu paminėti ir tai, kad nuo palikėjo mirties momento, iki palikimo priėmimo, palikimas neturi apibrėžto subjekto. Tik nuo palikimo priėmimo atsiranda šio turto subjektas.³⁷ Tokiu būdu teises į palikimą įpėdinis įgyja ne nuo palikimo priėmimo momento, o nuo palikimo atsiradimo dienos, t.y. nuo palikėjo mirties dienos.³⁸

Negalima teigti, kad priimant palikimą, valios išraiškos forma nėra svarbi. Kai kuriuos sandorius sudaryti galima žodžiu, bet priimant palikimą laikomasi pozicijos, kad valia turėtų būti išreikšta raštu arba konkludentiniais veiksmais. Tai iliustruoja CK 5.50 str.: įpėdinis laikomas priėmusiu palikimą, kai jis faktiškai pradėjo paveldimą turtą valdyti, kreipėsi į palikimo atsiradimo vietos apylinkės teismą dėl turto apyrašo sudarymo arba kai įpėdinis padavė palikimo atsiradimo vietos notarui pareiškimą apie palikimo priėmimą. Vadinasi, palikimas gali būti priimamas aiškiai išreikšta asmens valia, arba konkludentinių veikslių forma. Analogiškai, kitų valstybių teisės aktai taip pat numato, kad palikimą galima priimti aiškiai išreikšta valia arba suprasti iš įpėdinio veikslių, kad jis priėmė palikimą. Pavyzdžiui, pagal Graikijos Respublikos civilinį kodeksą, jeigu įpėdinis prašo, kad jam būtų išduodamas liudijimas apie palikimo priėmimą, arba imasi veikslių, kad būtų apsaugotas mirusiojo turtas, tuomet yra laikoma, kad įpėdinis taip pat priėmė palikimą.³⁹ Prancūzijos Respublikos civilinis kodeksas (toliau - Prancūzijos CK) taip pat numato galimybę priimti palikimą, išreiškiant tai konkrečiais veiksmais arba konkludentinių veikslių forma (Prancūzijos CK 778 str.). Tačiau ne bet kokie veiksmai yra laikomi palikimo priėmimu. Vien tik palikimo saugojimas, priežiūra arba laikinas administravimas nėra tinkamas būdas priimti palikimą.⁴⁰

Kadangi ne tik Civiliniame kodekse, tačiau ir kitoje literatūroje nėra pasisakoma apie žodinę valios išraišką, kaip būdą priimti palikimą, galima daryti išvadą, kad tokia išraiškos forma nėra tinkama. Tylėjimas taip pat nėra tinkama valios išraiškos forma priimti palikimą Lietuvoje. Lietuvos Aukščiausio Teismo apie tinkamą valios išraišką teigia taip: „savo esme palikimo priėmimas yra vienašalis sandoris, kuriuo siekiama sukurti tam tikras teises pasekmes. Sandoriu, kaip tam tikru teisiniu veiksniu ir asmens valios aktu, sąmoningai siekiama

³⁶ Зайцева Т. И., Крашенинников П. В. Наследственное право. Москва: Статут, 2000. P. 41

³⁷ Baranauskas E., Karulaitytė-Kvinauskienė I., Kiršienė I. ir kt. Civilinė teisė: bendroji dalis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007. P. 525

³⁸ Vileita A. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (3) // Justitia. 2003, Nr. 5. P. 27

³⁹ Hayton D. European Succession Laws. England: Jordan Publishing Ltd, 1998. P. 225

⁴⁰ French Civil Code http://195.83.177.9/upl/pdf/code_22.pdf prisijungimo laikas 2009-11-09 12:14

tam tikro teisinio tikslo. Kiekvieno žmogaus valios veiksmo priežastis yra jo ūkiniai, buitiniai ar kiti poreikiai, esantys akstinu sudaryti sandorį. Tačiau sandoriui sudaryti nepakanka tik asmens vidinės valios, būtina asmens valią išreikšti įstatymo nustatyta forma ir terminais, kad jo valią žinotų kiti asmenys. Tik toks valios išreiškimas gali sukelti civilines teises pasekmes.⁴¹ Vadinasi, tinkamas palikimo priėmimas yra toks, kuomet savo valią išreiškia tinkami subjektai, valia išreiškiama tinkama forma ir per tam tikrą terminą.

Kalbant apie valios išraiškos formą kitose valstybėse, galima paminėti, kai kuriose valstybėse tylėjimas gali būti tinkamas būdas priimti palikimą. Pavyzdžiui, Vokietijos Federacinės Respublikos teisė numato, jog įpėdinis priėmė palikimą, jeigu jis per numatytą terminą neatsisakė palikimo.⁴² Vadinasi, jeigu asmuo neišreiškia savo valios, tuomet yra laikoma, jos jis priima palikimą.

Nereiškia, kad jeigu vienas iš įpėdinių priėmė palikimą, tai ir visi kiti įpėdiniai laikomi priėmusiais palikimą. Būtina, kad kiekvienas iš įpėdinių kartu arba atskirai, tačiau vistiek išreikštų savo valią, t.y. ar jie priima palikimą, ar jo atsisako.⁴³ Tačiau praktikoje dažnai pasitaiko atvejų, kai įpėdiniai oficialiai niekur nesikreipia dėl palikimo priėmimo ir mano, kad jeigu jų artimas giminaitis mirė, vadinasi jie automatiškai įgyja visą palikimą. Kadangi įstatymų nežinojimas neatleidžia nuo atsakomybės, vadinasi kartais atsitinka ir taip, kad įpėdiniai, faktiškai valdydami palikimą ir niekur nesikreipdami dėl palikimo priėmimo, turi atsakyti už palikėjo skolas. Tuomet įpėdinis jau neturi kitos išeities: jis turi atsakyti už palikėjo skolas ir savo turtu, nes jis nepriėmė palikimo pagal apyrašą. Tokiu atveju kyla ir kita problema – įpėdinio valios išraiškos laisvės. Ar įpėdinis gali būti verčiamas priimti palikimą? Juk atsitinka ir taip, kad įpėdinis tik faktiškai valdo palikimą, nors ir priklauso įstatyminių įpėdinių ratui, tačiau nesikreipia dėl palikimo priėmimo. Tokiu atveju kiti įpėdiniai negali paveldėti tokiam įpėdiniui priklausančios palikimo dalies, o įpėdinis, faktiškai valdantis dalį palikimo, yra priverstas paviešinti palikimo valdymą ir kreiptis į tam tikras institucijas, t.y. notarą arba teismą. Galima teigti, kad palikimo priėmimas arba jo atsisakymas bet kokių atvejų turėtų būti išreiškiamas laisva valia, todėl negalima įpėdinio priversti priimti palikimą arba jo atsisakyti.

Palikimo priėmimas yra galutinis ir besąlyginis, bei laikomas neatšaukiamu sandoriu. Priėmus palikimą, jo atsisakyti nebegalima. Tačiau kaip bus su palikimo atsisakymu, kai įpėdinis pradeda faktiškai valdyti paveldimą turtą, o paskui nori atsisakyti palikimo? D. Svirbutienė teigia, kad palikimą priėmus faktiškai valdant paveldimą turtą, palikimo galima

⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. liepos 31 d. nutartis, civilinėje byloje A. J., P. K. v. J. J., bylos Nr. 3K-3-322/2009, kategorija 34.5 (S)

⁴² Gottwald P., Schwab D., Büttner E. Family and Succession Law in Germany. The Hague-London-Boston: Kluwer Law International, 2001. P. 145

⁴³ Под. ред. Суханова Е. А. Гражданское право. Том 2. Москва: Волтерс Клувер, 2005. P. 243

atsisakyti.⁴⁴ Šią nuomonę palaikant remiamasi CK 5.60 str. 2 d., kur sakoma, kad neleidžiama atsisakyti palikimo, jeigu įpėdinis padavė palikimo atsiradimo vietos notarui pareiškimą, kad jis priima palikimą arba prašo išduoti jam paveldėjimo teisės liudijimą, arba kreipėsi į palikimo atsiradimo vietos apylinkės teismą dėl turto apyrašo sudarymo. Kadangi faktinis valdymas šiame straipsnyje nepaminietas, galima daryti išvadą, kad faktinio valdymo atveju, atsisakyti palikimo įmanoma. Autorė tokį reglamentavimą laiko nesuderinamu ir teigia, kad tuo bus pasinaudota, sužinojus, kad yra mirusiojo skolų. Egzistuoja ir kita įstatymo norma, kuri leidžia atsisakyti pradėto valdyti palikimo – tai įpėdinis turi padaryti per palikimui priimti nustatytą terminą, paduodamas pareiškimą palikimo atsiradimo vietos notarui. Tokiu atveju bus laikoma, kad įpėdinis palikimą valdė dėl kitų įpėdinių interesų (CK 5.51 str. 2 d.). Taigi, iš tiesų yra įmanoma, kad faktiškai pradėjęs valdyti palikimą, įpėdinis jo atsisakytų. Nors tokiu reglamentavimu buvo ketinama palengvinti po palikėjo mirties atsiradusio turto išsaugojimą ir jo valdymą, tačiau galima teigti, kad įmanoma ir apgaulinga tokios normos interpretacija. Tokiu atveju įpėdinis staiga atsisako palikimo, sužinojęs apie mirusiojo skolas, ir prisidengia palikimo valdymu trečiųjų asmenų interesais. Todėl galima daryti išvadą, kad palikimo priėmimas gali būti laikomas neatšaukiamu sandoriu, išskyrus išimtį, numatytą CK 5.51 str. 2 d. – kai įpėdinis faktiškai valdo palikimą dėl kitų įpėdinių interesų. Tačiau tokiu atveju palikimo valdytojas visada turi įrodyti, kad jis taip elgėsi, ketindamas apsaugoti kitų įpėdinių, o ne savo interesus.

Kaip jau minėta anksčiau, negalima priimti tik dalies palikimo, pavyzdžiui, atsiradus palikimui pagal testamentą, bus galima laikyti, kad palikimas priimamas ir pagal įstatymą, jeigu būtų kokio turto, neišvardinto testamente. Įpėdinis yra laisvas spręsti, priimti palikimą ar jo atsisakyti, tačiau kartu jo laisvė disponuoti paveldėjimo teise įstatymo yra ribojama: kadangi paveldėjimas yra universalus palikėjo teisių ir pareigų perėjimas jo įpėdiniams, tai įpėdinis turi priimti visą palikimą arba viso palikimo atsisakyti.⁴⁵ Neįmanomas ir palikimo priėmimas su sąlygomis arba išlygomis. Pavyzdžiui, įpėdinis nori priimti vieną palikimo dalį, tačiau atsisakyti kitos. Taip pat negalima priimti palikimo, atsisakant esamų, arba galinčių atsirasti ateityje, skolų.

Tuo tarpu Rusijos Federacijos civilinis kodeksas (toliau – Rusijos CK) leidžia įpėdiniui pasirinkti: arba priimti palikimą pagal vieną iš palikimo priėmimo pagrindų, arba pagal visus, t.y. ir pagal testamentą, ir pagal įstatymą (Rusijos CK 1152 str. 2 d.).⁴⁶ Vokietijos civilinis

⁴⁴ Svirbutienė D. Palikimo priėmimo būdai: teoriniai ir praktiniai aspektai // Notariatas. 2007, Nr. 1. P. 13

⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. liepos 03 d. nutartis, civilinėje byloje M. G. v. St. K., I. G., notarė Č. B., bylos Nr. 3K-3-328/2009, kategorijos 34.5, 128.2 (S)

⁴⁶ Russian Civil Code <http://www.russian-civil-code.com/PartIII/SectionV/Subsection1/Chapter64.html> prisijungimo laikas 2009-11-07 16:40

kodeksas (toliau – Vokietijos CK) taip pat numato tokią galimybę (Vokietijos CK 1951 str.)⁴⁷. Galima ir tokia situacija, kai įpėdinis priima palikimą pagal testamentą, tačiau atsisako palikimo, jam pereinančio paveldėjimo transmisijos būdu. Nors toks reglamentavimas ir suteikia įpėdiniams daugiau laisvės, tačiau tokiu atveju įpėdinis turėtų daugiau galimybių piktnaudžiauti ir priimti palikimą tokį, kuris yra vertingesnis, arba nepriimti palikimo, jeigu atsiranda kreditorinių reikalavimų.

Taip pat reikia pažymėti, kad ne kiekvieno daikto paėmimas yra laikomas palikimo priėmimu. Teismų praktikoje yra išskiriama, kad palikimo priėmimu nelaikoma palikėjo drabužių, asmeninių dokumentų, laiškų, rankraščių, apdovanojimų, atestatų, šeimos suvenyrų ir relikvijų pasidalijimas tarp įpėdinių arba šių daiktų perdavimas vienam iš įpėdinių, kitų įpėdinių sutikimu.⁴⁸ Palikimo priėmimu bus laikomas tik įpėdinio aktyvus rūpinimasis visu palikimu – jo tvarkymas, prižiūrėjimas, mokesčių mokėjimas. Asmuo turi įgyvendinti paveldėto turto savininko veiksmus, rūpintis turtu. Kiekvienu atveju teismas yra pasilikęs sau diskrecijos teisę vertinti, ar tam tikras daiktų paėmimas gali būti laikomas palikimo priėmimu, ar asmuo siekė savo veiksmais rūpintis turtu kaip teisėtas savininkas.

Svarbu yra tai, kad tik priėmus palikimą, įpėdinis savo teisėmis gali disponuoti: jas dovanoti, parduoti, mainyti ar kitaip perleisti. Perkant paveldėjimo teises, pirkėjas privalo atlyginti pardavėjui palikimo priėmimo išlaidas ir sumokėti sumas, kurias priklauso sumokėti pardavėjui. Tuo tarpu pardavėjas išpareigoja perduoti visus iš palikimo gautus vaisius ir pajamas bei reikalavimo teises (CK 6.426 str.). Sudarius tokį sandorį, pirkėjas įgyja visas įpėdinio teises ir pareigas. Pardavęs paveldėjimo teises, įpėdinis turi informuoti apie tai kreditorius, palikimo atsiradimo vietos notarą ir teismą, jei palikimas priimtas sudarant palikimo apyrašą. Jeigu yra paskirtas testamentu vykdytojas, tuomet paveldėjimo teisių parduoti negalima.⁴⁹

Apibendrinant galima teigti, kad diskusijų dėl palikimo priėmimo sąvokos nekyla, nes visos literatūroje pateikiamos sąvokos yra panašaus pobūdžio. Visi autoriai sutaria, kad palikimo priėmimas yra vienašalis sandoris, kuomet įpėdinis savo veiksmais siekia įgyti nuosavybės teises į palikėjo turtą ir perimti jo turėtas teises ir pareigas.

Kalbant apie asmens valios išraišką priimant palikimą, reikia pabrėžti, kad tiek Lietuvoje, tiek užsienio valstybėse palikimą galima priimti aiškiai išreikšta asmens valia arba konkludentinių veiksmų forma. Tačiau Lietuvoje ir užsienio valstybių palikimo priėmimo

⁴⁷ German Civil Code http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html prisijungimo laikas 2009-11-09 12:00

⁴⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. lapkričio 4 d. nutartis, civilinėje byloje B. O. S. v. R. S., bylos Nr. 3K-3-547/2008, kategorijos 34.4.5; 34.4.8

⁴⁹ Baranauskas E., Karulaitytė-Kvainauskienė I., Kiršienė I. ir kt. Civilinė teisė: bendroji dalis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007. P. 555

reglamentavimas skiriasi: kai kuriose valstybėse palikimo priėmimas gali būti išreiškiamas tylėjimu, galima priimti palikimą pagal vieną iš palikimo priėmimo pagrindų, tačiau atsisakyti kitos dalies palikimo. Taip pat ne bet koks palikimo priėmimas Lietuvoje yra laikomas tinkamu. Tinkamas bus toks palikimo priėmimas kai jį priima tinkamas subjektas, jis išreikštas laisva valia. Turi būti tinkama valios išraiškos forma, bei valia yra išreiškiama per įstatyme numatytą terminą.

2.2 Palikimo atsisakymas

Po palikėjo mirties įpėdinis turi laisvą valią pasirinkti, ar jis nori priimti palikimą, ar ketina jo atsisakyti. Palikimo atsisakymas, kaip ir palikimo priėmimas, yra vienašalis sandoris, kuriuo asmuo vienasmeniškai išreiškia savo apsisprendimą atsisakyti palikimo. Galimi keli palikimo atsisakymo apibrėžimai. Prof. dr. S. Vėlyvis nurodo, kad atsisakymas priimti palikimą – tai paties įpėdinio pareikštas nenoras priimti palikimą. Įpėdinis savo veiksmais nutraukia jam priklausančią teisę į palikimą.⁵⁰ Kiti autoriai, tokie kaip V. Gaivenis ir A. Valiulis, atsisakymą priimti palikimą apibrėžia kaip vienašalį sandorį, kuriuo įpėdinis savo valia nutraukia savo teisę į palikimą.⁵¹

Palikimui atsisakyti yra nustatytas trijų mėnesių naikinamasis terminas, kuriam pasibaigus atsiranda tam tikros įstatyme numatytos pasekmės. Palikimo atsisakyti, kaip ir jį priimti negalima su kokiomis nors sąlygomis ar išlygomis. Taip pat negalima atsisakyti palikimo kokio nors konkretaus asmens naudai: pavyzdžiui, atsisakoma palikimo dėl to, kad atsisakiusio įpėdinio dalį gautų vienas iš kelių įpėdinių.⁵² Tuo tarpu pagal Rusijos įstatymus, palikimo atsisakyti įmanoma ir kito asmens naudai, tačiau toks asmuo turi būti įpėdiniu pagal testamentą arba pagal įstatymą, kuris neatsisakė palikimo.⁵³ Rusijos civilinis kodeksas taip pat numato tam tikras išimtis, kai negalima atsisakyti palikimo kieno nors naudai: a) kai atsisakoma turto, kuris yra paliktas testamentu paskirtiems įpėdiniams; b) kai atsisakoma privalomosios palikimo dalies; c) tuomet, kai yra paskirtas antrinis įpėdinis (Rusijos CK 1158 str. 1 d.).⁵⁴ Rusijos palikimo atsisakymo reglamentavimas yra palankesnis įpėdiniams, suteikiantis daugiau laisvės išreikšti savo valią, nei Lietuvoje reglamentuojamas palikimo atsisakymas. Lietuvoje tokio reglamentavimo buvo atsisakyta todėl, kad palikimo atsisakymas kitų asmenų naudai yra

⁵⁰ Kučinskas L., Pakalniškis V., Rasimavičius P. ir kt./red. Vitkevičius P. Tarybinė civilinė teisė. 2 dalis. Vilnius: Mintis, 1988. P. 308

⁵¹ Gaivenis V., Valiulis A. Turto paveldėjimas: klausimai ir atsakymai. Vilnius: Justitia, 2002. P. 69

⁵² Baranauskas E., Karulaitytė-Kvinauskienė I., Kiršienė I. ir kt. Civilinė teisė: bendroji dalis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007. P. 526

⁵³ Под. ред. Суханова Е. А. Гражданское право. Том 2. Москва: Волтерс Клувер, 2005. P. 253

⁵⁴ Грудцына Л. Ю. Наследственное право вопросы ответы. Москва: ЛексЭст, 2004. P. 122

disponavimo turtu, sudarančiu palikimą, sandoris.⁵⁵ Kadangi disponuoti turtu gali tik jo savininkas, o atsisakydamas palikimo, įpėdinis netampa mirusiojo turto savininku, todėl Lietuvos mokslininkų nuomone, toks reglamentavimas yra netinkamas. Šiuo klausimu pritartumėme Lietuvos mokslininkų nuomonei, kad palikimo negalima atsisakyti kitų asmenų naudai.

Vieni autoriai mano, kad palikimo atsisakymas negali būti išreiškiamas konkludentiniais veiksmais, o juo labiau tylėjimu.⁵⁶ Tačiau gali atsitikti ir taip, kad įpėdiniai nežino apie atsiradusį palikimą arba praleidžia terminą kreiptis dėl palikimo priėmimo. Autorės nuomone, tokie veiksmai galėtų būti laikomi palikimo nepriėmimu. Tokiais atvejais asmens valios išraiškos nėra ir palikimas nepriimamas, išreiškiant savo ketinimus tylint. Kadangi Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas numato, kad palikimo atsisakymas turi tas pačias pasekmes kaip ir palikimo nepriėmimas, ar galima laikyti, kad palikimo atsisakymas suprantamas taip pat kaip ir palikimo nepriėmimas?

CK 5.60 str. 2 d. įtvirtina taisyklę: palikimo atsisakymas turi tas pačias pasekmes kaip ir palikimo nepriėmimas. Todėl reikėtų paanalizuoti, kas yra palikimo nepriėmimas ir kuo jis skiriasi nuo palikimo atsisakymo. Pirmiausia, apibrėžiant palikimo nepriėmimo sąvoką galima remtis A. Dambrauskaitės nuomone, kad apie palikimo nepriėmimą galima kalbėti, kai įpėdinis nepaduoda notarui pareiškimo nei dėl palikimo priėmimo, nei dėl jo atsisakymo. Tai yra platesnė sąvoka nei palikimo atsisakymas.⁵⁷ Atsisakant palikimo, asmens valia išreiškiama teigiamu veiksmu, kreipimusi į notarą, paduodant pareiškimą apie palikimo atsisakymą. Nepriėmus palikimo, valios išraiškos forma gali būti ir tylėjimas. Todėl pritartumėme autorės nuomonei, kad palikimo nepriėmimas yra platesnė sąvoka nei palikimo atsisakymas, nors kai kur įstatymų leidėjas šias dvi sąvokas vartoja vieną šalia kitos. Pavyzdžiui, CK 5.11 str. 2 d. numato, kad antrosios eilės įpėdiniai paveldi pagal įstatymą, tik tai nesant pirmosios eilės įpėdinių arba jiems nepriėmus ar atsisakius palikimo, taip pat tuo atveju, kai iš visų pirmosios eilės įpėdinių atimta paveldėjimo teisė. Literatūroje taip pat kyla diskusija ar palikimo nepriėmimas iš viso gali būti laikomas sandoriu. A. Dambrauskaitė teigia, kad palikimo nepriėmimas negali būti tylėjimu sudarytas sandoris vien dėl to, kad nėra antrosios sandorio šalies. Be to, palikimo nepriėmimas yra veikiau pasekmė, sukurta asmens valios išreiškimu, su kuriuo įstatymas sieja tam tikras teisinės pasekmes. Pasekmės siejamos su tuo, kad palikimo

⁵⁵ Vileita A. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (4) // Justitia. 2003, Nr. 6. P. 27

⁵⁶ Dambrauskaitė A. Vienašaliai sandoriai paveldėjimo teisėje: valios išreiškimo forma ir teisinės pasekmės // Jurisprudencija. 2008, Nr. 2(104). P. 77

⁵⁷ Dambrauskaitė A. Vienašaliai sandoriai paveldėjimo teisėje: valios išreiškimo forma ir teisinės pasekmės // Jurisprudencija. 2008, Nr. 2(104). P. 80

nepriėmimo ir palikimo atsisakymo atvejais, paveldėjimo transmisija yra negalima ir palikimo nepriėmusio įpėdinio dalis atitenka kitiems įpėdiniams.⁵⁸

Apibendrinant būtų galima teigti, kad palikimo atsisakymas ir palikimo nepriėmimas nėra tapačios sąvokos. Palikimo nepriėmimas yra platesnė sąvoka ir skiriasi nuo palikimo atsisakymo tuo, kad atsisakyti palikimo reikia aiškiai išreiškiant asmens valią pareiškimo padavimu notarui. Tuo tarpu palikimo nepriėmimo valios išraiškos forma imperatyviai nėra numatyta įstatymo, tačiau jis yra išreiškiamas tylėjimu. Vienodos yra tik palikimo atsisakymo ir palikimo nepriėmimo pasekmės - įpėdinis neįgyja nuosavybės teisės į palikimą.

Literatūroje diskutuojama, ar yra įmanoma atšaukti palikimo atsisakymą. Vieni autoriai laikosi nuomonės, kad palikimo atsisakymo atšaukti negalima, jį galima nugincyti tik teismo tvarka, nes pagal CK 5.50 str. 4 d. kiti įpėdiniai įgyja teisę priimti palikimą per tris mėnesius nuo ankstesnio įpėdinio pareikšto atsisakymo dienos.⁵⁹ Kiti autoriai teigia, kad palikimo atsisakymas yra vienašalis sandoris, jį galima panaikinti kaip ir kitus vienašalius sandorius ir nėra įstatymo, kuris draudžia atšaukti pareiškimą dėl palikimo atsisakymo. Galima atšaukti tik dar neįvykdytą arba nepradėtą vykdyti vienašalį sandorį, nes kitaip būtų pažeisti kitų dalyvių interesai.⁶⁰ Šioje srityje pažengta dar toliau ir siūloma atšaukti palikimo atsisakymą net ir atsiradus palikimo atsisakymo pasekmėms, kai palikimą priėmę įpėdiniai sutinka, kad palikimo atsisakęs įpėdinis galėtų atšaukti savo atsisakymą ir paveldėti drauge su kitais įpėdiniais.⁶¹ Autorės nuomone, reikėtų laikytis pirmosios pozicijos, kad palikimo atsisakymas yra neatšaukiamas sandoris. Neleidžiama atsisakyti palikimo, o paskui jį priimti. Palikimas priimamas arba jo atsisakoma viso, todėl įpėdinis, supažindintas su galimomis teisinėmis pasekmėmis, turėtų apsispręsti: arba priima palikimą, arba jo atsisako. Neteisinga būtų atimti teisę į palikimą iš kitų įpėdinių, vienašaliais vieno iš jų veiksmais. Taip turėtų būti įgyvendinta kiekvieno iš įpėdinių laisvė pasirinkti: ar priimti palikimą, ar jo atsisakyti, nevengiant pasekmių, kylančių iš šių vienašalių sandorių. Vienintelis kelias panaikinti sudarytą vienašalį palikimo atsisakymo sandorį - tai teisė jį nugincyti. Įpėdinio, pretenduojančio į palikimą, palikimo atsisakymo nugynchijimas (pripažinimas negaliojančiu) neatsiejamas nuo kitų įpėdinių palikimo priėmimo atitinkamos dalies nugynchijimo. Nugynchijus palikimo atsisakymą, atsiranda CK 5.9 straipsnyje nustatytos paveldėjimo teisės nugynchijimo pasekmės: asmuo, kurio teisė nugincyta,

⁵⁸ Dambrauskaitė A. Vienašaliai sandoriai paveldėjimo teisėje: valios išreiškimo forma ir teisinės pasekmės // Jurisprudencija. 2008, Nr. 2(104). P. 82

⁵⁹ Vileita A. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (4) // Justitia. 2003, Nr. 6. P. 26

⁶⁰ Gaivenis V., Valiulis A. Turto paveldėjimas: klausimai ir atsakymai. Vilnius: Justitia, 2002. P. 71

⁶¹ Dambrauskaitė A. Vienašaliai sandoriai paveldėjimo teisėje: valios išreiškimo forma ir teisinės pasekmės // Jurisprudencija. 2008, Nr. 2(104). P. 79

laikomas palikimo nepriėmusiu, o teisę nugincijęs įpėdinis - priėmusiu palikimą ir įgijusiu nuosavybės teisę į paveldėtą turtą.⁶²

Užsienio autoriai skirtingai vertina palikimo atsisakymo atšaukimo galimybę: pavyzdžiui, Rusijos (Rusijos CK 1157 str. 3 d.) ir Vokietijos (Vokietijos CK 1957 str.) civiliniai kodeksai draudžia atšaukti palikimo atsisakymą. Nors kita vertus, Vokietijos civiliniame kodekse numatyta galimybė anuliuoti palikimo priėmimą, jeigu palikimas priimamas per klaidą (Vokietijos CK 119 str. ir 123 str.). Tuo tarpu Prancūzijos civiliniame kodekse numatyta, kad palikimo atsisakymą galima atšaukti tuomet, kai kiti įpėdiniai dar nėra priėmę palikimo (Prancūzijos CK 790 str.). Įmanoma atšaukti palikimo priėmimą arba jo atsisakymą ir pagal Japonijos Imperijos įstatymus tuomet, kai jis nėra vykdomas, praėjus 6 mėnesiams nuo patvirtinimo (Japonijos CK 919 str.) arba praėjus 10 metų terminui nuo palikimo priėmimo arba jo atsisakymo.⁶³

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.60 str. numato, kad įpėdinis atsisako palikimo, paduodamas pareiškimą palikimo atsiradimo vietos notarui. Šią teisės normą analizuojant būtų galima pamanyti, kad palikimo atsisakymui turi būti privaloma notarinė forma. Tačiau Lietuvos Respublikos Aukščiausiasis Teismas šiuo klausimu suformavo kiek kitokią poziciją: pareiškimo apie palikimo atsisakymą pateikimas notarui yra organizacinis-tvarkomasis veiksmas, t. y. faktinio, o ne teisinio pobūdžio veiksmas. Pačiam palikimo atsisakymui, kaip vienašaliui sandoriui, privaloma notarinė forma nėra numatyta. Įpėdinis apie savo valią atsisakyti palikimo gali pareikšti bet kuriam notarui ar jo funkcijas atliekančiam asmeniui, t. y. sudaryti šį sandorį pas bet kurį notarą, sudaryti jį paprasta rašytine forma ir asmeniškai pateikti notarui, tvarkančiam paveldėjimo bylą, taip pat jis gali pasinaudoti teise sudaryti šį sandorį per atstovą.⁶⁴

Kai įpėdinis atsisako palikimo, notaras turi pranešti kitiems įpėdiniams, kurie pagal testamentą arba įstatymą įgyja teisę paveldėti atsisakiusiems įpėdiniams priklausančią dalį.⁶⁵ Tačiau tokia pareiga notarui gali sukelti nemažų sunkumų: koku būdu surasti įpėdinį, kai jis, pavyzdžiui, negyvena adresu, kuriuo deklaravo savo gyvenamą vietą ir kokios kyla pasekmės notarui, tinkamai neinformavus įpėdinio. Taip pat tampa neaišku, kas iš viso galėtų būti laikoma tinkamu įpėdinio informavimu?

⁶² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. birželio 15 d. nutartis civilinėje byloje R. L. v. V. L., bylos Nr. 3K-3-206/2009, kategorijos 34.6; 121.19.4

⁶³ Japanese Civil Code <http://www.cas.go.jp/jp/seisaku/hourei/data/CC4.pdf> prisijungimo laikas 2009-11-03 21:53

⁶⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. vasario 5 d. nutartis civilinėje byloje E. Z. v. I. S., bylos Nr. 3K-3-47/2009, kategorijos 34.5; 21.1 (S)

⁶⁵ Baranauskas E., Karulaitytė-Kvainauskienė I., Kiršienė I. ir kt. Civilinė teisė: bendroji dalis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007. P. 527

Apibendrinant galima išsakyti nuomonę, kad teisės doktrinoje yra skirtingai vertinamas palikimo atsisakymas ir jo atšaukimo galimybė. Taip pat nėra visiškai aiškios palikimo atsisakymo ir palikimo nepriėmimo sąvokos ir jų apimtys.

2.3 Palikimo priėmimo terminai

Šiuo metu galiojantis Civilinis kodeksas numato, kad priimti palikimą arba jo atsisakyti galima per tris mėnesius nuo palikimo atsiradimo dienos. Teisė priimti palikimą dar negimusiam vaikui taip pat įgyvendinama per tris mėnesius, tačiau įstatymas negimusiam vaikui tokią teisę numato nuo jo gimimo dienos, o ne nuo palikimo atsiradimo dienos. Taigi, vaiko įstatyminis atstovas ar globėjas turi kreiptis dėl palikimo priėmimo per tris mėnesius nuo vaiko gimimo.

Anksčiau galiojęs, 1964 m. Civilinio kodekso 587 straipsnis, numatė šešių mėnesių terminą palikimui priimti. Senajame kodekse buvo įtvirtinta ir dar viena nuostata, kurios nėra dabartiniame kodekse: asmenys, kuriems paveldėjimo teisė atsiranda tik tuo atveju, kai kiti įpėdiniai palikimo nepriima, gali pareikšti savo sutikimą priimti palikimą per likusią palikimui priimti termino dalį. Jeigu palikimui priimti termino dalis yra trumpesnė nei trys mėnesiai, ji prailginama iki trijų mėnesių.⁶⁶

Pagal šiuo metu galiojantį Civilinį kodeksą, įpėdiniui duodamas trijų mėnesių terminas apsispręsti - priimti palikimą ar jo atsisakyti. Jei įpėdinis atsisako palikimo, jį gali priimti kiti įpėdiniai. Pavyzdžiui, jeigu atsisakoma palikimo pagal testamentą, teisę kreiptis dėl palikimo priėmimo turi antrinis įpėdinis, jeigu toks buvo nurodytas testamente, arba įstatyminiai įpėdiniai, priklausomai nuo to, kuriai įstatyminių įpėdinių eilei jie priklauso. Tačiau vyrauja kelios nuomonės dėl palikimo priėmimo termino, kreipiantis įstatyminiams įpėdiniams. Pavyzdžiui, jeigu pirmos eilės įpėdiniai atsisako palikimo, per kiek laiko turi savo valią pareikšti antros, trečios ir tolesnių eilių įpėdiniai. Vieni autoriai teigia, kad visi įpėdiniai valią priimti palikimą turi išreikšti per tris mėnesius nuo palikimo atsiradimo dienos, t.y. nuo palikėjo mirties dienos, nesvarbu kelintos eilės įpėdiniai jie bebūtų. Kiti mano, kad tolimesnių, nei pirmos eilės įpėdinių, terminas priimti palikimą skaičiuojamas per tris mėnesius nuo teisės priimti palikimą atsiradimo dienos.⁶⁷ Manytumėme, kad būtų logiškiausia, jeigu notaras paveldėjimo teisės liudijimą išduotų tik suėjus terminui, kuris yra skirtas kiekvienam iš atitinkamos eilės įpėdinių priimti palikimą, taip apsidrausdamas, kad paveldėjimo teisės liudijimas nebus ginčijamas. Tuo tarpu visi įstatyminiai įpėdiniai, išskyrus valstybę, galėtų pareikšti norą priimti palikimą, per tris mėnesius nuo palikėjo mirties. Valstybė galėtų priimti palikimą tik sulaukusi termino, kai visi

⁶⁶ Malcas E., Nekrašas V., Vileita A. ir kt./red. Žeruolis J. ir Čapskis M. Lietuvos TSR civilinio kodekso komentaras. Vilnius: Mintis, 1976. P. 386

⁶⁷ Svirbutienė D. Palikimo priėmimo būdai: teoriniai ir praktiniai aspektai // Notariatas. 2007, Nr. 1. P. 14-15

ties testamentiniai, ties įstatyminiai įpėdiniai nepareiškia noro priimti palikimo, arba palikimo atsisako.

Užsienio valstybėse terminas palikimui priimti yra nevienodas. Rusijos civilinis kodeksas numato šešių mėnesių terminą palikimui priimti (Rusijos CK 1154 str. 1 d.), Prancūzijoje numatytas trijų mėnesių terminas (Prancūzijos CK 795 str.). Japonijos kodeksas įtvirtina trijų mėnesių terminą išreikšti savo valią priimti palikimą arba jo atsisakyti, tačiau jis skaičiuojamas nuo tada, kai įpėdinis sužinojo apie palikimo atsiradimą (Japonijos CK 915 str. 1 d.). Atnaujinti terminą gali teismas, kai į jį kreipiasi suinteresuota šalis arba prokuroras.⁶⁸ Graikijoje atsisakyti palikimo galima per keturis mėnesius arba vienerius metus, jei testatorius arba įpėdinis gyvena ne Graikijoje.⁶⁹ Tuo tarpu Vokietijos civiliniame kodekse yra numatytas terminas tik palikimo atsisakymui – šešios savaitės nuo sužinojimo apie teisės paveldėti atsiradimą arba šeši mėnesiai, jeigu įpėdinis yra užsienyje (Vokietijos CK 1944).⁷⁰

Diskutuotina, ar šiuo metu Lietuvoje numatytas trijų mėnesių terminas yra pakankamas, įpėdiniui ketinant realizuoti savo teisę priimti palikimą. Dažnai įpėdiniai neturi galimybės atvykti į konkretų notarų biurą, ypač kai jie yra užsienyje arba paveldimas turtas yra keliose valstybėse. Tokiu atveju gali būti sunku suspėti laiku ir tinkamai priimti palikimą. Tačiau trijų mėnesių termino palikimui priimti nustatymas yra teigiamas tuo aspektu, kad tokiu būdu skatinama operatyvesnė civilinė apyvarta. Įpėdiniai greičiau priima palikimą, bei greičiau gali tapti paveldimo turto savininkais. Autorės nuomone, palikimo priėmimo terminas yra pakankamas laiko tarpas per kurį įpėdinis gali priimti palikimą.

Kaip ir anksčiau galiojęs 1964 m. Civilinis kodeksas, taip ir šiuo metu galiojantis Civilinis kodeksas numato galimybę pratęsti terminą palikimui priimti. Manytina, kad Civiliniame kodekse neteisingai yra pavartota sąvoka „palikimo priėmimo termino pratęsimas“. LR CK 1.117 str. numato terminų rūšis: atnaujinamieji, įgyjamieji ir naikinamieji. Todėl terminus galima ne pratęsti, o atnaujinti. Vadinasi, LR CK 5.57 str. numatyta sąvoka „termino palikimui priimti pratęsimas“, turėtų būti pakeista sąvoka „termino palikimui priimti atnaujinimas“.

Atnaujinti terminą palikimui priimti įmanoma dviem būdais:

- 1) be kreipimosi į teismą, kai su tuo sutinka visi palikimą priėmę įpėdiniai (tačiau tokiu atveju įpėdinių turi būti mažiausiai du);
- 2) kreipiantis į teismą ir prašant atnaujinti terminą, praleistą dėl svarbių priežasčių.

⁶⁸ Japanese Civil Code <http://www.cas.go.jp/jp/seisaku/hourei/data/CC4.pdf> prisijungimo laikas 2009-10-27 22:53

⁶⁹ Mouratidou S. National Report: Greece // Notarius International. 2001, Nr. 2. Vol. 6. P. 109-111

⁷⁰ German Civil Code http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html prisijungimo laikas 2009-11-09 13:50

Tačiau įpėdinis, kuris prašo atnaujinti terminą palikimui priimti, negali tikėtis, kad jis gaus visą palikimą. Gali atsitikti taip, kad palikimas jau perėjo kitiems įpėdiniams, arba jis iššvaistytas, ir įpėdinis, iš jam priklausančios turto dalies, gali gauti tik tai, kas išliko natūra, arba lėšas, gautas realizavus jam priklausančią turto dalį (CK 5.57 str. 2 d.). Jeigu nebėra likusio turto, tai įpėdinis neturi teisės reikalauti jam priklausančios paveldimo turto dalies. Tokiu atveju įpėdiniui lieka tik ginčyti palikimo priėmimo teisėtumą pagal LR CK 5.8 straipsnį. Apibendrinant galima teigti, kad vertinant palikimo priėmimą, priėmus jį laiku, ir palikimo priėmimą, praleidus įstatymo numatytą terminą, teisinės pasekmės gali būti neadekvačios. Tokiu būdu įmanoma tik teisminė įpėdinio teisių gynyba, įrodant visas reikšmingas aplinkybes, dėl ko įpėdinis turi teisę gauti visą jam priklausančią palikimo dalį.

Kiekvienu atveju, atnaujinant terminą palikimui priimti, teismas įvertina, ar tos priežastys buvo svarbios ar ne. Kaip pavyzdį galima pateikti vieną iš Lietuvos Aukščiausio Teismo nutarčių, kai priežastis nėra pripažįstama svarbia atnaujinti terminą palikimui priimti: „teismas daro išvadą, kad jei po palikėjo mirties, jo vardu atkūrus nuosavybės teises į išlikusį nekilnojamąjį daiktą, įpėdinio norą priimti palikimą nulėmė vien tik vėlesnis, pagausinęs palikimą turto atsiradimas, tai ši aplinkybė nelaikoma svarbia termino praleidimo priežastimi. Tokia aplinkybė nepatvirtina asmens apsisprendimo priimti palikimą iš karto po jo atsiradimo, t. y. mirus palikėjui. Palikimas priimamas visas, jo negalima priimti dalimis ar su išlygomis. Dėl to neturėjęs ketinimų priimti palikimo jo atsiradimo metu, tačiau pareiškęs norą dėl palikimo priėmimo vėliau, kada atsiranda papildomai turto, įeinančio į palikimo sudėtį, asmuo faktiškai išreiškia savo valią tik dėl dalies palikimo priėmimo.“⁷¹ Vadinasi aplinkybė, kad atsiranda papildomo turto po palikėjo mirties, nėra pagrindas atnaujinti terminą palikimo priėmimui.

Priešingai, kitoje nutartyje palikimo priėmimo terminas buvo atnaujintas dėl priežasties, kad palikėjo mirties momentu ir termino palikimui priimti pasibaigimo metu, pareiškėja buvo nepilnametė, negalėjo priimti palikimo po savo senelio mirties atstovavimo teise, nes jos įstatyminė atstovė – motina nesikreipė per įstatymo nustatytą terminą dėl palikimo priėmimo. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas rėmėsi tokiomis aplinkybėmis, kad pareiškėja yra nepilnametė, taigi jos teisių gynimo teisme galimybė nagrinėtina ne tik individualaus, bet ir viešojo intereso aspektu. Pareiškėja gyvena su motina jos senelei priklausančiame bute, mokosi profesinės mokyklos dieniniame skyriuje, gauna našlaitės pensiją, jos motina nekilnojamojo turto neturi. Aplinkybė, kad atsisakymas pratęsti terminą palikimui priimti, kurį pareiškėja praleido ne dėl savo kaltės, nes ji, būdama nepilnametė, neturi visiško civilinio veiksnio ir negali savarankiškai dalyvauti civiliniuose santykiuose (CK 2.8 straipsnis), pažeistų pareiškėjos

⁷¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. liepos 11 d. nutartis, civilinėje byloje J. Ž. v. S. Ž., bylos Nr. 3K-3-391/2008, kategorijos 34.5 (S)

interesus. Tai, kad pareiškėjos motina, kaip įstatyminė jos atstovė, laiku neatliko įstatyme nurodytų veiksmų dėl palikimo priėmimo, neturėtų lemti teisės paveldėti praradimo pareiškėjai. Be to, atsižvelgtina ir į tai, kad praleisto termino trukmė nėra nepateisinamai didelė, kad tai būtų pagrindas atsisakyti pratęsti praleistą terminą. Taip pat teismas įvertino, ar sprendimas atnaujinti asmens praleistą terminą nepažeis kitų suinteresuotų asmenų teisių ir teisėtų interesų.⁷²

Kitoje Lietuvos Aukščiausio Teismo nutartyje buvo apibrėžti kriterijai, kuriais remiamasi sprendžiant, ar priežastys palikimui priimti laikomos svarbiomis ir ar jos yra pagrindas terminui atnaujinti: „teismai turi spręsti atsižvelgdami į terminų, nustatytų palikimui priimti paskirtį, teisinę pasekmę, konkrečias bylos aplinkybes, byloje dalyvaujančių šalių elgesį, asmens, prašančio pratęsti terminą (arba kurio vardu prašoma priimti palikimą), teisinį statusą, pareiškėjo elgesį bei kitas reikšmingas aplinkybes. Vertinant pareiškėjo elgesį, būtina atsižvelgti į tai, ar jis buvo pakankamai atidus, sąžiningas ar, priešingai, savo teises įgyvendino nerūpestingai, aplaidžiai. Šia prasme kiekvienam konkrečiam atvejui taikytini ne vidutiniai, o individualūs sąžiningo, atidaus bei rūpestingo elgesio standartai. Šį klausimą teismai turi spręsti visų bylos aplinkybių kontekste, ypač atsižvelgti į tai, jei palikimą prašoma priimti nepilnamečių vaikų interesais, bei įvertinti, kokios yra vaikų materialinės gyvenimo sąlygos tam, kad, atsisakius pratęsti terminą palikimui priimti, nepagrįstai nenukentėtų nepilnamečių vaikų interesai, nes to reikalauja viešasis interesas.“⁷³

Apibendrinant galima teigti, kad palikimo priėmimo termino atnaujinimo klausimą teismai gali išspręsti labai skirtingai, priklausomai nuo visų aplinkybių viseto, egzistuojančio kiekvienu konkrečiu atveju. Yra daugybė kriterijų kuriais yra remiamasi, todėl teismas turi plačią diskrecijos teisę nuspręsti ar tos aplinkybės yra svarbios. Kartais atsitinka taip, kad nors ir esant panašioms aplinkybėms, galutinis teismo sprendimas keliose bylose gali būti visiškai skirtingas.

2.4 Palikimo priėmimo būdai ir atsakomybė už palikėjo skolas

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.50 straipsnio 2 dalis numato tris būdus priimti palikimą:

- 1) paduodant pareiškimą palikimo atsiradimo vietos notarui apie palikimo priėmimą;
- 2) kreipiantis į palikimo atsiradimo vietos apylinkės teismą dėl turto apyrašo sudarymo;
- 3) faktiškai pradėjus valdyti paveldimą turą.

⁷² Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. birželio 15 d. nutartis, civilinėje byloje J. D. ir G. S. v. M. D., bylos Nr. 3K-3-258/2007, kategorijos 34.5; 122.2 (S)

⁷³ Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 16 d. nutartis, civilinėje byloje pagal pareiškėjos R. M. kasacinį skundą, bylos Nr. 3K-3-46/2006, kategorija 34.5 (S)

Vienais iš palikimo priėmimo būdų įpėdiniai naudojami dažniau, kitais rečiau, tačiau esminė aplinkybė, kuri lemia palikimo priėmimo būdo pasirinkimą, yra ta, kokia apimtimi įpėdinis atsako už palikėjo skolas. Tuo atžvilgiu pirmasis ir trečiasis būdai yra panašūs, o antrasis būdas iš esmės skiriasi. Kai palikimas priimamas paduodant pareiškimą notarui, arba faktiškai pradėjus valdyti mirusiojo turtą, įpėdinis už palikėjo skolas atsako visu savo turtu. Tuo tarpu dažniausia priežastis, kodėl yra kreipiamasi į teismą dėl turto apyrašo sudarymo, yra ta, kad įpėdinis siekia išvengti atsakomybės už palikėjo skolas savo asmeniniu turtu.

1964 m. Civilinis kodeksas nenumatė palikimo priėmimo pagal apyrašą galimybes. Tačiau ir atsakomybė už palikėjo skolas buvo reglamentuota kiek kitaip. Priėmęs palikimą įpėdinis atsakė už palikėjo skolas jam perėjusio paveldėto turto tikrosios vertės ribose. Į tikrąją paveldimo turto vertę įeidavo ir namų apyvokos, ir apstatymo reikmenų vertė (594 str.).⁷⁴ Manytina, kad atsiradus ne vienam piktnaudžiavimo atvejui, kai iššvaistomas palikėjo turtas, taip pat stengiantis apginti kreditorių interesus, įstatymų leidėjas pakeitė įstatymo nuostatas ir sugriežtino atsakomybės už palikėjo skolas reglamentavimą, įtvirtindamas dar vieną būdą priimti palikimą, kreipiantis į apylinkės teismą dėl apyrašo sudarymo.

Nežiūrint į tai, kad skolininkas mirė, kreditoriai turi teisę reikalauti prievolės įvykdymo. Kadangi palikėjas turi turto, o įpėdiniai dar nėra aiškūs arba galbūt nepriėmę palikimo, kreditoriams turi būti suteikta teisė pareikšti savo reikalavimus. CK 5.63 str. įtvirtina taisyklę, kad per tris mėnesius nuo palikimo atsiradimo dienos kreditorius gali pareikšti savo reikalavimus palikimą priėmusiems įpėdiniams, testamentu vykdytojui, palikimo administratoriui arba kreiptis į teismą. Todėl, siekiant apginti kreditorių interesus, esant didelėms skoloms, arba įpėdiniams nenorint arba negalint priimti palikimo, yra skiriamas palikimo administratorius. Jo tikslas – saugoti paveldimą turtą, kol pasibaigs terminas palikimui priimti arba palikimą priims visi įpėdiniai. Palikimo administratorius yra skiriamas teismo tuomet, kai į palikimą įeina turtas, kuris reikalauja ypatingos priežiūros (individuali įmonė, ūkininko ūkis, vertybiniai popieriai) ir to negali atlikti įpėdinis (įpėdinis neveiksnius, neturi reikiamos kvalifikacijos), palikėjo kreditoriai pareiškia ieškinį prieš įpėdiniams priimant palikimą arba palikėjo skolos viršija palikimo vertę. Palikimo administratorius turi tokias pačias teises kaip ir testamentu vykdytojas. Jeigu palikimo administravimo išlaidos viršija palikimo vertę – palikimo administratorius neskiriamas.⁷⁵

Atsakomybė už palikėjos skolas paveldėjimo transmisijos atveju turi tam tikrų ypatumų. Įpėdinis, kuriam pereina teisė priimti palikimą, atsako tik už pirmojo palikėjo skolas,

⁷⁴ Malcas E., Nekrašas V., Vileita A. ir kt./red. Žeruolis J. ir Čapskis M. Lietuvos TSR civilinio kodekso komentaras. Vilnius: Mintis, 1976. P. 389

⁷⁵ Baranauskas E., Karulaitytė-Kvainauskienė I., Kiršienė I. ir kt. Civilinė teisė: bendroji dalis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007. P. 533-534

tačiau ne už to įpėdinio, iš kurio jis gavo teisę priimti palikimą.⁷⁶ Už mirusio įpėdinio skolas įpėdinis atsakys atskirai, jeigu kreipsis dėl jo palikimo priėmimo. Pavyzdžiui, mirus seneliui A, miršta ir jo sūnus B, nespėjęs priimti palikimo. Teisė priimti senelio A palikimą pereina sūnaus B dukrai C. Tokiu atveju dukra C atsakys senelio A kreditoriams tik senelio A paveldėtu turtu ir sūnaus B kreditoriai negalės reikalauti atsakyti ir senelio A turtu. Todėl galima daryti išvadą, kad paveldėjimo transmisijos atveju, kreditorių reikalavimai turi būti patenkinami atskirai, pirmiausiai iš mirusiųjų turto. Tačiau gali atsitikti ir taip, kad įpėdinis atsako už palikėjo skolas ne tik paveldėtu, tačiau ir savo asmeniniu turtu. Jei vieno kreditoriaus reikalavimai yra didesni nei paveldimas turtas ir įpėdiniui neužtenka net savojo turto padengti visus skolinius įsipareigojimus, tokiu būdu gali būti panaudotas ir kitas paveldėtas turtas skoliniam įsipareigojimams padengti.

Atsiradus mirusiojo ir įpėdinio kreditorių daugtui, pirmenybė reikalavimų patenkinimui turėtų būti suteikiama įpėdinio kreditoriams, o tik tuomet palikėjo kreditoriams.

Lyginant atsakomybę už palikėjo skolas užsienio valstybėse ir Lietuvoje, galima teigti, kad užsienio valstybės turi kiek kitokį teisinį reglamentavimą, tačiau esminiai bruožai daugelyje valstybių išlieka tokie patys. Pavyzdžiui, Rusijos civiliniame kodekse apibrėžta, kad įpėdiniai už palikėjo skolas atsako proporcingai paveldimo turto daliai (Rusijos CK 1175 str.). Tačiau esant įpėdinių daugtui, jie visi už palikėjo skolas atsakys solidariai.⁷⁷ Prancūzijos civilinis kodeksas taip pat numato atsakomybę už palikėjo skolas proporcingai paveldimo turto daliai (Prancūzijos CK 1009 str.). Tačiau tuo atveju, kai skola yra nedalijama, pavyzdžiui, hipotekos atveju, įpėdinis turi atlyginti visą skolinį įsipareigojimą. Vėliau jis gali regresu tvarka išieškoti iš kitų įpėdinių atlyginimą, proporcingą paveldimo turto daliai. Kaip ir kitose valstybėse, taip ir Prancūzijoje, įpėdinis gali pasirinkti: arba priima palikimą besąlygiškai arba su tam tikromis sąlygomis. Pasirinkus palikimą priimti su sąlygomis, kreditoriai savo teises turi pareikšti per 15 mėnesių arba jie praras savo reikalavimo teisę. Kreditoriniai reikalavimai atlyginami eilės tvarka priklausomai nuo pareiškimo datos.⁷⁸ Graikijos civiliniame kodekse numatyta, kad atsakomybė už palikėjo skolas priklauso nuo palikimo priėmimo būdo. Palikimą priimant teisme pagal apyrašą, įpėdinis už palikėjo skolas atsako tik paveldėtu turtu. Atsakomybė už palikėjo skolas yra ribota nepilnamečiams ir neveiksniems asmenims.⁷⁹ Analogiškas yra ir Japonijos civiliniame kodekse numatytas atsakomybės už palikėjo skolas reglamentavimas. Atsakomybė priklauso nuo būdo, kuriuo yra priimamas palikimas (Japonijos CK 920 str. ir 922 str.).⁸⁰ Tuo tarpu Vokietijos civilinis kodeksas taip pat įtvirtina tai, kad įpėdinis turi atsakyti už palikėjo skolas

⁷⁶ Грудцына Л. Ю. Наследственное право вопросы ответы. Москва:ЛексЭст, 2004. P. 136

⁷⁷ Под. ред. Суханова Е. А. Гражданское право. Том 2. Москва: Волтерс Клувер, 2005. P. 247

⁷⁸ Bermann A., Picard E. Introduction to French Law. The Netherlands: Kluwer Law International, 2008. P. 300

⁷⁹ Mouratidou S. National Report: Greece // Notarius International. 2001, Nr. 2. Vol. 6. P. 109-111

⁸⁰ Oda H. Basic Japanese Laws. Oxford: Clarendon Press, 1997. P. 187

neribotai (Vokietijos CK 1967 str.). Tačiau galima ir ribota atsakomybė tik paveldėtu turtu, jeigu yra sudaromas paveldimo turto apyrašas. Teismas paskiria terminą, per kurį įpėdinis turi parengti palikimo apyrašą, nes kitaip jis atsakys už palikėjo skolas ir savo turtu (Vokietijos CK 1994 str.). Yra ir kita galimybė atsakyti už mirusiojo skolas tik paveldėtu turtu – įpėdinis gali kreiptis dėl turto pripažinimo nepakankamu (Vokietijos CK 1990 str.). Atsakomybė už palikėjo skolas gali būti ribota ir tuomet, kai yra paskiriamas palikimo administratorius arba turtas yra likviduojamas (Vokietijos CK 1975 str.)⁸¹.

Apibendrinant galima teigti, kad visose valstybėse įpėdinis turi atsakyti už palikėjo skolas. Tačiau atsakomybės ribos yra skirtingos, dažniausiai paremtos tuo, koku būdu įpėdinis priima palikimą.

Toliau šiame skyriuje bus lyginami Lietuvos įstatymuose reglamentuoti palikimo priėmimo būdai, pasitelkiant ir užsienio valstybių įstatyminių reglamentavimą. Tokiu būdu siekiama atskleisti kuris iš palikimo priėmimo būdų yra tinkamiausias, efektyviausias ir labiausiai prieinamas.

2.4.1 Palikimo priėmimas paduodant pareiškimą notarui

Tai dažniausiai pasitaikantis būdas priimti palikimą. Įpėdiniai kartu arba atskirai kreipiasi į palikimo atsiradimo vietos notarą per tris mėnesius nuo palikėjo mirties. Įpėdiniai, pateikiantys pareiškimus, turi kartu pateikti ir teisę paveldėti įrodančius originalius dokumentus (mirties liudijimą, testamentą, santuokos, gimimo liudijimus). Dažnai praktikoje pasitaiko atveju, kai įpėdiniai neturi reikiamų dokumentų, todėl negali paduoti pareiškimo notarui. Kiekvienu konkrečiu atveju notaras turėtų vertinti, ar iš tiesų negalima priimti įpėdinio pareiškimo. Bendra taisyklė yra ta, kad notaras turėtų priimti įpėdinio pareiškimą ir neturint visų reikiamų dokumentų. Jeigu vėliau, gavus visus reikiamus dokumentus paaiškėtų, kad asmuo, padavęs pareiškimą notarui, neturėjo tokios teisės, toks pareiškimas neturės teisinės galios.⁸² Pavyzdžiui, jeigu asmuo neturi gimimo ar santuokos liudijimų, kurie įrodo esamą įpėdinio giminystę, manytina, kad tokį pareiškimą reikėtų priimti, nes dėl tam tikrų dokumentų trūkumų ar jų uždelsto pakartotinio gavimo, įpėdinis gali praleisti terminą palikimui priimti.

V. Gaivenis ir A. Valiulis mano, kad pareiškimą bet koku atveju notaras turi priimti, tačiau paveldėjimo byla nėra užvedama. Testamentų registruoti pateikiama informacija, kad įpėdinis priėmė palikimą, kai yra pateikiami visi reikiami dokumentai.⁸³ Tuo tarpu D.

⁸¹ Ebke W. F., Finkin M. W. Introduction to German Law. The Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 1996. P. 300

⁸² Vileita A. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (3) // Justitia. 2003, Nr. 5. P. 28

⁸³ Gaivenis V., Valiulis A. Turto paveldėjimas: klausimai ir atsakymai. Vilnius: Justitia, 2002. P. 61

Svirbutienė nesutinka su autoriais, kurie teigia, kad galima priimti palikimą, nepateikiant visų reikiamų dokumentų. Pagrindiniai autorės argumentai būtų tokie: a) asmuo, tokiu būdu priėmęs palikimą, jau tampa įpėdiniu ir jam taikoma atsakomybė už palikėjo skolas; b) pranešimo apie palikimo priėmimą, perduoto testamentų registru, atšaukti negalima; c) jeigu yra kitų įpėdinių, kurie pateikė visus reikiamus dokumentus palikimui priimti, jiems nebus išduodamas paveldėjimo teisės liudijimas į visą turtą, kad ir kokius prašymus ar pareiškimus jie bepateiktų.⁸⁴

Taigi, teorijoje ir praktikoje šiuo atveju vyrauja kelios nuomonės ir visos iš jų yra iš dalies teisingos. Manytina, kad priimdami pareiškimą dėl palikimo priėmimo, kai nėra visų reikiamų dokumentų, notaras turi objektyviai įvertinti susidariusią situaciją. Būtina atsižvelgti į tai, ar asmuo galės ir sugebės laiku gauti visus reikiamus dokumentus. Pažymėtina, kad reikėtų koreguoti tam tikras duomenų bazes. Siūlytina ištaisyti Testamentų registro duomenų bazę, suteikiant galimybę atšaukti pranešimą apie palikimo priėmimą, taip pat mažinti Gyventojų registro tarnybos duomenų bazės klaidų tikimybę.

Kita problema, su kuria susiduria notaras, priimdami pareiškimą dėl palikimo priėmimo, yra ta, kad vis dažniau atsiranda asmenų, savo pareiškimus siunčiančių paštu, ar netgi elektroniniu paštu. Kyla klausimas: ką tada turėtų daryti notaras? Kaip žinoti, ar iš tiesų būtent tas įpėdinis kreipiasi dėl palikimo priėmimo, ir kaip nustatyti jo asmenybę? Tokiu būdu gaunant pareiškimą, notaras negali išaiškinti įpėdiniui palikimo priėmimo pasekmių. Tokios situacijos sprendimo būdas yra pasiūlytas Rusijos teisėje: pareiškime priimti palikimą, notaras ar kitas pareigūnas turi paliudyti įpėdinio parašą.⁸⁵ Vadinasi, įpėdinis vistiek turėtų kreiptis pas notarą, o tik vėliau siųsti savo pareiškimą paštu. Tačiau tokiu atveju toks parašo paliudijimas nebūtų tinkamas dėl to, kad palikimo priėmimas yra laikomas vienašaliu sandoriu. Kita galima išeitis galėtų būti tokia: notaras turėtų priimti pareiškimą, jį užregistruoti gaunamų dokumentų registro žurnale ir nusiųsti atsakymą, išaiškinant visas galimas pasekmes ir terminus, per kuriuos įpėdinis turi pateikti visus reikiamus dokumentus. Galimų būdų išspręsti tokią situaciją yra nemažai, tačiau Lietuvos teisės aktuose turėtų būti numatytas koks nors vienas tokios problemos sprendimo variantas.

Šiuo metu galiojant elektroninio parašo įstatymui, manytina, kad ateityje atsiras vis daugiau tokių pareiškimų, todėl elektroniniu būdu pateikiamų pareiškimų priėmimo tvarką taip pat vertėtų reglamentuoti mūsų įstatymuose ar poįstatyminiuose aktuose, integruojant ir elektroninio parašo galimybę priimant palikimą.

⁸⁴ Svirbutienė D. Palikimo priėmimo būdai: teoriniai ir praktiniai aspektai // Notariatas. 2007, Nr. 1. P. 15

⁸⁵ Михалева Т. Н. Наследование по завещанию, по закону, отдельных видов имущества. Москва: ГроссМедиа, 2005. P. 94

Vienintelis atvejis, kai klientai turi kreiptis į konkretų notarų biurą yra paveldėjimas,⁸⁶ nes kaip jau buvo minėta, palikimas priimamas, palikimo atsiradimo vietos notarui pateikiant pareiškimą apie palikimo priėmimą. Tuo tarpu prašymai dėl paveldėjimo procedūrų taikymo (tame tarpe ir palikimo apyrašo sudarymo) yra paduodami palikimo atsiradimo vietos apylinkės teismui (CPK 580 str. 2 d.).⁸⁷ Todėl svarbu išsiaiškinti, kas yra laikoma palikimo atsiradimo vieta. Ši vieta tapatinama su nuolatine mirusiojo gyvenamąja vieta.⁸⁸ Pagal CK 2.12 straipsnį, fizinio asmens nuolatine gyvenamoji vieta yra toje valstybėje ar jos teritorijos dalyje, kurioje jis nuolat ar daugiausiai gyvena, laikydamas tą valstybę ar jos teritorijos dalį savo asmeninių, socialinių ir ekonominių interesų buvimo vieta. Taigi pirmiausiai taikomas CK 2.12 straipsnis, o jį konkretizuoja CK 5.4 straipsnio 2 dalis, kai reikia įvertinti kas yra palikimo atsiradimo vieta, kai palikėjas negyveno nuolat vienoje vietoje. Pagrindiniai kriterijai yra:

- 1) vieta, kur palikėjas paskutinius šešis mėnesius prieš mirtį daugiausiai gyveno;
- 2) jo ekonominių, asmeninių interesų vyravimo vieta (sprendžiama pagal tai, kur yra turtas, sutuoktinio gyvenamoji vieta arba su palikėju kartu gyvenusio vaiko gyvenamoji vieta);
- 3) jeigu negalima nustatyti pagal aplinkybes, nurodytas 1 ir 2 punktuose, tuomet remiamasi palikėjo pilietybe; jo registracija, jam priklausančių transporto priemonių registracijos vieta ir t.t. Visada kilus ginčui, galima kreiptis į teismą, kad jis nustatytų palikimo atsiradimo vietą ir įvertintų visas aplinkybes.

Praktikoje notari ir teismai dažniausiai remiasi Gyventojų registro duomenų pateikta informacija apie deklaruotą asmens gyvenamąją vietą ir taip nustato palikimo atsiradimo vietą. Tačiau manytina, kad nevisada asmens deklaruotą gyvenamąją vietą reikėtų laikyti nuolatine mirusiojo gyvenamąja vieta. Notaras ar teismas turėtų įvertinti visas jam žinomas aplinkybes, įvertinant kas yra palikimo atsiradimo vieta.

Diskutuojama, ar iš viso reikia nustatyti konkretų notarų biurą ar teismą, į kurį reikia kreiptis įpėdiniui, norinčiam priimti palikimą. Galbūt užtektų tik palikimo priėmimo faktų registravimo? Manytina, kad tokių taisyklių nustatymas padeda geriau apsaugoti įpėdinių ir kreditorių interesus, siekiant užtikrinti tai, kad ta pati paveldėjimo byla nebūtų užvedama keliose vietose, todėl toks reglamentavimas turėtų išlikti. Testamentų registras padeda informuoti ar palikimas priimtas ir koku būdu, tačiau kol kas dar nėra iki galo išplėtotas Testamentų registro veikla ir trūksta teisinio reglamentavimo šioje srityje. Juk gali atsitikti taip, kad priėmus palikimą skirtingose vietose kreditoriui taptų nebeaišku kur kreiptis, reikalaujant iš įpėdinių atsakyti už palikėjo skolas.

⁸⁶ Lietuvos Respublikos notariato įstatymas // Valstybės žinios. 1992, Nr. 28-810, 28 str.

⁸⁷ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340

⁸⁸ Svirbutienė D. Palikimo priėmimo būdai: teoriniai ir praktiniai aspektai // Notariatas. 2007, Nr. 1. P. 15

Užsienio valstybių teisės aktai taip pat numato galimybę priimti palikimą, paduodant pareiškimą notarui. Toks palikimo priėmimo būdas yra numatytas Rusijos, Graikijos, įstatymuose. Vokietijoje vienas iš subjektų, į kurį galima kreiptis dėl turto apyrašo sudarymo yra notaras (Vokietijos CK 2003 str.). Tuo tarpu Prancūzijoje ir Japonijoje palikimo priėmimas yra įmanomas tik kreipiantis į teismą, o ne į notarą.

2.4.2 Palikimo priėmimas pagal antstolio sudarytą apyrašą

Paveldimo turto apyrašo sudarymo tikslas – užfiksuoti palikėjo turtą ir visus palikėjui pareikštus kreditorių reikalavimus (palikėjo skolas). Palikimo priėmimas pagal apyrašą riboja įpėdinio atsakomybę už palikėjo skolas tik tikrąja paveldėto turto verte. Antstoliui sudarant apyrašą, nustatoma turto sudėtis, taip palengvinant ir kreditorių interesų gynimą.

Svarbu yra tai, kad jeigu įpėdinių yra keletas, kiekvienas iš jų palikimą priima individualiai, nes palikimo priėmimas yra vienašalis sandoris. Tačiau jeigu bent vienas iš įpėdinių palikimą priima pagal apyrašą, tai visi kiti įpėdiniai, nesvarbu, koku būdu jie priėmė palikimą, laikytini priėmusiais palikimą pagal apyrašą ir už palikėjo skolas atsako tik paveldėtu turtu. Tai lemia aplinkybė, kad įpėdinis, priėmęs palikimą, kai yra keletas įpėdinių, tampa dalinės visų įpėdinių nuosavybės bendraturčiu.⁸⁹ Pavyzdžiui, galimos tokios situacijos, kai vienas įpėdinis priima palikimą, paduodamas pareiškimą notarui, o kitas įpėdinis kreipiasi dėl turto apyrašo sudarymo. Tuomet laikoma, kad ir pirmasis įpėdinis yra priėmęs palikimą pagal apyrašą. Tarkime, kad esant dviems įpėdiniams ir vienam iš jų nepilnamečiui, pirmasis palikimą priima pilnametis įpėdinis, paduodamas pareiškimą notarui. Tuomet palikimą priima antrasis, nepilnametis įpėdinis, sudarydamas paveldimo turto apyrašą. Vadinasi, bus laikoma, kad pilnametis įpėdinis palikimą priėmė taip pat pagal antstolio sudarytą apyrašą. Todėl galima daryti išvadą, kad tam tikrais atvejais palikimo priėmimo būdas, sudarant paveldimo turto apyrašą, gali būti privalomas kitiems įpėdiniams.

Kartais praktikoje pasitaiko situacija, kai netikėtai atsiranda keli apyrašai. Dažnai teismas, priimdamas pareiškimus, negali patikrinti įpėdinių, jei pavyzdžiui, jie kreipiasi ne kartu, o atskirai. Tuomet susidaro kebli situacija, kai keli apyrašai yra skirtingi, ir nebeaišku, kuriuo iš jų reikėtų vadovautis. Įstatymuose nėra konkrečiai pasakyta, kad apyrašas turėtų būti vienas. CK 5.53 straipsnio 7 dalis reglamentuoja tik apyrašo papildymo klausimą, kad atsiradus į apyrašą neįtraukto turto, įpėdinis, per tris darbo dienas nuo šių aplinkybių sužinojimo dienos, turi kreiptis papildyti apyrašą. Tuo tarpu CK 5.54 straipsnis reglamentuoja asmens atsakomybę,

⁸⁹ Vileita A. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (3) // Justitia. 2003, Nr. 5. P. 30

kai jis dėl savo kaltės nepapildo apyrašo. Tačiau sistemiškai taikant teisės normų visumą, galima teigti, kad apyrašas turi būti vienas. Apie tai pasisakė ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje iš savo nutarčių: „...įstatymo nustatyta, kad palikimo atsiradimo vietos apylinkės teismo pavedimu sudaromas vienas palikėjo turto apyrašas.“ Taip pat svarbu yra ir tai, kad priimant palikimą ir norint sudaryti paveldimo turto apyrašą, būtina kreiptis ne į bet kurį, o į palikimo atsiradimo vietos apylinkės teismą. Aukščiau minėtoje nutartyje teismo analizuojama situacija kilo būtent dėl to, kad neteisingai buvo interpretuota palikimo atsiradimo vieta: keli įpėdiniai kreipėsi į kelis antstolius sudaryti paveldimo turto apyrašus.⁹⁰ Kai atsiranda keli apyrašai, tuomet reikėtų vieną iš jų panaikinti, tačiau sunku nuspręsti, kuris iš jų turėtų būti naikinamas. Manytina, kad tokiu atveju iš dviejų apyrašų turėtų būti sudaromas vienas, apyrašą patikslinant. Teismas turėtų priimti dar vieną nutartį, pavedančią antstoliui patikslinti paveldimo turto apyrašą.

Kalbant apie reikalavimus, keliamus sudaromam paveldimo turto apyrašui, reikia išskirti tokius ypatumus:

1) Apyrašas turi būti sudarytas teismo paskirto antstolio. Negalioja apyrašai, sudaryti paties įpėdinio, dalyvaujant liudytojams, taip pat kitų įstaigų ar institucijų, įskaitant ir notarų. Pavyzdžiui, Vokietijoje notaras ar net kita kompetentinga institucija turi teisę sudaryti paveldimo turto apyrašą (Vokietijos CK 2003 str.).

2) Apyrašas turi būti sudarytas per nustatytą terminą, t.y. vieną mėnesį. Kai paveldimas turtas yra keliose vietose, ar palikėjas turėjo daug kreditorių, terminas gali būti pratęsiamas iki trijų mėnesių. Jeigu apyrašas nesudaromas per numatytą terminą, laikytina, kad palikimas priimamas ne pagal apyrašą ir įpėdinis už palikėjo skolas atsako visu savo turtu. Tačiau jeigu apyrašas nėra sudaromas laiku dėl antstolio kaltės, įpėdinis nepagrįstai už palikėjo skolas turi atsakyti visu savo turtu. Tokiu atveju manytina, kad įpėdinis turėtų reikalauti žalos atlyginimo iš antstolio bei skųsti antstolio veiksmus teismui.

3) Į apyrašą turi būti įrašomi visi daiktai, sudarantys palikimą. Svarbu, kad į apyrašą įtraukiant nekilnojamąjį turtą, turi būti įrašomi ir įvertinami visi to nekilnojamojo turto priklausiniai. Pavyzdžiui, paveldint žemę taip pat reikia įtraukti pastatus ir statinius, įvertinti pasėlius, vaismedžius, mišką, netgi palikėjo prievolines teises ir pareigas, susijusias su žeme.

4) Nurodoma palikimo vertė ir aplinkybės, reikšmingos tai vertei nustatyti – tai gali būti daikto kaina, įgijimo data, būklė, pobūdis, meninė ir antikvarinė vertė, individualūs daiktų požymiai (markė, gamintojas, numeris, spalva, gyvulių amžius ir t.t.).

⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. gegužės 17 d. nutartis, civilinėje byloje T. J. ir J. R. v. antstolės A. R. Ž. atstovas A. Ž., bylos Nr. 3K-3-340/2006, kategorija 129.1 (S)

5) Įtraukiant į palikimo apyrašą reikalavimus palikėjo skolininkams, turi būti nurodytos reikalavimų sumos, pobūdis, įvykdymo terminai ir kita.

6) Palikimo apyrašą turi pasirašyti antstolis bei įpėdinis, dalyvavęs sudarant apyrašą.

Gali pasirašyti ir kiti dalyvavę asmenys. Svarbu, kad įpėdinis gale apyrašo paliudytų, kad apyraše yra nurodytas visas jam žinomas palikėjo turtas.⁹¹ Tai prilyginama įpėdinio priesaikai, kad jis nenuslėpė jokio palikėjo turto. Priešingu atveju, jeigu paaiškėtų, kad apyrašas buvo netinkamas ar netikslus dėl įpėdinio kaltės, tuomet atsiranda CK 5.54 straipsnio 1 dalyje nurodyta pasekmė – įpėdinis už palikėjo skolas atsako visu savo turtu.

Taikant teisės normose nurodytus reikalavimus palikimo apyrašui, dažnai atsiranda problema, kad teoriniai reikalavimai, nurodyti Civiliname kodekse, nėra tinkamai įgyvendinami praktikoje. Vienas iš pavyzdžių, kad antstoliai dažnai pasitiki įpėdinio žodžiais, nevažiuoja ir netikrina kiekvieno paveldimo turto esamos būklės, todėl retai kada įvertinami juvelyriniai dirbiniai, paveikslai, buitinė technika, gryniesi pinigai. Įvertinant žemės sklypą, retai įvardijami vaismedžiai, pasėliai ir t.t.⁹² Lietuvos Respublikos teisės aktai konkrečiai nereglamentuoja veiksmų, kuriuos turi atlikti antstolis, sudarydamas paveldimo turto apyrašą. Teisės aktai nenumato ir reikalavimo, kad antstolis turėtų vykti į nekilnojamojo turto vietą ir įvertinti paveldimo turto būklę. Dažniausiai paveldimas turtas yra įvertinamas vidutinės rinkos kainomis (kurios nevisada atitinka tikrovę) arba asmens nuožiūra. Tuomet paveldimo turto apyraše nurodyto turto vertė savaime yra netikslė. Tokiu būdu kreditoriniai reikalavimai patenkinami neadekvačiai paveldimo turto vertei.

CK 5.63 straipsnio 1 dalis numato, kad palikėjo kreditoriai turi teisę pareikšti savo reikalavimus palikimą priėmusiems įpėdiniams per tris mėnesius nuo palikimo atsiradimo dienos. Taigi, kreditoriai kreipiasi į įpėdinius ir tokiu būdu įpėdiniai, nenorėdami atsakyti už palikėjo skolas savo turtu, kreipiasi į teismą, kad jis savo nutartimi pavestų antstoliui sudaryti palikimo apyrašą. Tokiu atveju, kreditoriai taip pat gali dalyvauti sudarant palikimo apyrašą. Kai įpėdiniai palikėjo turtą valdo faktiškai, nesikreipdami nei į teismą, nei į notarą, kreditoriams nėra žinoma iš ko reikalauti įvykdyti prievolę. Tuomet patys kreditoriai gali imtis iniciatyvos ir kreiptis į palikimo atsiradimo vietos apylinkės teismą dėl palikimo apyrašo sudarymo.

CK 5.53 straipsnio 7 dalis numato, kad įpėdinis privalo pranešti teismui ir papildyti palikimo apyrašą, kai sužinoma apie neįtrauktą į apyrašą turtą. Tuo tarpu jeigu į palikimo apyrašą visas turtas neįrašytas ne dėl įpėdinio kaltės, teismas skiria terminą apyrašui papildyti (CK 5.54 str. 2 d.). Tačiau kai dėl apyrašo sudarymo kreipiasi ne įpėdinis, bet kreditorius, ar tokiu atveju kreditorius taip pat privalo papildyti paveldimo turto apyrašą? Lietuvos

⁹¹ Vileita A. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (3) // Justitia. 2003, Nr. 5. P. 31

⁹² Svirbutienė D. Palikimo priėmimo būdai: teoriniai ir praktiniai aspektai // Notariatas. 2007, Nr. 1. P. 19

Aukščiausiasis Teismas pasisakė, kad sistemiškai aiškindamas CK 5.53 str. nuostatas bei atsižvelgdamas į apyrašo sudarymo tikslą, pirmosios instancijos teismas pagrįstai konstatavo, kad dėl apyrašo papildymo į teismą gali kreiptis ir įpėdiniai, ir kreditoriai. Tačiau įstatymas įpėdiniais numato pareigą kreiptis dėl apyrašo papildymo, o kreditoriams tokia pareiga įstatyme nenumatyta, todėl laikoma, kad kreditorius turi teisę, bet ne pareigą kreiptis dėl palikimo apyrašo papildymo.⁹³

Civilinio kodekso 5.53 straipsnio 9 dalis numato galimybę kiekvienam suinteresuotam asmeniui susipažinti su palikimo apyrašu. Tačiau nėra iki galo aišku, kas yra tie suinteresuoti asmenys, jų ratas nėra apibrėžtas. Tai gali būti kiti įpėdiniai, palikėjo kreditoriai, palikėjo bendraturčiai, ar net asmenys, kurių turtas yra nepagrįstai įtrauktas į apyrašą.⁹⁴ Įstatymo nėra apibrėžta, kur galima susipažinti su apyrašu, t.y. ar tokią informaciją turi suteikti antstolis, ar asmuo gali ateiti pas notarą ir susipažinti su palikimo apyrašu. Šiuo atveju manytina, kad notaras gali suteikti informaciją tik palikėjo kreditoriams.⁹⁵

Galima daryti išvadą, kad palikimo priėmimo būdo, kai jis priimamas pagal antstolio sudarytą apyrašą, pagrindinis privalumas yra tas, kad įpėdiniai, priėmę palikimą tokiu būdu, atsako už palikėjo skolas tik paveldėtu turtu. Tuo tarpu pagrindinis trūkumas būtų tas, kad priimant palikimą pagal antstolio sudarytą apyrašą, įpėdinis turi dvigubai daugiau procedūrinių problemų. Jis turi pateikti visus nuosavybės teisę įrodančius dokumentus teismo paskirtam antstoliui, o vėliau tų pačių dokumentų originalus turi pateikti notarui, kad gautų paveldėjimo teisės liudijimą. Tokiu būdu, norėdamas gauti paveldėjimo teisės liudijimą, įpėdinis užtrunka žymiai ilgiau, atlikdamas visus procedūrinius reikalavimus tiek pas antstolį, tiek pas notarą. Kitas šio palikimo priėmimo būdo trūkumas yra tas, kad dažnai paveldimo turto apyrašas yra netikslus.

Užsienio valstybėse taip pat yra labai plačiai taikomas palikimo priėmimo būdas, sudarant paveldimo turto apyrašą: Graikijos, Japonijos, Vokietijos ir Prancūzijos įstatymai numato tokią galimybę. Tuo tarpu Rusijoje paveldimo turto apyrašas nėra sudaromas. Vokietijos civilinis kodeksas imperatyviai numato, kad palikimą paveldint nepilnamečiui, jo tėvai ar globėjai būtinai turi sudaryti paveldimo turto apyrašą (Vokietijos CK 1640 str.). Terminas sudaryti paveldimo turto apyrašą yra nuo vieno iki trijų mėnesių (Vokietijos CK 1995 str.). Vokietijoje, skirtingai nei Lietuvoje, paveldimo turto apyrašą rengia teismas. Teisėjas gali pavesti parengti paveldimo turto apyrašą kompetentingai institucijai arba notarui (Vokietijos CK

⁹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. spalio 30 d. nutartis, civilinėje byloje UAB „Finansų spektro investicija“ v. AB „Vilmakas“, K. R., bylos Nr. 3K-3-546/2006, kategorijos 34.5; 128.1; 128.18; 128.19 (S)

⁹⁴ Vileita A. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (3) // Justitia. 2003, Nr. 5. P. 31

⁹⁵ Svirbutienė D. Palikimo priėmimo būdai: teoriniai ir praktiniai aspektai // Notariatas. 2007, Nr. 1. P. 19

2003 str.). Esant kreditorių reikalavimui, įpėdinis, sudaręs paveldimo turto apyrašą, turi prisiekti teisme, kad turto apyraše nurodytas visas jam žinomas turtas (Vokietijos CK 2006 str.). Graikijos, kaip ir Lietuvos įstatymai numato, kad jeigu vienas įpėdinis palikimą priima pagal apyrašą, vadinasi ir kiti įpėdiniai turi priimti palikimą pagal apyrašą. Neveiksnūs arba ribotai veiksnūs asmenys palikimą turi priimti tik pagal apyrašą. Paveldimo turto apyrašą įpėdinis turi sudaryti per 4 mėnesius.⁹⁶ Japonijos civilinis kodeksas įtvirtina tokią teisės normą: jeigu yra du ar daugiau įpėdinių, sąlyginis palikimo priėmimas galimas tik esant visų įpėdinių vieningam pareiškimui. Įpėdinis per 3 mėnesius turi parengti paveldimo turto apyrašą, kuris yra pristatomas teismui. Japonijos palikimo priėmimo pagal apyrašą ypatumas yra tas, kad įpėdinis, priėmęs palikimą, turi per 5 dienas viešai paskelbti kreditoriams, kad jis priėmė palikimą. Tuomet kreditoriai per 2 mėnesius po tokio viešo paskelbimo turi kreiptis į įpėdinį, reikalaudami prievolės įvykdymo (Japonijos CK 927 str.). Svarbu yra ir tai, kad įpėdiniui yra suteikiama teisė atsisakyti priimto palikimo, susipažinus su kreditorių reikalavimais (Japonijos CK 928 str.). Prancūzijos įstatymuose numatyta, kad įpėdinis kreipiasi į teismą, jei nori priimti palikimą pagal apyrašą. Įpėdinis turi 3 mėnesių terminą sudaryti paveldimo turto apyrašą (Prancūzijos CK 794 str.). Papildomai įpėdiniui yra skiriamas 40 dienų laikotarpis apgalvoti, ar jis nori priimti palikimą ar visgi jo atsisakyti (Prancūzijos CK 795 str.).

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad palikimo priėmimas pagal apyrašą yra skirtingas visose valstybėse. Daugiausiai, palikimo apyrašas yra sudaromas teisme, kai kur tokia kompetencija yra suteikiama netgi notarui. Svarbu ir tai, kad daugelyje valstybių, sudarius palikimo apyrašą, įpėdinis turi teisę susipažinti su paveldimu turtu ir skoliniais išipareigojimais ir apsispręsti, ar vis dar ketina priimti palikimą. Tačiau toks reglamentavimas gali pažeisti kreditorių interesus.

2.4.3 Faktinis palikimo valdymas kaip palikimo priėmimo būdas

Tai trečiasis palikimo priėmimo būdas. Įpėdinis pradeda valdyti mirusiojo turtą, tačiau nesikreipia nei į teismą, kad būtų sudarytas paveldimo turto apyrašas, nei į notarą, pareikšdamas, kad priima palikimą. Įpėdinis, priėmęs palikimą faktiniu valdymu, civiliniuose teisiniuose santykiuose su trečiaisiais asmenimis privalo įregistruoti savo nuosavybės teises viešajame registre (CK 1.75 str.). Kad galėtų tai padaryti, įpėdinis turi kreiptis į teismą dėl palikimo priėmimo fakto nustatymo ir įrodyti, jog jis per įstatymo nustatytą terminą pradėjo faktiškai valdyti paveldimą turtą ir tokiu būdu priėmė palikimą. Bylas, dėl juridinę reikšmę turinčio fakto nustatymo, teismas nagrinėja ypatingosios teisenos tvarka. Sprendžiant tokias

⁹⁶ Hayton D. *European Succession Laws*. Bristol: Jordan Publishing Ltd, 1998. P. 226

bylas, teismas neturi aiškinti ar konstatuoti palikto turto kiekio ar jo dalių, nes turto dalis teismas privalo konstatuoti esant atitinkamam ieškiniui ir ieškinio teisenos tvarka.⁹⁷

Faktinis palikimo valdymas turi atitikti tam tikrus bruožus, kad jį galima būtų laikyti tinkamu. Norint įrodyti, kad įpėdinis priėmė turta kaip palikimą, faktiškai pradėjęs jį valdyti per įstatyme nustatytą terminą, nepakanka įrodyti, jog įpėdinis tęsė naudojimąsi tuo turtu ir turto priežiūrą, pradėtus iki palikėjo mirties tokiu pagrindu, kuris nesukuria nuosavybės teisės.⁹⁸ Taip pat būtina įrodyti, kad jis, kaip įpėdinis, atliko aktyvius veiksmus, išreiškiančius jo valią įgyti nuosavybės teisę į paveldimą turta, ir pradėjo valdyti palikėjo turta kaip savo. Kiekvienu atveju teismui sprendžiant ar įpėdinis, paėmęs tam tikrą palikėjo turta, priėmė palikimą ar ne, turi būti vertinamos konkrečios nagrinėjamos situacijos aplinkybės, konkretaus įpėdinio, paėmusio kilnojamąjį daiktą ar kelis daiktus, elgesys po šio daikto ar daiktų paėmimo, t. y. ar jo elgesį galima vertinti kaip paveldėto turto savininko.⁹⁹ Vadinasi, palikimo priėmimo faktiniu valdymu esmė yra aktyvūs palikėjo veiksmai, kuriais siekiama įgyti nuosavybės teisę į paveldimą turta.

Iš pirmo žvilgsnio vertinant teisės taikymą, kai palikimas priimamas faktiškai valdant paveldimą turta, galima teigti, kad Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika nėra vieninga. Tokius argumentus dažnai pateikia kreipdamiesi į Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą kasatoriai. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas su tokia argumentacija nesutinka. Teismas, aiškindamas palikimo priėmimą reglamentuojančias teisės normas, vienoje nutartyse aiškina, kad palikimo priėmimas, faktiškai jį valdant, suprantamas kaip aktyvūs palikėjo veiksmai, kuriais išreiškiama jo valia įgyti nuosavybės teisę į paveldimą turta ir palikėjo turtas pradamas valdyti kaip savo. Nepakanka įrodyti, kad įpėdinis tęsė naudojimąsi tuo turtu ir turto priežiūrą. Tuo tarpu kitose nutartyse, teismas mano, kad palikimo priėmimu, pradėdamas faktiškai jį valdyti, laikytini veiksmai, kuriais įpėdinis paėmė kelis palikėjo kilnojamuosius daiktus ar naudojos šiais daiktais.¹⁰⁰ Tačiau, kaip jau minėta, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išaiškino, kad kiekvienu atveju teismui sprendžiant dėl to, ar įpėdinis, paėmęs tam tikrą palikėjo kilnojamąjį daiktą ar kelis daiktus, priėmė palikimą ar ne, turi būti vertinamos konkrečios nagrinėjamos situacijos aplinkybės, konkretus įpėdinio, valdančio palikimą elgesys po tam tikro daikto ar daiktų paėmimo, t. y. ar jo elgesį galima vertinti kaip paveldėto turto savininko. Dažnai teismas, pripažindamas, kad įpėdinis priėmė palikimą, faktiškai pradėdamas valdyti turta, remiasi

⁹⁷ Lietuvos Aukščiausio Teismo Senato 2005 m. gruodžio 29 d. nutarimo Nr. 56 Lietuvos Respublikos teismų praktikos, taikant Civilinio proceso kodekso normas, reglamentuojančias juridinę reikšmę turinčių faktų nustatymą, apžvalga // Teismų praktika. 2006, Nr. 24. P.216

⁹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. lapkričio 04 d. nutartis, civilinėje byloje B. O. S. v. R. S., bylos Nr. 3K-3-547/2008, kategorijos 34.4.5; 34.4.8

⁹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. kovo 05 d. nutartis, civilinėje byloje A. J. v. V. Ž., bylos Nr. 3K-3-86/2007, kategorija 128. 2 (S)

¹⁰⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. lapkričio 04 d. nutartis, civilinėje byloje B. O. S. v. R. S., bylos Nr. 3K-3-547/2008, kategorijos 34.4.5; 34.4.8

tokiomis aplinkybėmis: įpėdinis gyveno patalpoje po palikėjo mirties, ją remontavo,¹⁰¹ įpėdinis neturi kitos gyvenamosios vietos, gyveno kartu su palikėju ilgą laiką, bei juo rūpinosi, kiti įpėdiniai ten neapsigyveno, ilgą laiką nereiškę pretenzijų.¹⁰²

Analizuojant tokią Lietuvos Aukščiausiojo Teismo poziciją, galima išvelgti trūkumą, kad vertindamas faktinio valdymo aplinkybes, kurių pagrindu teismas pripažįsta, ar atitinkamas valdymas gali būti laikomas palikimo priėmimu, teismas nevisada gali objektyviai ir nedviprasmiškai įvertinti situaciją, ko pasekoje galimas visiškai priešingas teismo sprendimas.

Lyginant faktinį valdymą kaip palikimo priėmimą pagal 1964 m. Civilinį kodeksą ir pagal 2001 m. Civilinį kodeksą pastebima, kad faktinis valdymas buvo suvokiamas skirtingai. Pagal 1964 m. Civilinį kodeksą jeigu įpėdinis turėdavo mirusiojo taupomasias knygeles, liudijimą apie obligacijų atidavimą saugoti ar akredityvus, tuomet buvo laikoma, kad jis priėmė palikimą.¹⁰³ Padidėjus finansinių nusikaltimų skaičiui bei taikant šiuo metu galiojantį Civilinį kodeksą, manytina, kad ta aplinkybė, kad įpėdinis turi mirusiojo taupomasias knygeles, negali būti laikoma tinkamu įrodymu dabartiniu laiku, sprendžiant ar įpėdinis priėmė palikimą, faktiškai valdydamas mirusiojo turtą.

Jau anksčiau buvo minėta, kad ne kiekvienu atveju kokio nors daikto paėmimas reiškia palikimo priėmimą. Palikėjo drabužių, asmeninių dokumentų, laiškų ir pan. paėmimas kitų įpėdinių sutikimu nelaikytinas palikimo priėmimu. Įstatymų leidėjas nustato, kad įprastinio namų apstatymo ir apyvokos reikmenys pereina įpėdiniams pagal įstatymą, kurie gyveno kartu su palikėju iki jo mirties ne mažiau kaip vienerius metus, nepaisant to, kurios eilės įstatyminiai įpėdiniai jie yra ir kokia jų paveldima dalis. Įprastinio namų apstatymo ir apyvokos reikmenimis laikomi baldai, kilimai, indai, buityje naudojama technika, dekoratyviniai namo ar buto daiktai ir pan. Jeigu kyla ginčas dėl tam tikrų daiktų priskyrimo prie įprastinio namų apstatymo ir apyvokos reikmenų, teismas turi išspręsti šį ginčą, atsižvelgdamas konkrečiu atveju į palikėjo ir įpėdinio turtinę bei socialinę padėtį, kitas konkrečiu atveju reikšmingas aplinkybes.¹⁰⁴ Tokiu būdu palikėjo asmeniniai daiktai gali atitekti tiems asmenims, kurie nebuvo patys artimiausi asmenys mirusiajam. Pavyzdžiui, palikėjo sugyventinis neturės teisės į asmeninius mirusiojo daiktus, nes šis nėra įstatyminis įpėdinis. Tuo tarpu vienas iš mirusiojo vaikų, kuris nors ir buvo deklaravęs savo gyvenamąją vietą kartu su palikėju, tačiau faktiškai ten negyveno, paveldėtų namų apyvokos reikmenis. Gali atsitikti ir taip, kad įpėdinio namų apyvokos daiktai yra kur kas

¹⁰¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. rugsėjo 13 d. nutartis, civilinėje byloje F.Svetakienė v. A.Svetaka, bylos Nr. 3K-3-443/2004, kategorija 30.6

¹⁰² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis 2008 m. kovo 07 d., civilinėje byloje G. O. ir J. K. v. S. O., bylos Nr. 3K-3-210/2008, kategorijos 34.3; 34.4.10 (S)

¹⁰³ Malcas E., Nekrašas V., Vileita A. ir kt./red. Žeruolis J. ir Čapskis M. Lietuvos TSR civilinio kodekso komentaras. Vilnius: Mintis, 1976. P. 386

¹⁰⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. kovo 05 d. nutartis, civilinėje byloje A. J. v. V. Ž., bylos Nr. 3K-3-86/2007, kategorija 128. 2 (S)

vertingesni už visą paveldimą turtą. Ar tokie daiktai vistiek būtų paveldimi asmenų, kurie kartu gyveno su palikėju? Manytina, kad tokiu atveju ginčą turėtų išspręsti teismas.

Praktikoje faktinio palikimo valdymo problematika pasireiškia tuomet, kai notaras priima įpėdinių pareiškimus dėl palikimo priėmimo, jau praleidus terminą. Tuomet įpėdiniai argumentuoja, kad jie deklaravo savo gyvenamąją vietą palikimo atsiradimo vietoje (kas nėra tinkamas pagrindas priimti pareiškimą, nes deklaracijos vieta nebūtinai yra gyvenamoji vieta), ar kitokiu būdu faktiškai valdė atsiradusį palikimą. Notaras visų aplinkybių negali patikrinti, todėl tokiu atveju nederėtų priimti pareiškimų dėl palikimo priėmimo, o faktinio palikimo priėmimo faktą turėtų nustatyti teismas.¹⁰⁵

Tuo tarpu Rusijos teisės aktai leidžia notarui priimti pareiškimus apie palikimo priėmimą, praleidus terminą palikimui priimti. Tačiau tokiu atveju įpėdinis turi pateikti notarui tam tikrus įrodymus, kad jis faktiškai valdė paveldimą turtą. Tokiais įrodymais priklausomai nuo konkrečios situacijos gali būti: a) pažyma apie tai, kad įpėdinis kartu su palikėju gyveno iki jo mirties momento; b) įrodymas apie tai, kad dar nesuėjus 6 mėnesiams nuo palikimo atsiradimo dienos buvo paimta kokia nors palikėjo nuosavybė. Paimtų daiktų skaičius ir jų vertė įtakos neturi; c) mokesčių inspekcijos pažyma apie tai, kad paveldėtojas apmokėjo mirusiojo skolas; d) taupomosios knygelės turėjimas; e) įrodymas apie tai, kad paveldėtojas rūpinosi, prižiūrėjo paveldimą turtą, atliko jame remontą; f) įrodymas, kad paveldėtojas sodino kokius nors augalus žemėje, kuri nuosavybės teise priklauso palikėjui; g) notariškai patvirtinta sutartis, pagal kurią paveldėtojas po palikimo atsiradimo apmokėjo palikėjo skolas. Tuo tarpu tokios aplinkybės kaip automobilio naudojimas ir informacija, kad įpėdinis organizavo laidotuves, įtakos faktiniam palikimo priėmimui neturi.¹⁰⁶

Atsižvelgiant į Rusijos teisinį reglamentavimą, reikėtų pasvarstyti, galbūt ir Lietuvoje, esant tam tikriems požymiams nevertėtų įpėdinio nukreipti į teismą, kai jis praleidžia terminą palikimui priimti? Juk gali atsitikti ir taip, kad kreipiasi sutuoktinė, kurios vardu registruotas turtas, praleidusi terminą palikimui priimti. Abejonės nekyla, kad sutuoktinė faktiškai valdė paveldimą turtą, o kreipimasis į teismą dėl palikimo priėmimo faktinio valdymo nustatymo būtų tik nereikalingas formalumas.

Tai, kad palikimą (nepriklausomai nuo jo priėmimo būdo) yra priėmę kiti įstatyminiai įpėdiniai, nėra pagrindas atsisakyti nagrinėti prašymą dėl palikimo priėmimo arba palikimo atsiradimo vietos fakto nustatymo.¹⁰⁷ Todėl kita problema, su kuria susiduriama praktikoje yra ta, kad įpėdiniai ne visada paviešina tai, kad jie faktiškai valdo palikimą. Asmenys nesistengia

¹⁰⁵ Svirbutienė D. Palikimo priėmimo būdai: teoriniai ir praktiniai aspektai // Notariatas. 2007. Nr. 1. P. 17

¹⁰⁶ Зайцева Т. И., Крашенинников П. В. Наследственное право. Москва: Статут, 2000. P. 44-45

¹⁰⁷ Lietuvos Aukščiausio Teismo Senato 2005 m. gruodžio 29 d. nutarimo Nr. 56 Lietuvos Respublikos teismų praktikos, taikant Civilinio proceso kodekso normas, reglamentuojančias juridinę reikšmę turinčių faktų nustatymą, apžvalga // Teismų praktika. 2006, Nr. 24. P.216

per įstatymo nustatytą terminą kreiptis nei į teismą, nei į notarų biurą dėl palikimo priėmimo, todėl atsiranda įvairiausių dviprasmiškų situacijų, kai tenka ginčyti jau išduotą paveldėjimo teisės liudijimą, atsiradus faktiškai valdančiam palikimą įpėdiniui, kuris laiku nesikreipė dėl palikimo priėmimo. Tokių situacijų susidarymą skatina ir Lietuvos Aukščiausio Teismo praktika: „faktinio valdymo nustatymas remiasi dviem požymiais: veiksmų faktu ir veiksmų pobūdžiu. Veiksmų faktas reiškia, kad palikimo priėmimo veiksmai yra atlikti faktiškai – įpėdinis perima mirusiojo turtą ir pradeda jį valdyti. Šiuo atveju nereikalaujama, kad įpėdinio atlikti faktinio palikimo priėmimo veiksmai būtų teisiškai įforminti, t. y. įpėdiniui nebūtina kreiptis į notarą su pareiškimu dėl paveldėjimo teisės liudijimo išdavimo, į teismą dėl palikimo priėmimo juridinio fakto nustatymo arba į kitas valstybės institucijas. Veiksmų pobūdis – tai įpėdinio aktyvūs veiksmai, iš kurių matyti, kad jis perimtą turtą valdo kaip savo ir laiko save turto savininku (tvarko turtą, juo naudojasi, moka už jį mokesčius, atlieka kitus panašaus pobūdžio veiksmus). Nuosavybės teisės į palikimą atsiradimo momentas neturi būti tapatinamas su nuosavybės teisės į palikimą įforminimu.¹⁰⁸ Autorės nuomone, tokia teismo praktika turėtų būti keistina, skatinant, kad faktinis valdymas būtų paviešintas. Apibendrinant dabartinį palikimo priėmimo būdų reglamentavimą ir iš to kylančias problemas, reikėtų pasvarstyti ar Lietuvoje iš viso nevertėtų atsisakyti palikimo priėmimo būdo, faktiškai valdant palikėjo turtą. Juk daugiausiai teisminių ginčų ir kyla būtent dėl faktinio paveldimo turto valdymo. Kita vertus, toks palikimo priėmimo būdas vistiek išliktų, jeigu jis teisiškai ir nebūtų reglamentuotas, nes ne visi įpėdiniai sąmoningai kreipiasi į notarą arba teismą dėl palikimo priėmimo, manydami, kad to net nereikia daryti.

Lyginant kitų valstybių palikimo priėmimo būdų reglamentavimą, galima teigti, kad išsamiausiai palikimo priėmimas, faktiškai valdant paveldimą turtą, yra reglamentuotas Rusijos civiliniame kodekse (Rusijos CK 1153 str. 2 d.). Palikimo priėmimo būdą, išreiškiamą ne tiesiogiai, o valdant paveldimą turtą, numato Prancūzijos civilinis kodeksas (Prancūzijos CK 778 str.). Graikijos civiliniame kodekse netiesiogiai taip pat numatyta faktinio palikimo valdymo galimybė, kai įpėdinis prašo išduoti liudijimą apie palikimo priėmimą, arba imasi veiksmų, kad būtų apsaugotas mirusiojo turtas.¹⁰⁹ Tuo tarpu Japonijos ir Vokietijos civiliniai kodeksai nenumato tokio palikimo priėmimo būdo.

Galima daryti išvadą, kad kiekvienas palikimo priėmimo būdas turi savų privalumų ir trūkumų. Kiekvienu atveju įpėdinis turi gerai apsvarstyti, kuri iš būdų priimti palikimą jis turėtų pasirinkti, pirmiausiai apsaugant savo, o tuo pačiu ir kreditorių interesus.

¹⁰⁸ Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. gruodžio 21 d. nutartis, civilinėje byloje J. G. v. A. B., bylos Nr. 3K-3-586/2007, kategorija 34.5

¹⁰⁹ Hayton D. European Succession Laws. Bristol: Jordan Publishing Ltd, 1998. P. 225

2.5 Palikimo priėmimo pagrindai

Nepaisant galimų būdų priimti palikimą, reikia pabrėžti ir tai, kad po palikėjo mirties įpėdinis gali priimti palikimą pagal įstatymą arba pagal testamentą. Egzistuoja ir kita nuomonė, kad palikimo priėmimo pagrindų išskyrimas neturi teisinės reikšmės pačiam palikimo priėmimui, nes palikimo priėmimas pagal įstatymą arba pagal testamentą yra tik procesiniai paveldėjimo teisės dalykai. Testamento buvimas yra tik informacija, kuria remiamasi, kai įpėdiniai priima palikimą.

Vis dėlto manytumėme, kad aplinkybė, jog mirusysis buvo sudaręs testamentą, įpėdiniam yra reikšminga, priimant palikimą. Ketindami išsamiau paanalizuoti patį palikimo priėmimo suvokimą bei jo teisinį reglamentavimą, toliau analizuosime palikimo priėmimo pagal įstatymą ir pagal testamentą ypatybes.

Kadangi testamentas - tai mirusiojo išreikšta valia, kam ir kokį savo kilnojamąjį, nekilnojamąjį turtą ar kitą turtą, taip pat turtines teises jis palieka, todėl pirmiausia, priimant palikimą, reikia patikrinti, ar mirusysis nebuvo sudaręs testamentą. Testamentus registruoja Testamentų registras, tačiau jis pradėjo savo veiklą tik nuo 2001 m. liepos 01 d. Todėl gali atsitikti ir taip, kad reikia patikrinti, ar testamentas buvo sudarytas, ar jis yra nepakeistas ir nepanaikintas paklausiant šios informacijos kitų šaltinių.

Taigi testamentą, kuris yra galiojantis, egzistavimas ir yra ta sąlyga, kuria remiantis yra skirstoma, ar įpėdinis priima palikimą pagal įstatymą, ar pagal testamentą. Tačiau įmanoma ir kita situacija, kad palikėjas tik dalį savo turto paliko testamentu. Tokiu atveju turto dalis, kuri yra nepaskirta testamentu, paveldima pagal įstatymą.

2.5.1 Palikimo priėmimas pagal įstatymą

Kad būtų galima paveldėti pagal įstatymą, turi egzistuoti tam tikros aplinkybės. Galimi keli variantai, kada paveldima pagal įstatymą: a) palikėjas nebuvo sudaręs testamentą; b) palikėjo testamentas pripažintas negaliojančiu; c) testamentiniai įpėdiniai palikimo nepriėmė arba atsisakė jį priimti; d) testamentiniai įpėdiniai negali paveldėti, nes yra CK 5.6 straipsnyje nurodytos aplinkybės; e) įpėdinis pagal testamentą mirė prieš atsirandant palikimui, o antrinis įpėdinis nepaskirtas.¹¹⁰

Paveldint pagal įstatymą reikia nustatyti kas gali būti tinkamais įpėdiniais. Įpėdinių eilių numatymas reikalingas todėl, kad mirusiojo paveldimas turtas išliktų valdomas šeimos narių. Įpėdinių eiles numato CK 5.11 straipsnis. Tai yra imperatyvi teisės norma ir jokiame kitame įstatyme negali būti numatyti kiti, nei žemiau išvardyti įpėdiniai. Mirus palikėjui, teisę

¹¹⁰ Baranauskas E., Karulaitytė-Kvainauskienė I., Kiršienė I. ir kt. Civilinė teisė: bendroji dalis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007. P. 486

paveldėti pirmiausiai įgyja pirmos eilės įpėdiniai. Jeigu jie atsisako palikimo arba jo nepriima, tuomet teisę paveldėti įgyja antros eilės įpėdiniai ir tolimesnės eilės atitinkamai nepriėmus ankstesnės eilės įpėdiniams. Dar viena galimybė, kodėl palikimas gali pereiti kitos eilės įpėdiniams yra ta, kad mirusysis gali atimti paveldėjimo teisę iš įpėdinių. Įstatymas numato tokias įpėdinių eiles:

- a) pirmos eilės įpėdiniai yra palikėjo vaikai (įskaitant ir įvaikius), taip pat palikėjo vaikai, gimę po jo mirties;
- b) antros eilės – palikėjo tėvai (įtėviai) ir vaikaičiai;
- c) trečios eilės – palikėjo seneliai iš tėvo ir motinos pusės bei palikėjo provaikaičiai;
- d) ketvirtos eilės – palikėjo broliai ir seserys (tačiau jie turi būti nesuvestiniai), proseneliai ir prosenelės iš tėvo ir motinos pusės;
- e) penktos eilės – palikėjo brolio ir sesers vaikai (sūnėnai ir dukterėčios), palikėjo tėvo ir motinos broliai ir seserys (tetos ir dėdės);
- f) šeštos eilės – palikėjo tėvo ir motinos brolių ir seserų vaikai (pusbroliai ir pusseserės).

Visi vienos eilės įpėdiniai palikimą paveldi lygiomis dalimis.

Palikėjo sutuoktinis nėra išvardytas prie įstatyminių įpėdinių pagal kilmę, tačiau jis taip pat turi teisę paveldėti pagal įstatymą. Sutuoktinis paveldi su pirmos ir antros eilės įpėdiniais, o jų nesant - sutuoktiniui suteikiama teisė paveldėti visą palikimą. Tuomet tolesnės eilės įstatyminiai įpėdiniai netenka teisės paveldėti. Pergyvenusio sutuoktinio paveldimo turto dalį galima apskaičiuoti remiantis CK 5.13 straipsniu.

Sutuoktinis dažniausiai turi teisę priimti palikimą, tačiau galimos ir išimtys. Sutuoktinis negali paveldėti turto, taigi, ir priimti palikimo, jeigu iš jo atimta paveldėjimo teisė, sudarytas testamentas ir visas palikimas paliekamas kito asmens naudai, taip pat kai atsiranda CK 5.7 straipsnyje nurodyti pagrindai:

- a) palikėjas kreipėsi į teismą, dėl pergyvenusio sutuoktinio kaltės ir teismas nustatė pagrindą nutraukti santuoką;
- b) teismas buvo nustatęs gyvenimą skyrium (separaciją);
- c) buvo pagrindas santuoką pripažinti negaliojančia dėl pergyvenusio sutuoktinio kaltės.

Pirmame ir trečiame punktuose nurodytus pagrindus nutraukti santuoką numato teismas.

Taigi, egzistuojant šiems pagrindams, sutuoktinis netenka teisės paveldėti dar iki santuokos nutraukimo momento, nors bendra taisyklė yra ta, kad tik nutraukus santuoką, buvęs sutuoktinis neturi teisės paveldėti. Pritaikant šią situaciją praktikoje, patikrinti, kad santuoka

nutraukta yra įmanoma. Tačiau manytina, kad teismui ar notarui, į kuriuos kreipiamasi dėl palikimo priėmimo, patikrinti, ar iš tiesų įpėdinis neturi teisės priimti palikimo, jeigu santuoka dar nenutraukta, o palikėjas jau miręs, esant CK 5.7 straipsnyje numatytiems pagrindams, yra problematiška.

Kita galima kliūtis priimti palikimą gali būti ta, kad pergyvenęs sutuoktinis ir mirusysis sudarė bažnytinę santuoką, tačiau jos neįregistravo civilinės metrikacijos įstaigoje. Tokiu būdu sutuoktinis taip pat negalės priimti palikimo. Bažnytinė santuoka gali sukelti teisinę pasekmę tik nuo to momento, nuo kada ji yra įtraukta į apskaitą civilinės metrikacijos įstaigoje.¹¹¹ Jeigu palikimo atsiradimo dieną bažnytinė santuoka neįtraukta į apskaitą, norintis palikimą priimti sutuoktinis to padaryti negalės, jeigu jis sudarė santuoką iki 1992 m. lapkričio 02 d.¹¹² ir po 2001 liepos 01 d. pagal Civilinės metrikacijos taisyklės. Santuokos įrašas civilinės metrikacijos įstaigoje gali būti įrašytas po sutuoktinio mirties tik tuo atveju, jeigu santuoka buvo sudaryta nuo 1992 m. lapkričio 2 d. iki 2001 m. birželio 30 d.¹¹³ Manytina, kad susidariusi situacija yra nelygiateisė, nes galimybė bažnytinės santuokos įrašą įrašyti po vieno iš sutuoktinių mirties priklauso nuo to, kada buvo sudaryta santuoka.

Kaip jau minėta, pagal Lietuvos Respublikos galiojančius įstatymus, įpėdinių, turinčių teisę priimti palikimą pagal įstatymą, sąrašas yra įtvirtinamas imperatyviai. Užsienio valstybėse įpėdiniais gali būti skirtingi asmenys nei Lietuvoje. Pavyzdžiui, Naujosios Zelandijos įstatymai numato ne tik sutuoktinių, tačiau ir partnerių galimybę priimti palikimą.¹¹⁴ Kadangi partnerystė Lietuvoje kol kas nėra teisiškai reglamentuota, nes nėra priimtas Partnerystės įstatymas, todėl asmenys, gyvenantys nesusituokę, negali priimti palikimo po vieno iš jų mirties. Dar liberalesnis požiūris į įpėdinių suvokimą egzistuoja Jungtinėse Amerikos Valstijose. Kai kuriose valstijose galioja įstatymas, kuriuo įpėdiniais pagal įstatymą yra laikomi netgi po tėvo mirties, iš jo užšaldytos spermos gimę kūdikiai.¹¹⁵ Šiuo metu sunku tikėtis panašaus reglamentavimo Lietuvoje, nes nėra priimtas Dirbtinio apvaisinimo įstatymas, o juo labiau sukurtas spermos bankas. Manytina, kad tik laiko klausimas, kada Lietuvoje teks pakeisti galiojančias paveldėjimo teisės normas ir suteikti teisę paveldėti asmenims, kurie šiuo metu negali tapti įpėdiniais.

¹¹¹ Majūtė V. Teismų praktika paveldėjimo bylose // Notariatas. 2008, Nr. 4. P. 30

¹¹² Vileita, A. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (1) // Justitia. 2003, Nr. 1-2. P. 29-30

¹¹³ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu 2006 m. gegužės 19 d. Nr. IR-160 patvirtintos Civilinės metrikacijos taisyklės 72, 74 punktai // Valstybės žinios. 2006 m. birželio 10 d., Nr. 65-2415

¹¹⁴ Peart, N. New Zealand's Succession Law: Subverting Reasonable Expectations. *Common Law World Review*, 2008, Vol. 37, Issue 4, P. 356-379

<http://web.ebscohost.com/ehost/pdf?vid=19&hid=102&sid=14c2cc61-f842-4302-a0af-8808d72898e4%40sessionmgr112> prisijungimo laikas 2009-10-01 20:10

¹¹⁵ Sjen van Erp New Developments in Succession Law // *Electronic Journal of Comparative Law*. 2007 December, Vol. 11.3 <http://www.ejcl.org/113/article113-5.pdf> prisijungimo laikas 2009-10-27 21:06

Užsienio valstybėse taip pat yra numatyti asmenys, galintys būti įstatyminiais įpėdiniais. Vokietijoje egzistuoja penkios, Prancūzijoje – keturios, Rusijoje – septynios, Japonijoje – trys, Graikijoje – keturios įstatyminių įpėdinių eilės. Visose valstybėse atskiruose straipsniuose yra numatyta teisė sutuoktiniui paveldėti turtą kartu su pirmos eilės įpėdiniais. Skirtingai nei kitų valstybių įstatymuose, Rusijos civiliniame kodekse pirmos eilės įpėdiniu yra laikomas ir sutuoktinis.¹¹⁶ Kitas ypatumas yra tas, kad įpėdinių eilės reglamentuojamos išsamiausiai - septintosios eilės įpėdiniais gali būti netgi patėviai, pamotės, podukros ir posūniai (Rusijos CK 1154 str.)¹¹⁷.

2.5.1.1 Palikimo priėmimas atstovavimo teise

Palikimo priėmimas atstovavimo teise – tai teisė, kuri yra suteikiama išimtinai tik tam tikros eilės įpėdiniais ir tik esant tam tikroms sąlygoms. Paveldėjimą atstovavimo teise reglamentuoja CK 5.12 straipsnis. Kaip teigia Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, paveldint atstovavimo teise, nepaneigiama pamatinė CK 5.11 straipsnio nuostata, kad pagal įstatymą paveldi vienos eilės įpėdiniai, nes atstovavimo būdu paveldima tik ta dalis, kuri tektų mirusiam tėvui ar motinai.¹¹⁸ Teisė priimti palikimą atstovavimo teise suteikiama palikėjo vaikaičiams kartu su pirmos eilės įpėdiniais, arba palikėjo provaikaičiams, kartu su antros eilės įpėdiniais. Kad vaikaičiams būtų pripažinta teisė paveldėti atstovavimo teise, būtinos šios sąlygos:

a) turi būti nors vienas paveldintis pirmos eilės įpėdinis – toks, kuris įgyvendina savo paveldėjimo teisę, t. y. neatsiranda sąlygos paveldėti antros eilės įpėdiniais;

b) palikimo atsiradimo metu nebėra gyvo kito pirmos eilės įpėdinio (kurio vaikai būtų ir pretenduoja paveldėti atstovavimo teise).

Kai nėra nė vieno pirmos eilės įpėdinio, tai palikėjo vaikaičiai, vadovaujantis CK 5.11 straipsnio 1 dalies 2 punktu, 2 dalimi, paveldi kaip antros eilės įpėdiniai.¹¹⁹

Svarbu tai, kad palikimo priėmimas atstovavimo teise yra galimas tik esant paveldėjimui pagal įstatymą. Negalimas palikimo priėmimas atstovavimo teise, jeigu asmenys, kuriems yra atstovaujama, atsisakė palikimo.¹²⁰ Todėl, pavyzdžiui, kai yra du pirmos eilės įpėdiniai ir vienas iš jų palikimą priima, o kitas atsisako, tai atsisakiusio įpėdinio vaikams

¹¹⁶ Под. ред. Суханова Е. А. Гражданское право. Том 2. Москва: Волтерс Клувер, 2005. P. 233

¹¹⁷ Russian Civil Code <http://www.russian-civil-code.com/PartIII/SectionV/Subsection1/Chapter63.html> prisijungimo laikas: 2009-11-12 10:14

¹¹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis 2006 m. lapkričio 13 d., civilinėje byloje V. G. v. I. G., bylos Nr. 3K-3-520/2006, kategorija 34.3 (S)

¹¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 14 d. nutartis, civilinėje byloje S. A. v. A. V., Vilniaus m. notarei R. Š., VĮ Registrų centrai, bylos Nr. 3K-3-537/2006, kategorija 34.3 (S)

¹²⁰ Baranauskas E., Karulaitytė-Kvainauskienė I., Kiršienė I. ir kt. Civilinė teisė: bendroji dalis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007. P. 490

palikimas negali pereiti nei atstovavimo teise, nei kaip antros eilės įpėdiniui. Tai vienoje iš savo nutarčių paminėjo ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas: „kai vienas iš tėvų įgyja teisę priimti palikimą, bet atsisako šios teisės, ji šio asmens vaikams nepereina, nes jau buvo įgyvendinta.“¹²¹

Apibedrinant galima teigti, kad palikimo priėmimas atstovavimo teise įmanomas esant tam tikroms sąlygoms: palikimas turi būti priimamas pagal įstatymą, turi būti nors vienas gyvas pirmos/antros eilės įpėdinis ir nors vienas miręs pirmos/antros eilės įpėdinis, kurį atstovauja mirusiojo vaikaičiai/provaikaičiai, mirusysis, kuris yra atstovaujamas turi būti neatsisakęs palikimo.

Rusijos civilinis kodeksas taip pat numato galimybę priimti palikimą atstovavimo teise. Tačiau lyginant su Lietuvos įstatymais, palikimą priimti atstovavimo teise Rusijoje gali ne tik palikėjo vaikaičiai ir provaikaičiai, tačiau ir sūnėnai, dukterėčios bei pusbroliai (Rusijos CK 1146 str.). Tokiu būdu palikimo dalis yra dalijama lygiomis dalimis. Tuo tarpu panašumas su Lietuvoje galiojančia teisės norma yra tas, kad jeigu įpėdinis, kuris yra atstovaujamas, mirė anksčiau nei palikėjas, arba jis neturi teisės paveldėti, tokiu būdu palikimo priėmimas atstovavimo teise negalimas. Palikimo priėmimas atstovavimo teise numatytas ir Prancūzijos (Prancūzijos CK 752 str., 752-2 str., 1051 str.), bei Vokietijos (Vokietijos CK 1924-1928 str.) civiliniuose kodeksuose, tačiau galinčių atstovauti įpėdinių ratas yra daug platesnis nei įtvirtintas Lietuvoje. Pavyzdžiui, Vokietijoje, mirus įpėdiniui jį atstovauja jo įpėdinis ir t.t. Tokia pati sistema (vadinama per *stripes*) netiesiogiai yra numatyta ir Graikijos paveldėjimo teisės aktuose.¹²²

Lyginant Lietuvos ir tarptautinį teisinį reglamentavimą, galėtumėme pasvarstyti ar nevertėtų ir Lietuvoje išplėsti įpėdinių rato, turinčio teisę palikimą priimti atstovavimo teise. Tokiu būdu, esant kokrečioms sąlygoms, atstovavimo teise palikimą galėtų priimti ne tik palikėjo vaikaičiai ir provaikaičiai, tačiau ir tolimesnės eilės įpėdiniai.

2.5.1.2 Teisės priimti palikimą perėjimas

Tokį teisės perėjimą reglamentuoja CK 5.58 straipsnis: jeigu įpėdinis miršta po palikimo atsiradimo, nespėjęs priimti palikimo per nustatytą terminą, tai teisė priimti palikimą pereina jo įpėdiniams. Įpėdiniai turi priimti palikimą per tris mėnesius nuo palikimo atsiradimo dienos. Teisės priimti palikimą perėjimas galimas tiek pagal įstatymą, tiek pagal testamentą. Tačiau kaip teigia A. Vileita, teisės priimti palikimą perėjimas galimas tik įpėdiniams pagal įstatymą, nes nepriimtas palikimas neįeina į testamentu paveldimo turto sudėtį. Testamentas

¹²¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. sausio 10 d. nutartis, civilinėje byloje pagal pareiškėjo R. M. skundą, bylos Nr. 3K-3-12/2007, kategorija 34.5

¹²² Hayton D. European Succession Laws. Bristol: Jordan Publishing Ltd, 1998. P. 221

neapima mirusio įpėdinio nepriimto palikimo. Šiuo atveju įpėdiniais pereina ne palikėjo turtas, bet jo teisė priimti palikimą, nes palikėjas nespėjo jo priimti.¹²³

Su tokia nuomone galima ir nesutikti. Kaip įpėdinis pagal testamentą gali paveldėti teisę atkurti mirusiojo vardu nuosavybę į žemės sklypą¹²⁴, taip manytina, kad jis gali testamentu pagrindu paveldėti ir teisę priimti palikimą, kai mirusysis nespėja jo priimti. Pagal Civilinio kodekso 5.1 straipsnio 2 dalį paveldimi materialūs ir nematerialūs dalykai, palikėjo turtinės reikalavimo teisės ir palikėjo turtinės prievolės, intelektinė nuosavybė įstatymų numatytais atvejais, arba kitos įstatymų nustatytos turtinės teisės ir pareigos.

Tačiau galima sutikti su kitu Civilinio kodekso penktosios knygos komentaro autoriaus teiginiu, kad termino palikimui priimti negalima pratęsti, jeigu įpėdinis, nespėjęs priimti palikimo, mirė, praėjus trims mėnesiams po jam skirto termino palikimui priimti. Tuomet mirusio įpėdinio įpėdiniai netenka teisės priimti palikimą, nes tokia jiems skirta teisė pasibaigė. Tuo tarpu mirusiojo įpėdinio įpėdinis dėl termino pratęsimo, priimant mirusio įpėdinio palikimą, gali kreiptis į teismą. Kadangi teisė priimti mirusio įpėdinio palikimą yra savarankiška, tai mirusio įpėdinio įpėdinis gali ir nepriimti mirusio įpėdinio nepriimto palikimo, o priimti tik palikėjo priimtą turtą.¹²⁵ Apibendrinant galima teigti, kad įpėdiniui suteikiama teisė prašyti teismo pratęsti terminą palikimui priimti tik dėl mirusio įpėdinio palikimo priėmimo.

Labai panašus reglamentavimas yra numatytas ir Rusijos civiliniame kodekse. Tačiau šiame teisės akte yra tiesiogiai numatyta, kad teisė priimti palikimą paveldėjimo transmisijos būdu neįeina į pačią palikimo sudėtį, kuri atsirado mirus įpėdiniui. Rusijos įstatymai taip pat numato termino pratęsimo galimybę priimant palikimą paveldėjimo transmisijos būdu: jeigu miręs įpėdinis nepriėmė palikimo ir terminas palikimui priimti yra trumpesnis nei trys mėnesiai, tuomet šis terminas yra pratęsimas iki trijų mėnesių. Taip pat yra svarbu paminėti, kad privalomoji palikimo dalis yra savarankiška turtinė teisė ir tokia teisė paveldėjimo transmisijos būdu pereiti negali (Rusijos CK 1156 str.). Manytina, kad kaip ir Rusijos civiliniame kodekse, taip ir Lietuvos civiliniame kodekse būtų numatyti, teisės į privalomąją palikimo dalį neperėjimą transmisijos būdu.

Kitos valstybės, tokios kaip Graikija, Japonija ir Vokietija savo Civiliniuose kodeksuose tiesiogiai nereglementuoja paveldėjimo transmisijos galimybes. Prancūzijos CK 1014 str. numato, kad paveldimas turtas nuo testatoriaus mirties suteikia įpėdiniui tam tikras

¹²³ Vileita A. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (3) // Justitia. 2003, Nr. 5. P. 35

¹²⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjo kolegijos 2004 m. lapkričio 15 d. nutartis, civilinėje byloje I.Lastovskij v. Vilniaus rajono 3-ojo notarų biuro notaras T.P.Vėlyvis, bylos Nr. 3K-3-588/2004, kategorija 109

¹²⁵ Vileita A. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (3) // Justitia. 2003, Nr. 5. P. 35

teisės, kurios gali būti perduodamos įpėdinio įpėdiniams ar teisių perėmėjams. Tačiau platesnio reglamentavimo nėra numatyta.

2.5.2 Palikimo priėmimas pagal testamentą

Priimti palikimą pagal testamentą galima per tą patį trijų mėnesių laikotarpį nuo palikimo atsiradimo dienos, kuris yra taikomas ir palikimui priimti pagal įstatymą. Skirtingai nei įpėdinių pagal įstatymą, teisės normos testamentinių įpėdinių rato imperatyviai neapibrėžia. Testamente, kaip įpėdinis, gali būti nurodytas bet kas – bet kuris įstatyminis įpėdinis, bet kuris fizinis ar juridinis asmuo, ar netgi valstybė.

Testamentai yra skirstomi į oficialiuosius ir asmeninius. Oficialieji testamentai yra sudaromi raštu ir patvirtinti notaro, taip pat įregistruojami Testamentų registre. Tuo tarpu asmeniniai testamentai yra tokie, kurie yra sudaromi paprasta rašytine forma (nurodomas testatoriaus vardas, pavardė, testamento sudarymo data, vieta ir testatoriaus pasirašomas). Asmeninį testamentą galima perduoti notarui ar Lietuvos Respublikos konsuliniam pareigūnui užsienio valstybėje saugoti. Tokiu atveju asmeninis testamentas yra pripažįstamas oficialioju (CK 5.31 str.) ir taip pat turėtų būti įregistruojamas Testamentų registre. Vis dėlto priimant palikimą pagal asmeninį testamentą, gali kilti problemų, jeigu toks testamentas nebuvo perduotas saugoti notarui. Tokiu atveju testamentas turi būti pateiktas teismui patvirtinti per vienerius metus po testatoriaus mirties. Jeigu toks testamentas nebus pateikiamas patvirtinti, įpėdinis neturės teisės priimti palikimo pagal testamentą, nes toks testamentas negalios. Manytina, kad tokia teisės norma padeda užtikrinti civilinių santykių stabilumą.¹²⁶

Egzistuoja ir testamentai, kurie yra prilyginami oficialiesiems (CK 5.28 str. 6 d.). Tokių testamentų ypatybė yra ta, kad juos patvirtina gydytojai, laivų kapitonai, ekspedicijų viršininkai, karo mokyklų vadai, laisvės atėmimo vietų viršininkai, seniūnai ar kiti asmenys. Įstatymas imperatyviai nurodo subjektus, kurie gali patvirtinti testamentą. Testamentą patvirtinus įstatyme nenurodytiems asmenims, jis bus laikomas negaliojančiu ir įpėdiniai, nurodyti testamente neturės teisės priimti palikimo. Taip pat yra svarbu, kad asmenys, turintys teisę patvirtinti testamentą, jį kuo skubiau perduotų notarui, kurio veiklos teritorijoje yra ta vieta, kur buvo patvirtintas testamentas. Notaras yra įpareigotas per tris darbo dienas perduoti pranešimą apie sudarytą testamentą Testamentų registru. Laiku neperdavus testamento ir testatoriui staiga mirus, nebus informacijos apie sudarytą testamentą ir palikimas gali būti priimamas ne tuo pagrindu. Tai gali įtakoti ir situaciją, kai palikimą priims ne tie įpėdiniai, kurie turėtų tai padaryti.

¹²⁶ Baranauskas E., Karulaitytė-Kvainauskienė I., Kiršienė I. ir kt. Civilinė teisė: bendroji dalis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007. P. 502

Testamentą galima sudaryti ir užsienio valstybėje. Tokiu atveju testamentai taip pat turi būti įregistruojami. Testamentų registravimas vyksta ir pasauliniu mastu. Lietuva yra ratifikavusi 1972 m. gegužės 16 d. Bazelio Konvenciją „Dėl testamentų registravimo sistemos sukūrimo“. Šią konvenciją ratifikavusios valstybės įsipareigojo sukurti vieningą testamentų registravimo sistemą, paskiriant įstaigas, atsakingas už testamentų registravimą.¹²⁷ Veiklą, susijusią su testamentų registravimu Lietuvoje vykdo Centrinė hipotekos įstaiga. Tačiau valstybių, kurios yra ratifikavusios šią Konvenciją, sąrašas nėra labai gausus. Todėl ne visose valstybėse sudaryti testamentai bus įtraukiami į šią sistemą. Kadangi Centrinei hipotekos įstaigai pranešimus apie testamento sudarymą teikia notarai ar konsuliniai pareigūnai vadinasi, kitos valstybės institucijos, ratifikavusios Konvenciją, galės sužinoti tik apie tuos Lietuvoje sudarytus testamentus, kurie bus perduodami notaro ar konsulinio pareigūno ir bus įtraukiami į Testamentų registrą. Todėl apie asmeninius testamentus, kurie neperduodami notarui saugoti, nebus galimybės sužinoti.

Kita problema, su kuria susiduriama yra ta, kad pagal CK 5.33 str. notaras yra įpareigotas paskelbti testamentą, sužinojęs, kad testatorius mirė. Tačiau sužinoti apie tai, kad testatorius mirė, jeigu įpėdiniai nesikreipė priimti palikimo gali būti keblu. LR CK 5.34 str. numato 30 metų terminą nuo testamento saugojimo pradžios, kuriam suėjus, notaras turi patikrinti, ar testatorius dar gyvas ir jeigu ne, tuomet paskelbti testamentą. Tokiu atveju gali atsitikti ir taip, kad įpėdiniai negalės tinkamai priimti palikimo, nes jie tikrai bus praleidę terminą palikimo priėmimui arba bus jau mirę.

Palikimo priėmimo pagal testamentą ypatybė yra ta, kad priimti palikimą pagal testamentą gali mirusiojo paskirti antriniai įpėdiniai, jeigu pirminis įpėdinis mirė iki palikimo atsiradimo arba jis palikimo nepriima. Antrinių įpėdinių skaičius yra neribojamas, todėl testatorius gali paskirti norimą skaičių antrinių įpėdinių.

Be kita ko, testatorius testamente gali numatyti, kad jis atima teisę paveldėti iš įpėdinio. Tuomet įpėdinis negali priimti palikimo, išskyrus teisę gauti privalomąją palikimo dalį.

Kai egzistuoja keli testamentai, tai palikimą galima priimti išsiaiškinus, kuris iš tų testamentų yra galiojantis. Testamento galiojimą gali ginčyti tik kiti įpėdiniai pagal įstatymą arba pagal testamentą, kurie paveldėtų, jeigu testamentas ar atskiros jo dalys būtų pripažįstamos negaliojančiomis (CK 5.17 str.). Palikimą priimti galima per įstatymo nustatytą terminą, tačiau jei kuris iš įpėdinių kreiptųsi į teismą dėl testamento pripažinimo negaliojančiu, tuomet įpėdiniai, priėmę palikimą, negalėtų gauti paveldėjimo teisės liudijimo iki teismo sprendimo įsiteisėjimo dienos.

¹²⁷ 1972 m. gegužės 16 d. Konvencija dėl testamentų registravimo sistemos sukūrimo // Valstybės žinios. 2004, Nr. 77-2667

Testatorius gali numatyti tam tikras sąlygas įpėdiniams, kurios neprieštarautų įstatymams. Jeigu įpėdinis turi įvykdyti kokias nors sąlygas, ir priėmęs palikimo jų nevykdo, suinteresuoti asmenys gali kreiptis į teismą, ir reikalauti, kad sąlygos būtų įvykdomos. Jei testamente tam tikra sąlyga suformuluota kaip palikimo priėmimo sąlyga, įpėdinis negali priimti palikimo, kol neįvykdo tos sąlygos.¹²⁸ Tokiu būdu susiklosto ypatingi santykiai, kai testatorius numato prievolę įpėdiniui (testamentinę išskirtinę). Įpėdinis tampa skolininku, o testamentinės išskirtinės gavėjas – kreditoriumi. Svarbu yra tai, kad tam tikrais atvejais testamentinė išskirtinė gali būti vykdoma dalinai. Pavyzdžiui, kai įpėdinis turi teisę į privalomąją palikimo dalį, jis vykdo testamentinę išskirtinę tik iš tos dalies, kuri viršija privalomąją palikimo dalį. Testamentinės išskirtinės gavėjų reikalavimai yra vykdomi tik po to, kai iš paveldimo turto yra patenkinami kreditorių reikalavimai ir asmenų, turinčių teisę į privalomąją palikimo dalį.¹²⁹ Palikimo priėmimo terminas ir testamentinės išskirtinės priėmimo terminas yra tas pats – 3 mėnesiai. Tačiau skirtingai nei palikimo priėmimo terminas, testamentinės išskirtinės priėmimo terminas yra skaičiuojamas nuo tos dienos, kai testamentinės išskirtinės gavėjas sužinojo ar turėjo sužinoti apie teisę į testamentinę išskirtinę. Dar vienas ypatumas yra tas, kad testamentinės išskirtinės gavėjas, ketindamas priimti testamentinę išskirtinę, turi kreiptis į tam tikrus asmenis: testamento vykdytoją, ar įpėdinį, kuris yra įpareigotas vykdyti testamentinę išskirtinę. Tuo tarpu į notarą yra privalu kreiptis tik tuo atveju, jeigu testamentinė išskirtinė yra susijusi su nekilnojamuoju turtu (CK 5.24 str. 2 d.). Testamentinės išskirtinės egzistavimas priklauso nuo to, kada išskirtinės gavėjas miršta. Jeigu testamentinės išskirtinės gavėjas miršta prieš atsirandant palikimui, testamentinė išskirtinė netenka galios. Tuo tarpu jeigu testamentinės išskirtinės gavėjas miršta po palikimo atsiradimo, nepriėmęs ar negavęs testamentinės išskirtinės, tuomet teisė priimti ir gauti testamentinę išskirtinę atitenka jo įpėdiniams.¹³⁰ Kai miršta įpareigotas vykdyti testamentinę išskirtinę įpėdinis, jo prievolė visada pereina jo įpėdiniams kartu su jam priklausančia palikimo dalimi, nesvarbu, kad įpėdinis mirė prieš atsirandant palikimui arba jo nepriėmė.¹³¹ Tokiu reglamentavimu siekiama maksimaliai įgyvendinti testatoriaus valią, suteikiant teisę paskirtam fiziniam ar juridiniam asmeniui gauti testamentinę išskirtinę.

¹²⁸ Baranauskas E., Karulaitytė-Kvainauskienė I., Kiršienė I. ir kt. Civilinė teisė: bendroji dalis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007. P. 507

¹²⁹ Vileita A. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (2) // Justitia. 2003, Nr. 3-4. P. 31

¹³⁰ Vileita A. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (2) // Justitia. 2003, Nr. 3-4. P. 31

¹³¹ Baranauskas E., Karulaitytė-Kvainauskienė I., Kiršienė I. ir kt. Civilinė teisė: bendroji dalis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007. P. 514

Kadangi testamentinės išskirtinės atsiradimas dabartiniuose teisės aktuose siejamas su romėnų teisės įtaka¹³², todėl kitos užsienio valstybės savo įstatymuose taip pat numato testamentinės išskirtinės gavimo galimybę. Pavyzdžiui, Rusijos Civiliniame kodekse numatyta, kad testamentinę išskirtinę galima gauti per tris metus nuo palikimo atsiradimo dienos, tačiau tokia teisė gali būti perduodama su tam tikromis išlygomis (Rusijos CK 1137 str. 4 d.). Testamentinės išskirtinės galimybė numatyta ir Vokietijoje (Vokietijos CK 1939 str., 2147-2157 str.), bei Graikijoje (Graikijos CK 1967-2010 str.). Graikijos civiliniame kodekse numatyta, kad jeigu testamentinės išskirtinės gavėjas miršta anksčiau nei testatorius, legatas negalios. Testamentinė išskirtinė negalios ir tam turtui, kuris nepriklausys testatoriui jo mirties dieną. Skirtingai nei kitur, legatai yra nesaistomi jokių terminų priimant arba atsisakant testamentinės išskirtinės.¹³³ Manytina, kad termino nustatymas priimti arba atsisakyti testamentinės išskirtinės vis dėlto yra reikalingas.

2.5.2.1 Privalomoji palikimo dalis

Privalomoji palikimo dalis yra testamentu sudarymo laisvės ribojimo atvejis. Testamentu testatorius gali palikti visą savo turtą vienam įpėdiniui, tačiau jeigu paaiškėtų, kad atsiranda įpėdinių, kuriems priklauso privalomoji palikimo dalis – testamentinis įpėdinis atitinkamai paveldėtų mažesnę dalį palikimo. Privalomoji palikimo dalis priklauso tik tuo atveju, jeigu testatorius privalomiesiems įpėdiniams neskyrė turto, arba skyrė mažiau, nei yra privalomoji palikimo dalis. Nurodyti įpėdiniai, kuriems testamentu skirta ne mažiau kaip pusė tos dalies, kuri tektų jiems paveldint pagal įstatymą, neturi teisės į privalomąją palikimo dalį.¹³⁴ Įpėdiniai, turintys teisę gauti privalomąją palikimo dalį, kreipiasi į notarą, priimdami jiems priklausančią privalomąją palikimo dalį arba jos atsisakydami.

1964 m. Civilinio kodekso 576 straipsnis taip pat numatė teisę gauti privalomąją palikimo dalį. Tačiau skirtumas buvo tas, kad pagal anksčiau galiojusį Civilinį kodeksą privalomoji palikimo dalis sudarė ne mažiau kaip dvi trečiąsias tos dalies, kuri tektų pagal įstatymą.¹³⁵ Tuo tarpu šiuo metu galiojančio Civilinio kodekso 5.20 straipsnyje numatyta, kad privalomoji palikimo dalis sudaro pusę tos dalies, kuri įpėdiniui atitektų pagal įstatymą. Asmenų ratas, kurie turi teisę gauti privalomąją palikimo dalį, išliko panašus - tai palikėjo vaikai (įvaikiai), sutuoktinis, tėvai (įtėviai). Tačiau 1964 m. Civilinis kodeksas numato ir išlaikytinių

¹³² Tas pats P. 513

¹³³ Hayton D. *European Succession Laws*. Bristol: Jordan Publishing Ltd, 1998. P. 229

¹³⁴ Vileita A. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (2) // *Justitia*. 2003, Nr. 3-4. P. 28

¹³⁵ Malcas E., Nekrašas V., Vileita A. ir kt./red. Žeruolis J. ir Čapskis M. Lietuvos TSR civilinio kodekso komentaras. Vilnius: Mintis, 1976. P. 379

teisę į privalomąją dalį, o naujasis Civilinis kodeksas tokios nuostatos nebeenumato. 2001 m. Civilinis kodeksas nebesieja privalomosios palikimo dalies su nedarbingumu.¹³⁶ Tai gali būti ir darbingi asmenys, kurie palikimo atsiradimo dieną neturi lėšų gyventi. Pakito ir aplinkybių vertinimas, į kurias yra atsižvelgiama pripažįstant, ar asmeniui priklauso teisė į privalomąją palikimo dalį. Įpėdinis, norintis gauti privalomąją palikimo dalį, turi neturėti pajamų, arba turėti jų nepakankamai (maža pensija, bedarbio pašalpa, nedidelis atlyginimas) būtinoms gyvenimo reikmėms. Asmuo atitinka kriterijus, jeigu jis nedirba dėl ligos arba amžiaus, yra nepilnametis. Reikia įvertinti ir asmens turimą turtą (nekilnojamus ir kilnojamus daiktus, banko indėlius, gaunamas pajamas).¹³⁷ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pripažino, kad vien tik aplinkybė, kad asmuo yra nedarbingas dėl neįgalumo, jei neįgalumas nustatytas ne jo nepilnametystės metu, nepreziuruoja išlaikymo reikalingumo. Kadangi išlaikymo reikalingumą turi įrodyti įpėdinis, pretenduojantis į privalomąją palikimo dalį, todėl ir aplinkybę, kad pilnametis neįgalus vaikas palikėjo mirties dieną neturėjo pakankamai pajamų būtinoms gyvenimo reikmėms, įrodo įpėdinis. Įrodinėjant neapsiribojama vien tokiais požymiais kaip pirmos grupės invalidumas, visiška negalia, nuolatinės slaugos reikalingumas.¹³⁸ Tuo tarpu pilnametis aukštosios ar profesinės mokyklos dieniniame skyriuje besimokantis vaikas iki 24 metų taip pat turi įrodyti, kad jam reikalingas išlaikymas, ir tik tuomet bus galima konstatuoti, kad toks asmuo turi teisę į privalomąją palikimo dalį.¹³⁹

Kitoje nutartyje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pasisakė dėl sutuoktinio teisės į privalomąją palikimo dalį: teismų praktikoje pripažįstama, kad nedarbingas dėl pensinio amžiaus palikėjo sutuoktinis atitinka CK 5.20 str. 1 d. nustatytus subjektiškumo kriterijus. Dar daugiau, pensinio amžiaus faktas preziumuoja išlaikymo reikalingumą. Įrodinėjimo, siekiant paneigti išlaikymo reikalingumą, našta tenka testamentiniam įpėdiniui, ginčijančiam šią prezumpciją pagal įstatymą. Pažymėtina, kad palikėjo pensinio amžiaus sutuoktinio išlaikymo reikalingumo prezumpciją galima paneigti tik laikantis teisingumo, protingumo ir sąžiningumo imperatyvų.¹⁴⁰

Vadinasi, remiantis teismų praktika, galima daryti išvadą, kad galimybė gauti privalomąją palikimo dalį priklauso nuo subjekto. Pilnametis vaikas turi įrodyti privalomosios

¹³⁶ Vileita A. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (2) // Justitia, 2003, Nr. 3-4. P. 28

¹³⁷ Tas pats

¹³⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. sausio 22 d. nutartis, civilinėje byloje pagal pareiškėjo M. D. skundą, bylos Nr. 3K-3-33/2008, kategorijos 23; 34.1 (S)

¹³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje pagal pareiškėjos K. K. pareiškimą, bylos Nr. 3K-3-200/2009, kategorija 34.4.3 (S)

¹⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. rugsėjo 28 d. nutartis, civilinėje byloje L. S. v. N. J., bylos Nr. 3K-3-377/2007, kategorija 34.4.3 (S)

palikimo dalies reikalingumą. Tuo tarpu nedarbingo dėl pensinio amžiaus sutuoktinio atžvilgiu, teismas įtvirtina prezumpciją, kad jam priklauso privalomoji palikimo dalis.

Aplinkybės, kurios turi įtakos vertinant, ar asmeniui priklausytų privalomoji palikimo dalis yra tokios: darbingumo lygis, invalidumo grupė, asmens gaunamų pajamų dydis, galimybė jų gauti, turtas ir turtinės teisės, asmens sveikatos būklė, socialinis statusas, susijęs su atitinkamomis teisėmis gauti paramą. Taip pat būtina įvertinti, ar asmuo išnaudojo visas objektyviai įgyvendinamas aplinkybes gauti lėšų, būtinų gyvenimo reikmėms. Todėl sunki materialinė padėtis dėl asmens neveikimo nepripažįstama aplinkybe, kuri įtakotų teisę gauti privalomąją palikimo dalį. Kiekvienu konkrečiu atveju teismai vertina nustatytas aplinkybes, todėl toks sąrašas negali būti baigtinis.¹⁴¹ Apibendrinant galima daryti išvadą, kad tik nuo to, ar egzistuos tam tikros aplinkybės, priklausys, ar įpėdinis turės teisę gauti privalomąją palikimo dalį. Kiekvienu atveju notaras arba teismas yra įpareigotas vertinti tokių aplinkybių visumą. Kilus ginčui, jis yra sprendžiamas teismo tvarka.

Privalomosios palikimo dalies dydis nustatomas remiantis įstatyminių įpėdinių skaičiumi ir nesvarbu, kiek iš jų kreipėsi dėl palikimo priėmimo.¹⁴² Nustatant privalomosios palikimo dalies dydį, atsižvelgiama į paveldimo turto vertę, įskaitant namų apstatymo ir apyvokos reikmenų vertę. Įprasto namų apstatymo ir apyvokos reikmenis pagal įstatymą paveldėjantis įpėdinis, turintis teisę į privalomąją palikimo dalį, gali gauti papildomą dalį tik tuo atveju, jeigu namų apyvokos reikmenų vertė yra mažesnė už pusę dalies, kuri tektų tokiam įpėdiniui paveldint pagal įstatymą.¹⁴³ Tačiau kyla klausimas, kaip nustatyti namų apyvokos ir apstatymo reikmenų vertę ir kaip reikėtų ją apskaičiuoti? Pavyzdžiui, įvertinant nekilnojamąjį turtą, remiamasi VĮ Registrų centro nustatyta vidutine rinkos verte. Tačiau kokiu būdu turi būti nustatoma, paveikslų, padėvėtos buitinės technikos ar kitų daiktų vertė. Taip pat neaišku, kas turėtų įvertinti tokį turtą. Juk pasitelkus nepriklausomus turto vertintojus ir vertinant net pačius nereikšmingiausias namų apyvokos daiktus, tokius kaip vinių kiekį, plaktukus ar peilius, neprotingai išaugtų pačio paveldėjimo kaštai ir įpėdiniui nebūtų verta net reikalauti privalomosios palikimo dalies. Taigi, CK 5.20 str. 2 d. pritaikymas praktikoje kol kas yra sunkiai įsivaizduojamas.

Teisė į privalomąją palikimo dalį užsienio valstybėse yra reglamentuojama priklausomai nuo to, kokia teisės sistema yra taikoma toje valstybėje. Valstybės, kuriose

¹⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 23 d. nutartis, civilinėje byloje pagal pareiškėjo I. Ž. kasacinį skundą, bylos Nr. 3K-3-596/2008, kategorija 34.4.3 (S)

¹⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. lapkričio 15 d. nutartis, civilinėje byloje .Lastovskij v. Vilniaus rajono 3-ojo notarų biuro notaras T.P.Vėlyvis, bylos Nr. 3K-3-588/2004, kategorija 109

¹⁴³ Vileita A. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (2) // Justitia. 2003, Nr. 3-4. P. 29

egzistuoja bendrosios teisės sistema neįteisina privalomosios palikimo dalies gavimo savo įstatymuose. Įpėdiniai gali teisme reikalauti priteisti išlaikymą, jeigu bus įrodyta, kad jis jiems reikalingas. Pavyzdžiui, Didžiojoje Britanijoje tik teismas gali priteisti dalį, kuri reikalinga išlaikymui, jeigu įpėdinis nebuvo tinkamai aprūpintas arba iš viso neaprūpintas testatoriaus. Tokiu atveju teismas priteisia vienkartinį mokėjimą, periodinį arba tam tikrą dalį turto.¹⁴⁴ Tuo tarpu kontinentinės teisės sistemos valstybėse įstatymuose konkrečiai yra numatoma teisė į privalomąją dalį. Kai kurios valstybės, pavyzdžiui Vokietija, savo įstatymuose įtvirtina netgi tai, kad įpėdinis gali atsisakyti privalomosios palikimo dalies dar esant gyvam testatoriui, pasirašant paveldėjimo sutartį (the contract of inheritance).¹⁴⁵ Tuo tarpu Lietuvoje, įpėdinis gali atsisakyti privalomosios palikimo dalies tik tuomet, kai testatorius yra miręs.

2.6 Palikimo priėmimo registravimas

Kaip jau buvo minėta anksčiau, labai svarbu, kad palikimo priėmimo faktas būtų tinkamai įregistruotas. Palikimo priėmimo registravimas suteikia galimybę kreditoriams būti informuotiems apie palikimo priėmimą, kad jie galėtų kreiptis dėl savo reikalavimų patenkinimo po skolininko mirties. Ne ką mažiau svarbus ir kitas momentas: įpėdiniui, priėmusiam palikimą, tenka visos teisės ir pareigos, susijusios su palikimo priėmimu. Taip yra suteikiama teisė reikiamoms institucijoms patikrinti, ar iš tiesų po palikėjo mirties palikimas yra priimtas. Be to, palikimo priėmimo faktą įregistruoti reikia todėl, kad būtų aišku, ar įpėdiniai kreipėsi dėl palikimo priėmimo ir koku būdu priėmė palikimą, t.y. ar kreipėsi į notarų biurą, ar į teismą. Kaip numato Civilinio kodekso 5.50 straipsnis, notaras ar teismas turi per tris darbo dienas nuo palikimo priėmimo dienos pranešti Centrinei hipotekos įstaigai apie palikimo priėmimą. Testamentų registras kaupia duomenis apie sudarytus testamentus ir palikimo priėmimo faktus. Tačiau kaupiami ne visi duomenys. Testamentų registras nekaupia duomenų apie testamentų turinį, testatoriaus išreikštą valią, bei duomenų apie paveldėtą turtą ir įpėdinius.¹⁴⁶

Pagal Testamentų registro nuostatus teismas turi pateikti duomenis tuomet, kai į jį kreipiamasi dėl turto apyrašo sudarymo ar tuomet, kai jis priėmė sprendimą dėl juridinę reikšmę turinčio fakto, kad palikimas priimtas, nustatymo. Analogiškai, notaras turi pranešti apie palikimo priėmimo registravimą, kai asmuo kreipiasi su palikimo (turto) apyrašu arba teismo sprendimu, kuriuo nustatytas juridinę reikšmę turintis faktas, kad palikimas buvo priimtas. Centrinei hipotekos įstaigai galima pranešti elektroniniu būdu, paštu arba asmeniškai. Taip pat svarbu yra tai, kad notaras arba teismas turi pranešti tik apie pirmą gautą pareiškimą dėl to paties

¹⁴⁴ Hertel C. An Overview of Legal Systems // Notarius International. 2009, Nr. 1-2. Vol. 12. P. 132

¹⁴⁵ Hertel C. An Overview of Legal Systems // Notarius International. 2009, Nr. 1-2. Vol. 12. P. 136

¹⁴⁶ Centinė hipotekos įstaiga <http://www.lhr.lt/index.php?121479392> prisijungimo laikas 2009-11-13 17:32

palikėjo palikimo priėmimo, pirmą kreipimąsi dėl to paties palikėjo palikimo (turto) apyrašo sudarymo ar juridinę reikšmę turinčio fakto nustatymo. Tais atvejais, kai registro tvarkymo įstaigai tas pats duomenų teikėjas pateikia antrą pranešimą dėl to paties palikėjo palikimo priėmimo, palikimo priėmimo faktą registruoti atsisakoma.¹⁴⁷ Tačiau kaip atsitiktų tuomet, kai apie palikimo priėmimą pirmiausia praneša notaras, o tik vėliau teismas, nustatęs juridinę reikšmę turintį faktą kitam įpėdiniui? Arba kas atsitiktų tada, jei teismas, pavesdamas antstoliui sudaryti paveldimo turto apyrašą, pamirštų pranešti apie palikimo priėmimą? Manytina, kad tokiu atveju, praktikoje gali kilti situacijos, kai pranešimas apie palikimo priėmimą būtų įregistruojamas du kartus dėl to paties palikimo. Deja, nesusipratimus teisiniame reglamentavime sąlygoja ir tokia teisės norma, kad tiek teismas, tiek notaras turi pranešti dėl palikimo priėmimo fakto registravimo, kai sudaromas palikimo apyrašas arba teismas nustato juridinę reikšmę turintį faktą dėl palikimo priėmimo. Toks reglamentavimas neatskiria atsakomybės, t.y. kada ir kas yra atsakingas už nepranešimą apie palikimo priėmimą.

Kitas aktualus klausimas yra toks: kokios galimos pasekmės, jeigu palikimo priėmimas būtų laiku neįregistruojamas? Laiku nepranešus apie palikimo priėmimą, įpėdinis negalėtų panaudoti savo, kaip įpėdinio, įgytų teisių ir pareigų prieš trečiuosius asmenis, kas sukeltų kitų neigiamų teisinių pasekmių.

Jau minėta, kad palikimas priimamas pas tą notarą, kuriam priskirta konkreti teritorija. Tačiau kartais gali atsitikti ir taip, kad paveldėjimo byla yra perduodama kitam notarui, tad ir palikimo priėmimas gali būti įregistruojamas ne pagal tą teritoriją, kuri yra konkrečiai paskirta. Tokia situacija galima tuomet, kai įpėdinį ir notarą sieja giminystės ryšiai, atsiranda konfliktinės situacijos arba kitos svarbios aplinkybės.¹⁴⁸ Tokiu atveju, perduodant paveldėjimo bylą, privalu išsiųsti ir pranešimą Testamentų registruui apie bylos perdavimą kitam notarui.

Kadangi Testamentų registras gauna pranešimus apie palikimo priėmimo faktus, kuriuos privalo registruoti, todėl pabandykime paanalizuoti sukauptą statistiką, kuri padės atskleisti, kuris iš palikimo priėmimo būdų yra dažnesnis ir priimtinesnis įpėdiniams.

Pagal Testamentų registro nuostatus, pranešimą apie palikimo priėmimą, kai teismas nustato juridinę reikšmę turintį faktą, kad palikimas buvo priimtas, perduoda teismas.¹⁴⁹ Tačiau

¹⁴⁷ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. gegužės 22 d. nutarimu Nr. 594, patvirtinti „Testamentų registro nuostatai“ // Valstybės žinios. 2001, Nr. 44-1547; nutarimo priedo nauja redakcija patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. kovo 18 d. nutarimu Nr. 193 // Valstybės žinios. 2009, Nr. 34-1288, 34, 36 p.

¹⁴⁸ Lietuvos notarų rūmų prezidiumo 2007 m. sausio 15 d. nutarimu Nr. 4.2.1. patvirtinta „Paveldėjimo bylą perdavimo vesti kitam notarui tvarka“ <http://www.notarurumai.lt/?item=2008227102815&lang=1> prisijungimo laikas: 2009-11-13 19:41

¹⁴⁹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. gegužės 22 d. nutarimu Nr. 594, patvirtinti „Testamentų registro nuostatai“ // Valstybės žinios. 2001, Nr. 44-1547; nutarimo priedo nauja redakcija patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. kovo 18 d. nutarimu Nr. 193 // Valstybės žinios. 2009, Nr. 34-1288, 34 p.

kartais faktinis valdymas, kaip palikimo priėmimo būdas, nėra paviešinamas, todėl statistiniai duomenys šioje srityje yra nevisai tikslūs.

1 Lentelėje (žr. Lentelę) yra pateikiama Testamentų registro informacija apie palikimo priėmimo faktų registravimą, kai duomenis perduoda notaras ir teismas. Galima teigti, kad nepalyginamai daugiau palikimo priėmimo faktų buvo įregistruota notarų, negu teismų. Įmanoma tik spėlioti, ar palikimo priėmimo būdas, sudarant paveldimo turto apyrašą, yra neveiksmingas, ar dažniausiai palikėjas neturi kreditorių, o gal tai tiesiog procedūrų „susidvejinimas“, kurio įpėdiniai ketina išvengti. Taip pat galima daryti ir kitą išvadą – atsiradus Testamentų registru, nuo 2001 metų iki 2005 metų sparčiai didėjo palikimo priėmimo faktų skaičius, palikimą priimant tiek pas notarą, tiek kreipiantis į teismą. Ganėtinai ženkliai palikimo priėmimo faktų, kreipiantis į teismą padaugėjo ir per pastaruosius trejus metus. Tokia statistika leidžia teigti, jog, pirma, palikimo priėmimas paduodant pareiškimą apie palikimo priėmimą notarui yra populiariesnis, t.y. labiau žinomas ir paplitęs visuomenėje. Antra, šis būdas subjektams yra priimtinesnis, kadangi yra lengviau ir patogiau prieinamas. Trečia, minėtas palikimo priėmimo būdas reikalauja mažiau laiko ir sąnaudų įpėdiniams.

2 Lentelėje (žr. Lentelę) galime išvysti, koks skaičius palikimo priėmimo faktų buvo įregistruotas, kai palikimas yra priimamas pagal įstatymą ir pagal testamentą. Iš lentelėje pateiktų duomenų matome, kad palikimo priėmimo faktų skaičius, kai asmenys palikimą priima pagal testamentą proporcingai didėja, tačiau galime daryti išvadą, kad palikimo priėmimas pagal testamentą nėra populiarus pagrindas priimti palikimą. Vis dėlto, dažniausiai palikėjai savo valios testamente neišreiškia, o palikimą palieka asmenims, kurie turi teisę paveldėti pagal įstatymą. Tai suponuoja išvadą, jog subjektai arba vengia sudaryti testamentus dėl tam tikrų subjektyvių priežasčių, arba dėl išsilavinimo stokos nežino apie testamentą sudarymo galimybę, arba nespėja testamentą sudaryti dėl ankstyvos ar neplanuotos mirties.

3. TAM TIKRŲ SUBJEKTŲ PALIKIMO PRIĖMIMO YPATUMAI

Ne visi įpėdiniai palikimą priima pagal vienodas taisykles. Kadangi vieni įpėdiniai gali tinkamai apginti savo teises patys, o kitiems yra reikalinga pagalba, todėl šiame skyrelyje ketinama atskleisti nepilnamečių ir neveiksnių ar ribotai veiksmingų asmenų palikimo priėmimo galimybę. Kadangi neatsiradus įpėdinių pagal įstatymą ar testamentą, palikimas pereina valstybei, todėl bus aptariami valstybės palikimo priėmimo ypatumai bei galimybė numatyti terminą palikimą priimti valstybei.

3.1 Nepilnamečių įpėdinių palikimo priėmimo ypatumai

Nepilnamečių palikimo priėmimą galima skirstyti į dvi grupes:

- 1) nepilnamečių iki 14 metų palikimo priėmimas;
- 2) nepilnamečių nuo 14 iki 18 metų palikimo priėmimas.

Už nepilnamečius iki 14 metų palikimą priima arba jo atsisako nepilnamečių tėvai ar globėjai. Tuo tarpu nepilnamečiai nuo 14 iki 18 metų palikimą gali priimti patys, tačiau tam reikia turėti tėvų ar globėjų sutikimą. A. Vileita teigia, kad priimant palikimą nepilnamečiams nuo 14 iki 18 metų, turi būti pranešama vaiko teisių apsaugos institucijai.¹⁵⁰ Todėl reikėtų manyti, kad palikimą priimant nepilnamečio iki 14 metų vardu, taip pat reikėtų pranešti vaiko teisių apsaugos institucijai. Tačiau teisės normos, kuri numatytų tokią būtinybę nėra, todėl praktikoje vaiko teisių apsaugos institucija nėra informuojama. Civilinis kodeksas reglamentuoja vaiko teisių apsaugos institucijos ar prokuroro veiksmus tuomet, kai tėvai ar vienas iš jų netinkamai tvarko nepilnamečio vaiko turtą (CK 3.185 str.). Tuo tarpu vaiko teisių apsaugos įstatymo 61 str. 4 d. numato, kad savivaldybių bendruomenių vaiko teisių apsaugos tarybos iš valstybės institucijų ir vietos savivaldos institucijų bei savivaldybių įstaigų turi teisę gauti informaciją šiame įstatyme ir jų nuostatuose numatytoms funkcijoms vykdyti¹⁵¹. Todėl darytina išvada, kad vaiko teisių apsaugos institucijos turėtų būti informuojamos tik tuo atveju, kai galima įžvelgti vaiko turtinių interesų pažeidimus.

Norint priimti palikimą nepilnamečių vaikų vardu reikia kreiptis į teismą ir gauti teismo leidimą. Bendra taisyklė, kad kreiptis į teismą dėl palikimo priėmimo nepilnamečių vaikų vardu turi abu tėvai, t.y. tėvas ir motina. Jeigu į teismą kreipiasi vienas iš vaiko tėvų, jis turi nurodyti priežastis, dėl kurių kitas iš tėvų nesikreipė į teismą dėl leidimo išdavimo. Šis byloje dalyvauja suinteresuotu asmeniu (CPK 443 straipsnio 3 dalis)¹⁵². Prašymą dėl leidimo išdavimo vaikų vardu priimti ar atsisakyti priimti palikimą mirus vienam iš tėvų taip pat pateikia vienas iš tėvų.¹⁵³ Pagal CK 3.169 str. kai tėvas ir motina gyvena skyrium, vaiko gyvenamoji vieta nustatoma tėvų susitarimu, o esant ginčui – su vienu iš tėvų. Todėl tokiu atveju, kreipiantis į teismą dėl palikimo priėmimo nepilnamečių vaikų vardu, taip pat užtektų vieno iš tėvų.

Diskutuojama ar visais atvejais yra reikalingas teismo leidimas priimti palikimą nepilnamečio vaiko vardu. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.188 straipsnio 1 d. 2 p. numatyta, kad be išankstinio teismo leidimo tėvai neturi teisės savo nepilnamečių vaikų vardu

¹⁵⁰ Vileita A. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (3) // Justitia. 2003, Nr. 5. P. 27

¹⁵¹ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 33-807

¹⁵² Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340

¹⁵³ Lietuvos Aukščiausio Teismo teisėjų Senato nutarimas 2003 m. birželio 20 d. Nr. 41 „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nagrinėjant bylas dėl teismo leidimų išdavimo pagal Civilinio proceso kodekso XXXIX skyriaus taisykles“ p.6.4 http://www.lat.lt/4_tpbuileteniai/senos/nutartis.aspx?id=26401 prisijungimo laikas 2009-11-13 22:30

priimti ar atsisakyti priimti palikimą. Tuo tarpu Lietuvos Aukščiausias Teismas pirmiausiai suformavo tokią praktiką, kad teismo leidimas yra reikalingas tik sandoriams, susijusiems su nepilnamečio vaiko turtu, nepriklausomai nuo to, koks tai turtas (CK 3.188 str. 1 d., išskyrus specialiose normose, pavyzdžiui minėto straipsnio 1 d. 5 ir 6 p. numatytus atvejus). Nepilnamečiams nuo 14 iki 18 metų priimti palikimą reikalingas tėvų ar rūpintojų sutikimas, o ne teismo leidimas.¹⁵⁴

2004 m. rugsėjo 23 d. Lietuvos Aukščiausio Teismo civilinių bylų skyriaus konsultacijoje išreikšta kitokia nuomonė: siekiant išvengti galimų neigiamų turtinių padarinių nepilnamečiam vaikui, taip pat atsižvelgiant į CK 3.3 straipsnio 1 dalyje įtvirtinto prioritetingos vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principo turinį ir tikslus, galime teigti, kad teismo leidimas yra būtina sąlyga tėvams nepilnamečio vaiko vardu priimti ar atsisakyti priimti palikimą nepriklausomai nuo nepilnamečio vaiko amžiaus.¹⁵⁵ Šiuo metu nėra vieningos nuomonės ar palikimo apyrašo sudarymas visais atvejais yra būtina sąlyga, kai palikimą priima nepilnamečis. Autorės nuomone, teismui davus leidimą priimti palikimą nepilnamečio vaiko vardu, turėtų būti sudaromas palikimo apyrašas, taip apsaugant nepilnamečio turtą nuo galimos atsakomybės už palikėjo skolas. Tokia nuomonė yra išreiškiama ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakyme „Dėl globojamo (rūpinamo) vaiko turto globos (rūpybos), administravimo ir palikimo priėmimo rekomendacijų patvirtinimo“¹⁵⁶.

Analogiškai nepilnamečiams, kuriems yra paskirta globa ar rūpyba taikomos tos pačios taisyklės, tik vietoj tėvų, priimant palikimą, nepilnamečiui atstovauja globos ar rūpybos institucija ar fizinis asmuo, paskirtas globėju ar rūpintoju. Kad neatsirastų galimybės piktnaudžiauti vaiko paveldimu turtu, vaiko globėjo ar rūpintojo veikla yra prižiūrima vaiko teisių apsaugos institucijos. Vaiko globėjas ar rūpintojas turi bendradarbiauti su vaiko teisių apsaugos institucija bei gauti jos išvadą dėl bet kokio sandorio, kuriuo yra perleidžiamas nepilnamečio turtas. Tokia išvada turėtų būti gaunama prieš gaunant teismo leidimą.¹⁵⁷

Esant reikalui, vaiko paveldėtam turtui valdyti gali būti paskiriamas turto administratorius. Jis yra skiriamas savivaldybės administracijos direktoriaus įsakymu arba teismo nutartimi. Paskirtas administratorius privalo veikti išimtinai vaiko interesais.

¹⁵⁴ Lietuvos Aukščiausio Teismo teisėjų Senato nutarimas 2003 m. birželio 20 d. Nr. 41 „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nagrinėjant bylas dėl teismo leidimų išdavimo pagal Civilinio proceso kodekso XXXIX skyriaus taisykles“ p. 8.4 http://www.lat.lt/4_tpbiuletiniai/senos/nutartis.aspx?id=26401 prisijungimo laikas 2009-11-13 22:30

¹⁵⁵ Lietuvos Aukščiausio teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. rugsėjo 23 d. konsultacija A3-110 // Teismų praktika. 2004, Nr. 22. P.349

¹⁵⁶ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2008 m. balandžio 22 d. įsakymas Nr. A1-121 „Dėl globojamo (rūpinamo) vaiko turto globos (rūpybos), administravimo ir palikimo priėmimo rekomendacijų patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2008, Nr. 47-1766

¹⁵⁷ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2008 m. balandžio 22 d. įsakymas Nr. A1-121 „Dėl globojamo (rūpinamo) vaiko turto globos (rūpybos), administravimo ir palikimo priėmimo rekomendacijų patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2008, Nr. 47-1766

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad skirtingai nei kiti įpėdiniai, nepilnamečiai palikimą gali priimti tik esant teismo leidimui bei tėvų ar globėjų sutikimui. Nors ir nėra tiesiogiai numatyta įstatymuose, tačiau nepilnamečiams visais atvejais palikimą reikėtų priimti pagal paveldimo turto apyrašą. Jeigu galima išvėlgti vaiko turtinių interesų pažeidimus, būtina informuoti vaiko teisių apsaugos instituciją.

3.2 Neveiksnių ar ribotai veiksnų asmenų palikimo priėmimas

Šiame skyrelyje bus aptariamas asmenų, kurie yra teismo pripažinti neveiksniais dėl psichinės ligos bei fizinių asmenų, kurie piktnaudžiauja alkoholiniais gėrimais, narkotikais, narkotinėmis ar toksinėmis medžiagomis, palikimo priėmimas. Asmenys, kurių veiksnumas apribotas, remiantis CK 2.11 straipsniu, palikimą priima arba jo atsisako, esant rūpintojo sutikimui.¹⁵⁸ Jeigu turta paveldi asmuo, teismo pripažintas neveiksniu, jo vardu palikimą priima arba jo atsisako neveiksnaus asmens globėjas. Tokiu globėju gali būti paskirta ir globos institucija ar pavyzdžiui, senelių namai. Tokia institucija taip pat turėtų veikti išimtinai neveiksnių asmenų interesais, esant reikalui asmeniui būtų paskiriamas turto administratorius.

Išankstinis teismo leidimas priimti palikimą reikalingas, jeigu yra CK 3.244 str. 2 ir 3 d. nurodytos sąlygos: globotinio turtas gali sumažėti arba galėtų būti suvaržomos globotinio daiktinės teisės arba sandorio suma viršija penkis tūkstančius litų. Tokios pačios taisyklės galioja ir rūpintojui, kuris ketina duoti sutikimą ribotai veiksniam asmeniui priimti palikimą arba palikimo atsisakyti.¹⁵⁹ Vadinasi, norint priimti palikimą už asmenis, kurie yra teismo pripažinti neveiksniais ar kurių veiksnumas yra apribotas, reikia gauti teismo leidimą tik tokiais atvejais, kai gali būti suvaržomas globotinio ar rūpintojo turimas turtui ar daiktinės teisės, o ne visais atvejais, kaip yra nepilnamečių palikimo priėmimo atveju. Tačiau kartais labai sunku įvertinti, kada iškyla grėsmė neveiksnaus asmens turtui, taip pat ar priimamas palikimas bus vertingas, ar neatsiras mirusiojo skolų. Todėl siūlytina įtvirtinti nuostatą, kad palikimą priimant neveiksnių asmenų vardu arba su rūpintojų sutikimu, taip pat būtų reikalingas teismo leidimas ir palikimas būtų priimamas, sudarant paveldimo turto apyrašą.

Todėl palikimą priimant neveiksniems asmenims ir asmenims, kurių veiksnumas yra apribotas, pagrindinė ypatybė yra ta, kad siekiama apsaugoti tokių asmenų turtinius interesus ir įvertinti, ar priimant palikimą nepablogės tokio asmens turtinė padėtis. Tačiau siūlytina įtvirtinti nuostatą, kad kaip ir priimant palikimą nepilnamečiams, taip ir priimant palikimą kitiems

¹⁵⁸ Vileita A. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (3) // Justitia. 2003, Nr. 5. P. 27

¹⁵⁹ Baranauskas E., Karulaitytė-Kvainauskienė I., Kiršienė I. ir kt. Civilinė teisė: bendroji dalis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007. P. 527

neveiksniems ar ribotai veiksniems asmenims, būtinas teismo leidimas ir palikimo priėmimas, sudarant paveldimo turto apyrašą.

3.3 Palikimo perėjimo valstybei ypatumai

Lietuvos teisės aktuose valstybė turi teisę paveldėti turtą tik neatsiradus įpėdinių pagal įstatymą ir pagal testamentą, palikus turtą valstybei testamentu arba atėmus paveldėjimo teises iš visų įpėdinių. Kadangi CK 5.62 str. 1 d. numato baigtinį sąrašą atvejų, kuomet paveldimas turtas pereina valstybei, galima daryti išvadą, kad valstybė neturi teisės atsisakyti palikimo. Priimant palikimą, valstybę atstovauja apskrities valstybinė mokesčių inspekcija arba apskrities viršininko administracija, kai paveldimas žemės sklypas. Mokesčių inspekcija, gavusi pranešimą apie numatomą palikimo perėjimą valstybei, kreipiasi į palikimo atsiradimo vietos apylinkės teismą dėl turto apyrašo sudarymo ir palikimo apsaugos.¹⁶⁰ Siūloma mokesčių inspekcijai atsisakyti paveldimo turto apyrašo sudarymo. Pagrindinės priežastys yra tos, kad paveldimo turto apyrašo sudarymo kaštai dažnai viršija patį paveldimą turtą bei turto apyrašo sudarymas užtrunka nemažai laiko.¹⁶¹ Apyrašas nėra būtinas ir todėl, kad valstybė už palikėjo skolas atsako, neviršydamą jai perėjusio paveldėto turto tikrosios vertės (CK 5.62 str. 2 d.). Autorės nuomone, toks žingsnis būtų teigiamas, nes tokiu būdu būtų įmanoma sutaupyti šiek tiek lėšų ir pagreitinti visą palikimo perėjimo valstybei procesą.

Jei valstybė paveldi nesant įpėdinių, tuomet ji turi teisę kreiptis dėl paveldėjimo teisės liudijimo išdavimo tik suėjus terminui, per kurį visi įpėdiniai, net ir paskutinės eilės pagal įstatymą, gali priimti palikimą. Analizuojant, kyla klausimas: ar valstybei yra nustatytas koks nors terminas, per kurį ji galėtų priimti palikimą, ir nepareiškusi noro praranda tą teisę? A. Vileita Lietuvos Respublikos civilinio kodekso penktosios knygos komentare teigia, kad palikimo priėmimo terminas netaikomas, kai paveldi valstybė.¹⁶²

Gilinantis į tokį reglamentavimą, galima išvelgti privalumą ir trūkumą. Jeigu valstybei būtų numatytas terminas priimti palikimą ir ji tos teisės neįgyvendintų per nustatytą laikotarpį, turtas taptų bešeimininkiu. Taip būtų sukeliama sunkumai, turtas tarsi „kabotų ore“, būtų sukeliama problema, pavyzdžiui, bendrasavininkams įgyvendinti savo teisę į nuosavybę, jei vienas iš bendrasavininkų jau yra miręs. Tačiau kita vertus, nustatant terminą, paveldėjimo

¹⁶⁰ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gegužės 26 d. nutarimas Nr. 634 „Dėl bešeimininkio, konfiskuoto, valstybės paveldėto, į valstybės pajamas perduoto turto, daiktinių įrodymų ir radinių perdavimo, apskaitymo, saugojimo, realizavimo, gražinimo ir pripažinimo atliekomis taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2004, Nr. 86-3119

¹⁶¹ Lietuvos Respublikos finansų ministerijos 2009 m. spalio 09 d. pateikta „Sprendimo projekto poveikio bazinio vertinimo pažyma“, Nr. 2231-01 http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.dok_priedas?p_id=36376 prisijungimo laikas 2009-11-13 22:22

¹⁶² Vileita A. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (3) // Justitia. 2003, Nr. 5. P. 32

procesas vyktų operatyviau. Tarkim, kad valstybė dėl palikimo priėmimo galėtų kreiptis po dvidešimt vieno mėnesio nuo palikėjo mirties, neatsiradus kitų įpėdinių pagal įstatymą. Ji turėtų tris mėnesius įgyvendinti savo teisę paveldėti, kaip ir visi kiti įpėdiniai. Taip būtų įgyvendinamas lygiateisiškumo principas civiliniuose teisiniuose santykiuose, nes valstybė yra lygiateisė civilinių teisinių santykių dalyvė kartu su juridiniais ir fiziniais asmenimis. Žinoma, termino priimti palikimą nustatymas galėtų sukelti problemų, jei dėl kokios nors įsivėlusios klaidos, valstybė nežinotų, kad turi teisę kreiptis dėl palikimo priėmimo. Kiltų problema ir tuomet jei, pavyzdžiui, šeštos eilės įpėdinis, praleidęs terminą priimti palikimą, kreiptųsi į teismą jo atstatyti, o paveldėjimo teisės liudijimas jau būtų išduotas valstybei. Summa summarum galima teigti, kad sunku pasakyti, ar palikimo priėmimo termino nustatymas valstybei būtų tinkamas sprendimas. Viena vertus, termino nustatymas būtų tikslingas, tačiau tam tikrais atvejais sukeltų nemenkų problemų.

4. KOLIZINIŲ NORMŲ TAIKYMAS PALIKIMO PRIĖMIMO KONTEKSTE

Sparčiai augant tarptautinei integracijai visose visuomenei reikšmingose sferose, didėja ir tarptautinio įstatyminio reglamentavimo dviprasmiškumo problema, kurią reikia išspręsti. Daugėjant mišrių santuokų, sutuoktiniams išvykstant gyventi į trečiąją valstybę, tampa nebeaišku, kurios valstybės teisė turėtų būti taikoma konkrečioms teisiniams santykiams. Bandant išspręsti šią problemą į teisinį reglamentavimą turi įsikišti tarptautinės organizacijos ar kitos tarptautinės institucijos, išleisdamos teisės aktus, kuriuos tarptautinė visuomenė integruotų į savo nacionalinę teisinę bazę. Tokiu būdu siekiama sukurti vieningą teisės sistemą, kuri padėtų išspręsti kilusias situacijas, pasitelkiant kolizinių normų taikymą.

Lietuvos teisė numato kelis taikytinos teisės atvejus paveldėjimo santykiams (CK 1.60 – 1.62 str.). Palikimo priėmimui yra taikoma valstybės, kurios teritorijoje buvo nuolatinė palikėjo gyvenamoji vieta jo mirties momentu teisė, išskyrus nekilnojamojo daikto paveldėjimo santykius, kuriems taikoma nekilnojamojo daikto buvimo vietos valstybės teisė (CK 1.62 str.). Tačiau galimi Lietuvos ir kitų valstybių teisės normų prieštaravimai. Tuomet tampa nebeaišku, kaip ir kur reikėtų priimti palikimą, jam atsiradus keliose valstybėse. Todėl norint tinkamai priimti palikimą, reikia išsiaiškinti taikytinos teisės bei jurisdikcijos klausimus. Dažnai taikytiną teisę ir jurisdikciją turi nustatyti teismas arba notaras, į kurį kreipiasi įpėdinis. Tai nelengva užduotis, reikalaujanti išsamios konkrečių valstybių teisinės sistemos analizės.

Valstybėse galioja kelios kolizinės normos paveldėjimo srityje – tai mirusiojo nuolatinės gyvenamosios vietos teisės taikymas (Brazilijoje, Danijoje, Estijoje); mirusiojo pilietybės teisės taikymas (Austrijoje, Graikijoje, Vokietijoje, Italijoje) ir nekilnojamojo turto

buvimo vietos valstybės teisė, kuri dažniausiai yra taikoma arba su mirusiojo nuolatinės gyvenamosios vietos teise arba su mirusiojo pilietybės teise.¹⁶³ Šie principai susipina tarpusavyje taip sukeldami dar daugiau neaiškumų, esant daugiau turto keliose valstybėse. Tokiu atveju įpėdiniais tenka priimti palikimą keliose valstybėse pagal tų valstybių galiojančius įstatymus. Taip iškyla ir atsakomybės už palikėjo skolas problema. Kai palikimas priimamas keliose valstybėse, nebėra aišku, kas ir kaip atsako už palikėjo skolas, atsiradusias vienoje ar kitoje valstybėje. Kyla klausimas, ar įpėdinis, priėmęs palikimą vienoje valstybėje, atsakys už mirusiojo skolas, atsiradusias kitoje valstybėje. Manytina, kad įpėdinis turi atsakyti už palikėjo skolas bet kurioje valstybėje, nesvarbu kur jis priima palikimą. Tačiau atsiranda kitas keblumas - kaip kreditoriams sužinoti ar palikimas yra priimtas, ir kurioje valstybėje įpėdiniai tai padarė. Tokią situaciją, bent dalinai, padėtų išspręsti Europos paveldėjimo pažymėjimo sukūrimas, kai įpėdiniai, priėmę palikimą būtų registruojami ir gautų tam tikrą pažymėjimą.

Ketinant įveikti kilusius neaiškumus, reikia vienodinti paveldėjimo teisės normas ne tik Europos Sąjungos, bet ir pasaulio mastu. Galimi keli variantai: vienodinama tarptautinė privatinė teisė arba kiekvienos valstybės materialinė teisė. V. Mikelėnas aptaria materialinės ir tarptautinės privatinės teisės vienodinimo privalumus ir trūkumus. Kai kurių autorių teigimu, reikėtų sutelkti visą dėmesį materialinės teisės vienodinimui, pavyzdžiui, vieningos paveldėjimo teisės normų sistemos sukūrimui visame pasaulyje.¹⁶⁴ Paveldėjimo teisės normų vienodinimas vyksta tarptautiniu mastu, valstybėms prisijungiant prie konvencijų, regioniniu lygiu – Europos Sąjungos reglamentuose ir direktyvose, arba pasirašant dvišales ar daugiašales teisinės pagalbos sutartis.

Pagrindinės Konvencijos, reglamentuojančios paveldėjimo teisę tarptautiniu mastu yra: 1961 m. spalio 05 d. Hagos konvencija dėl kolizinių normų, susijusių su paveldėjimu pagal testamentą, 1972 m. gegužės 16 d. Europos Tarybos Bazelio konvencija dėl testamentų registravimo sistemos sukūrimo, 1973 m. spalio 02 d. Hagos konvencija dėl mirusių asmenų palikimo administravimo, 1973 m. spalio 26 d. UNIDROIT Vašingtono konvencija dėl vieningo įstatymo, nustatančio tarptautinio testamentą formą, 1989 m. rugpjūčio 01 d. Hagos konvencija dėl teisės, taikytinos paveldėjimo santykiams. Tačiau kol kas, Lietuva tėra prisijungusi tik prie vienos iš minėtų konvencijų – t.y. Bazelio Konvencijos dėl testamentų registravimo sistemos sukūrimo.

Kitas būdas spręsti iškilusias problemas yra valstybių sudaromos bendradarbiavimo sutartys, kuriose taip pat numatomos kolizinės normos dėl tarptautinio, toms valstybėms

¹⁶³ World Map: Conflict of Law in Successions // Notarius International. 2005, Nr. 3-4. Vol. 10

¹⁶⁴ Mikelėnas V. Tarptautinės teisės įvadas. Vilnius: Justitia, 2001. P. 81

taikomų paveldėjimo santykių, reglamentavimo. Lietuva yra pasirašiusi dvišales ar trišales sutartis „Dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos ir baudžiamosiose bylose“, kuriose yra aptartas paveldėjimo teisės kolizinių normų taikymas, su: Armėnija, Azerbaidžanu, Baltarusija, Latvija ir Estija, Kazachstanu, Lenkija, Moldova, Rusija, Ukraina ir Uzbekistanu. Tad pirmiausiai, priimant palikimą bei atsiradus kolizinių normų taikymo galimybei, reikia vadovautis dvišale sutartimi ir taikyti joje numatytas kolizines normas.

Europos Sąjungos mastu, pagrindinis dokumentas, kuriuo reglamentuojami paveldėjimo santykiai, yra Žalioji knyga dėl testamentų ir paveldėjimų tarptautiniu aspektu.¹⁶⁵ Šiame teisės akte yra pateikiamos konsultacijos dėl paveldėjimo tarptautiniu aspektu. Tačiau tai tik konsultacijos ir išsamaus reglamentavimo šioje srityje nėra. Europos Komisija yra parengusi ir klausimyną, kuris padės atskleisti kiekvienos valstybės teisės normų savitumą paveldėjimo teisės srityje. Šiuo metu yra parengtas Europos Parlamento ir Tarybos reglamento projektas „Dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų ir autentiškų aktų, susijusių su paveldėjimu, pripažinimo bei vykdymo ir Europos paveldėjimo pažymėjimo pradėjimo naudoti“. Šiuo reglamentu bus bandoma suvienodinti paveldėjimo teisės normas Europos Sąjungos valstybėse. Europos Komisija įvardija tokias pagrindines problemas, kurias bus bandoma išspręsti šiuo reglamentu. Tai:

- a) skirtinga šeimos nariams tenkanti paveldėjimo dalis;
- b) skirtingos nesusituokusių ir tos pačios lyties partnerių teisės valstybėse narėse;
- c) piliečiams sunku iš anksto nustatyti, kuri šalis ir institucija kompetentinga spręsti paveldėjimo klausimą;
- d) tam pačiam paveldėjimui taikytinų įstatymų kolizija;
- e) nepakankama (ribota) palikėjo galimybė pasirinkti taikytiną teisę;
- f) nevisapusiškas teismo sprendimų ir dokumentų pripažinimas ir vykdymas;
- g) nevisapusiškas įpėdinio ar administratoriaus / vykdytojo statuso pripažinimas;
- h) sunku sužinoti apie užsienyje sudarytus testamentus.¹⁶⁶

Tikėtina, kad šis reglamentas, patobulintas visų valstybių pasiūlymais, greitai laiku turėtų įsigalioti visose valstybėse narėse. Jeigu toks reglamentas bus priimtas, tuomet valstybėse narėse bus įtvirtinta galimybė paduoti pareiškimus dėl palikimo priėmimo arba atsisakymo, laikantis savo nuolatinės gyvenamosios vietos teisės, prireikus kreiptis į tos valstybės teismus.

¹⁶⁵ 2005 m. kovo 01 d. Žalioji knyga. Paveldėjimai ir testamentai, Nr. COM/2005/65 http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_1?p_id=49076&p_query=&p_tr2=2 prisijungimo laikas 2009-11-13 22:07

¹⁶⁶ Priedas Nr. SEC/2009/410 prie 2009 m. spalio 14 d. Pasiūlymo Europos Parlamento ir Tarybos reglamento „Dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų ir autentiškų aktų, susijusių su paveldėjimu, pripažinimo bei vykdymo ir Europos paveldėjimo pažymėjimo pradėjimo naudoti“, Nr. COM/2009/154 http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.dok_priedas?p_id=17915 prisijungimo laikas 2009-11-13 22:02

Taip bus palengvinama galimybė priimti palikimą, egzistuojant tarptautiniams paveldėjimo santykiams. Pagrindinė taisyklė dėl taikytinos teisės - tai velionio nuolatinės gyvenamosios vietos teisės taikymas. Tačiau nekilnojamam turtui bus taikoma nekilnojamojo turto buvimo vietos valstybės teisė. Be kita ko, mirusiajam bus suteikiama galimybė pasirinkti jo palikimui taikomą teisę. Kitas svarbus aspektas, kuris bus numatytas reglamente, tai Europos paveldėjimo pažymėjimo išdavimas.¹⁶⁷ Tokiu būdu siekiama palengvinti ne tik įpėdinių, bet ir kreditorių teisių apsaugą kitose valstybėse narėse. 2009 m. lapkričio 18 d. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetas savo išvadoje taip pat pritarė tokiam reglamento pasiūlymui, su išlygomis apie tai, kad reglamente turi būti numatyta nekilnojamojo daikto buvimo vietos valstybės teisės taikymo galimybė ir sąlyga, kad nustatant taikytiną teisę, būtų užtikrinta išlaikymo reikalingiems Lietuvos Respublikos piliečiams privalomoji palikimo dalis.¹⁶⁸

Apibendrinant galima pažymėti, kad tarptautinis paveldėjimo teisės reglamentavimas nėra iki galo suformuotas. Vis dar kuriami teisės aktai, padėsiantys pagreitinti palikimo priėmimo problemų sprendimus. Taip bus padedama įpėdiniams priimti palikimą įvairiose pasaulio valstybėse, tai atliekant operatyviau ir be kliūčių. Tuo pačiu bus apsaugomi ir kreditorių interesai, atsirandantys tarptautinėje erdvėje. Manytina, kad Europos Parlamento ir Tarybos reglamento priėmimas bus teigiamas žingsnis, ketinant išspręsti daugelį šiuo metu kylančių problemų.

¹⁶⁷ 2009 m. spalio 14 d. Pasiūlymas Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas „Dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų ir autentiškų aktų, susijusių su paveldėjimu, pripažinimo bei vykdymo ir Europos paveldėjimo pažymėjimo pradėjimo naudoti“, Nr. COM/2009/154 http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_1?p_id=54958&p_query=&p_tr2=2 prisijungimo laikas 2009-11-13 22:01

¹⁶⁸ 2009 m. lapkričio 18 d. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos specializuoto komiteto išvada „Dėl pasiūlymo Europos Parlamento ir Tarybos reglamento „Dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų ir autentiškų aktų, susijusių su paveldėjimu, pripažinimo bei vykdymo ir Europos paveldėjimo pažymėjimo pradėjimo naudoti“ atitikimo subsidarumo ir proporcingumo principams“ Dokumento Nr.: KOM (2009) 154 galutinis http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_bin?p_id=358353 prisijungimo laikas: 2009-11-18 19:30

IŠVADOS

1. Apibendrinus teisės doktrinoje ir teismų praktikoje pateikiamas palikimo priėmimo sąvokas, darytina išvada, jog palikimo priėmimas yra vienašalis sandoris, kuomet įpėdinis savo veiksmais siekia įgyti nuosavybės teise palikėjo turta, kartu perimdamas ir palikėjo pareigas. Tačiau ne bet koks palikimo priėmimas gali būti laikomas tinkamu. Visų pirma, tinkamu gali būti laikomas tik toks palikimo priėmimas, kai palikimą, įstatymų nustatyta tvarka, priima tinkamas subjektas. Antra, palikimo priėmimas turi būti išreikštas laisva palikimą priimančio subjekto valia. Trečia, yra svarbi tinkama valios išraiškos forma, išreikšta per įstatyme numatytą terminą.
2. Teisės doktrinoje ir užsienio teisės normose palikimo atsisakymas ir jo atšaukimo galimybė yra vertinama nevienareikšmiškai. Palikimo atsisakymą reikėtų laikyti neatšaukiamu sandoriu. Taip pat nėra suformuluotos konkrečios palikimo atsisakymo ir palikimo nepriėmimo sąvokos. Reikėtų netapatinti palikimo nepriėmimo ir palikimo atsisakymo vien todėl, kad skiriasi asmens valios išraiškos forma, palikimo atsisakant ir palikimo nepriimant.
3. Ne visada mirusio fizinio asmens deklaruotą gyvenamąją vietą reikėtų laikyti jo (mirusiojo) nuolatine gyvenamąją vietą, pagal kurią yra nustatoma palikimo atsiradimo vieta. Notaras ar teismas, siekdamas nustatyti palikėjo gyvenamąją ir palikimo atsiradimo vietą, turi objektyviai įvertinti visas jam žinomas ir/ar byloje esančias aplinkybes, tokias kaip mirusiojo ekonominių, asmeninių interesų vyravimo vietą, turto buvimo vietą, faktinę gyvenamąją vietą ar pilietybę.
4. Jeigu įpėdiniai kreipiasi į teismą ne vienu metu, arba skirtingose teritorijose, nes neteisingai interpretuojama palikimo atsiradimo vieta, tuomet atsiranda keli paveldimo turto apyrašai. LR CK imperatyviai numato, kad įpėdinis privalo papildyti paveldimo turto apyrašą, tuo tarpu kreditoriui tokia pareiga nėra numatyta. Kita problema - nepakankamai tiksliai sudaromi palikimo apyrašai, ypač nustatant paveldimo turto vertę, kadangi antstoliai nėra įpareigoti įstatymų vyksti į nekilnojamojo turto buvimo vietą, dažniausiai palikimo vertė yra nurodoma pagal VĮ Registrų centro vertę arba pasikliaujant įpėdinio vertinimu. To pasekoje kreditoriniai reikalavimai gali būti patenkinami nevisapusiškai.
5. Užsienio valstybėse faktinis palikimo valdymas, kaip palikimo priėmimo būdas, nėra išsamiai reglamentuojamas, išskyrus Rusijos Federacijos įstatymus. Faktinis palikimo valdymas, kaip palikimo priėmimo būdas, visada turi būti išviešintas, įpėdiniam kreipiantis į teismą, kad būtų nustatytas palikimo priėmimo faktas.

6. Lietuvoje palikimą priimti atstovavimo teise gali tik palikėjo vaikaičiai arba provaikaičiai. Tuo tarpu daugelyje kitų valstybių, tokių kaip Prancūzijos, Rusijos, Graikijos ir Vokietijos teisės aktai numato daug platesnį įpėdinių, galinčių priimti palikimą atstovavimo teise, ratą.
7. Remiantis teismų praktika, galimybė gauti privalomąją palikimo dalį priklauso nuo subjekto ir kitų reikšmingų aplinkybių, kurias kiekvienu atveju teismas įvertina kaip svarbias arba nesvarbias. Pilnametis vaikas turi įrodyti privalomosios palikimo dalies reikalingumą. Tuo tarpu nedarbingo dėl pensinio amžiaus sutuoktinio atžvilgiu, teismai įtvirtina prezumpciją, kad jam priklauso privalomoji palikimo dalis. Kita aktuali problema privalomosios palikimo dalies reglamentavime yra ta, kad CK 5.20 str. pritaikymas praktikoje yra sunkiai įsivaizduojamas, nes neaišku kaip tinkamai nustatyti visą paveldimo turto vertę, įskaitant ir namų apstatymo ir apyvokos reikmenų vertę.
8. Teorines ir praktines problemas sąlygoja ydingas teisinis reglamentavimas, nustatantis, kad tiek teismas, tiek notaras turi pranešti Testamentų registruui apie palikimo priėmimo faktą, kai sudaromas palikimo apyrašas arba teismas nustato juridinę reikšmę turintį faktą dėl palikimo priėmimo. Toks reglamentavimas neatskiria teismo ir notaro atsakomybės, t.y. kada ir kas yra atsakingas už nepranešimą apie palikimo priėmimą.
9. Testamentų registro duomenimis, dažniausias palikimo priėmimo būdas yra kreipimasis į notarą, paduodant pareiškimą apie palikimo priėmimą. Tokia statistika leidžia teigti, jog, pirma, palikimo priėmimas paduodant pareiškimą apie palikimo priėmimą notarui yra populiariesnis, t.y. labiau žinomas ir paplitęs visuomenėje. Antra, šis būdas subjektams yra priimtinesnis, kadangi yra lengviau ir patogiau prieinamas. Trečia, minėtas palikimo priėmimo būdas reikalauja mažiau laiko ir sąnaudų įpėdiniams. Be to, Testamentų registro duomenimis, daug dažniau palikimas yra priimamas pagal įstatymą, nei pagal testamentą. Tai suponuoja išvadą, jog subjektai arba vengia sudaryti testamentus dėl tam tikrų subjektyvių priežasčių, arba dėl išsilavinimo stokos nežino apie testamento sudarymo galimybę, arba nesuspėja testamento sudaryti dėl ankstyvos ar neplanuotos mirties.
10. Nepilnamečiai iki aštuoniolikos, skirtingai nei pilnamečiai įpėdiniai, visais atvejais palikimą gali priimti (arba jo atsisakyti) tik esant įstatymų nustatyta tvarka išduotam teismo leidimui bei esant tėvų ar globėjų sutikimui. Be to, nors pirminiai teisės aktai tokios taisyklės nenustato, nepilnamečiai visais atvejais palikimą turėtų priimti pagal paveldimo turto apyrašą. Esant galimam nepilnamečio vaiko turtinių interesų pažeidimui, yra būtina informuoti vaiko teisių apsaugos instituciją.
11. Palikimo perėjimo valstybei atveju, paveldimo turto apyrašo sudarymo kaštai gali viršyti patį paveldimą turtą bei turto apyrašo sudarymas užtrunka nemažai laiko. Apyrašas nėra

būtinai todėl, kad valstybė už palikėjo skolas atsako, neviršydamai jai perėjusio paveldėto turto tikrosios vertės (CK 5.62 str. 2 d.).

12. Kolizinių normų taikymas sukelia nemažai problemų visose pasaulio šalyse, todėl siekiama sukurti teisės aktą, kuriuo bus harmonizuojamos paveldėjimo teisės normos. Tikėtina, kad Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas galės padėti išspręsti daugelį kylančių problemų, paveldint tarptautiniu mastu, todėl tokio reglamento priėmimas yra teigiamas žingsnis sprendžiant palikimo priėmimo problemas tarptautiniu mastu.
13. Moksliniame darbe iškelta hipotezė, kad palikimo priėmimo reglamentavimas yra pakankamas, tačiau problematiškas, taikant teisės normas praktiniu aspektu, pasitvirtino.

PASIŪLYMAI

1. Kadangi LR Civilinio kodekso 1.117 straipsnis numato atnaujinamųjų, įgyjamųjų ir naikinamųjų terminų rūšis, Civilinio kodekso 5.57 straipsnyje numatyta sąvoka „termino palikimui priimti pratęsimas“, turėtų būti pakeista sąvoka „termino palikimui priimti atnaujinimas“.
2. Teisės aktuose reglamentuoti, kaip turėtų elgtis notaras, priimdamas pareiškimą apie palikimo priėmimą, gautą paštu arba elektroniniu paštu.
3. Atsiradus keliems palikimo apyrašams, sudaryti vieną palikimo apyrašą, pirmąjį papildant. Reglamentuoti palikimo apyraše nurodyto turto vertės apskaičiavimo tvarką, detaliam nurodant turta, kuris turi būti įtraukiamas į palikimo apyrašą.
4. Testamentų registro nuostatuose aiškiai įtvirtinti, kada pranešti apie palikimo priėmimą yra įpareigotas teismas, ir kada - notaras. Numatyti atsakomybę už nepranešimą apie palikimo priėmimą arba pranešimą, praleidus teisės aktų nustatytus terminus.
5. Įtvirtinti teisės aktuose imperatyvą, kad nepilnamečiai ir kiti neveiksnūs asmenys ar asmenys, turintys ribotą veiksnumą, palikimą gali priimti (arba atsisakyti priimti palikimą) tik esant teismo leidimui ir tik pagal paveldimo turto apyrašą.
6. Atsisakyti teisiniame reglamentavime įtvirtinto reikalavimo, kad palikimo perėjimo valstybei atveju turi būti sudaromas paveldimo turto apyrašas.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

I. Norminė literatūra:

1. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262
2. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340
3. Lietuvos Respublikos notariato įstatymas // Valstybės žinios. 1992, Nr. 28-810
4. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 33-807
5. 1972 m. gegužės 16 d. Konvencija dėl testamentų registravimo sistemos sukūrimo // Valstybės žinios. 2004, Nr. 77-2667
6. 2005 m. kovo 01 d. Žalioji knyga. Paveldėjimai ir testamentai, Nr. COM/2005/65 http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=49076&p_query=&p_tr2=2 prisijungimo laikas 2009-11-13 22:07
7. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. gegužės 22 d. nutarimu Nr. 594, patvirtinti „Testamentų registro nuostatai“ // Valstybės žinios. 2001, Nr. 44-1547; nutarimo priedo nauja redakcija patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. kovo 18 d. nutarimu Nr. 193 // Valstybės žinios. 2009, Nr. 34-1288, 34, 36 p.
8. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gegužės 26 d. nutarimas Nr. 634 „Dėl bešeimininkio, konfiskuoto, valstybės paveldėto, į valstybės pajamas perduoto turto, daiktinių įrodymų ir radinių perdavimo, apskaitymo, saugojimo, realizavimo, gražinimo ir pripažinimo atliekomis taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2004, Nr. 86-3119
9. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu 2006 m. gegužės 19 d. Nr. IR-160 patvirtintos Civilinės metrikacijos taisyklės 72, 74 punktai // Valstybės žinios. 2006 m. birželio 10 d., Nr. 65-2415
10. 2007 m. sausio 15 d. Lietuvos notarų rūmų prezidiumo nutarimu Nr. 4.2.1. patvirtinta „Paveldėjimo bylų perdavimo vesti kitam notarui tvarka“ <http://www.notarurumai.lt/?item=2008227102815&lang=1> prisijungimo laikas: 2009-11-13 19:41
11. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2008 m. balandžio 22 d. įsakymas Nr. A1-121 „Dėl globojamo (rūpinamo) vaiko turto globos (rūpybos), administravimo ir palikimo priėmimo rekomendacijų patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2008, Nr. 47-1766
12. Lietuvos Respublikos finansų ministerijos 2009 m. spalio 09 d. pateikta „Sprendimo projekto poveikio bazinio vertinimo pažyma“, Nr. 2231-01 http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.dok_priedas?p_id=36376 prisijungimo laikas 2009-11-13 22:22

13. Priedas Nr. SEC/2009/410 prie 2009 m. spalio 14 d. Pasiūlymo Europos Parlamento ir Tarybos reglamento „Dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų ir autentiškų aktų, susijusių su paveldėjimu, pripažinimo bei vykdymo ir Europos paveldėjimo pažymėjimo pradėjimo naudoti“, Nr. COM/2009/154 http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.dok_priedas?p_id=17915 prisijungimo laikas 2009-11-13 22:02
14. 2009 m. spalio 14 d. Pasiūlymas Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas „Dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų ir autentiškų aktų, susijusių su paveldėjimu, pripažinimo bei vykdymo ir Europos paveldėjimo pažymėjimo pradėjimo naudoti“, Nr. COM/2009/154 http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_1?p_id=54958&p_query=&p_tr2=2 prisijungimo laikas 2009-11-13 22:01
15. 2009 m. lapkričio 18 d. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos specializuoto komiteto išvada „Dėl pasiūlymo Europos Parlamento ir Tarybos reglamento „Dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų ir autentiškų aktų, susijusių su paveldėjimu, pripažinimo bei vykdymo ir Europos paveldėjimo pažymėjimo pradėjimo naudoti“ atitikimo subsidiarumo ir proporcingumo principams“ Dokumento Nr.: KOM (2009) 154 galutinis http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_bin?p_id=358353 prisijungimo laikas: 2009-11-18 19:30

II. Užsienio valstybių civiliniai kodeksai:

16. French Civil Code http://195.83.177.9/upl/pdf/code_22.pdf prisijungimo laikas 2009-11-09 12:14
17. German Civil Code http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html prisijungimo laikas 2009-11-09 12:00
18. Japanese Civil Code <http://www.cas.go.jp/jp/seisaku/hourei/data/CC4.pdf> prisijungimo laikas 2009-11-03 21:53
19. Russian Civil Code <http://www.russian-civil-code.com/PartIII/SectionV/Subsection1/Chapter64.html> prisijungimo laikas 2009-11-07 16:40

III. Specialioji literatūra:

20. Andriulis V., Maksimaitis M., Pakalniškis V. ir kt. Lietuvos teisės istorija. Vilnius: Justitia, 2002
21. Aviža S., Vileita A., Staskonis V. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Justitia, 2009

22. Baranauskas E., Karulaitytė-Kvinauskienė I., Kiršienė I. ir kt. Civilinė teisė: bendroji dalis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007
23. Bermann A., Picard E. Introduction to French Law. The Netherlands: Kluwer Law International, 2008
24. Dambrauskaitė A. Vienašaliai sandoriai paveldėjimo teisėje: valios išreiškimo forma ir teisinės pasekmės // Jurisprudencija. 2008, Nr. 2(104)
25. Ebke W. F., Finkin M. W. Introduction to German Law. The Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 1996
26. Gaivenis V., Valiulis A. Turto paveldėjimas: klausimai ir atsakymai. Vilnius: Justitia, 2002
27. Girard P. F. Romėnų teisė III. Kaunas: Varpas, 1933
28. Gottwald P., Schwab D., Büttner E. Family and Succession Law in Germany. The Hague-London-Boston: Kluwer Law International, 2001
29. Hayton D. European Succession Laws. England: Jordan Publishing Ltd, 1998
30. Hertel C. An Overview of Legal Systems // Notarius International. 2009, Nr. 1-2. Vol. 12
31. Keinys S., Klimavičius J., Paulauskas J. ir kt. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000
32. Kučinskas L., Pakalniškis V., Rasimavičius P. ir kt./red. Vitkevičius P. Tarybinė civilinė teisė. 2 dalis. Vilnius: Mintis, 1988.
33. Lietuvos mokslininkų laikraštis 2008 m. liepos 24 d. Nr. 14 (392) <http://209.85.129.132/search?q=cache:1OhLCM2B9BMJ:mokslasplus.lt/mokslo-lietuva/comment/reply/1269+u%C5%BEnemun%C4%97&cd=12&hl=lt&ct=clnk&gl=lt> prisijungimo laikas 2009-09-06 18:18
34. Majūtė V. Teismų praktika paveldėjimo bylose // Notariatas. 2008, Nr. 4
35. Malcas E., Nekrašas V., Vileita A. ir kt./red. Žeruolis J. ir Čapskis M. Lietuvos TSR civilinio kodekso komentaras. Vilnius: Mintis, 1976
36. Mikelėnas V. Tarptautinės teisės įvadas. Vilnius: Justitia, 2001. P. 81
37. Mouratidou S. National Report: Greece // Notarius International. 2001, Nr. 2. Vol. 6
38. Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė. Antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Justitia, 1999
39. Oda H. Basic Japanese Laws. Oxford: Clarendon Press, 1997
40. Skirius J., Šapoka G. Iš Lietuvos teisės ir valstybės istorijos: straipsnių ir mokslinių darbų ištraukos. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001
41. Svirbutienė D. Palikimo priėmimo būdai: teoriniai ir praktiniai aspektai // Notariatas. 2007, Nr. 1

42. Valikonytė I., Lazutka S., Gudavičius E. Pirmasis Lietuvos Statutas (1529 m.). Vilnius: Vaga, 2001
43. Vansevičius S. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybiniai – teisiniai institutai pagal 1529, 1566 ir 1588 m. Lietuvos Statutus. Vilnius: Mintis, 1981
44. Vansevičius S. Paveldėjimo teisė pagal Lietuvos Užnemunėje galiojusį Prancūzijos 1804 metų Civilinį kodeksą (Napoleono) // Teisė. 1998, Nr. 32
45. Vėlyvis S., Jonaitis M. XII lentelių įstatymai ir jų komentaras. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007
46. Vėlyvis S., Jonaitis M. XII lentelių įstatymai ir kai kurios atskirų šiuolaikinės teisės šakų bei institutų nuostatos // Jurisprudencija. 2008, Nr. 1 (103)
47. Vileita, A. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (1) // Justitia. 2003, Nr. 1-2
48. Vileita A. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (2) // Justitia. 2003, Nr. 3-4
49. Vileita A. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (3) // Justitia. 2003, Nr. 5
50. Vileita A. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (4) // Justitia. 2003, Nr. 6
51. World Map: Conflict of Law in Successions // Notarius International. 2005, Nr. 3-4. Vol. 10
52. Грудцына Л. Ю. Наследственное право вопроцы атыеты. Москва:ЛексЭст, 2004
53. Зайцева Т. И., Крашенинников П. В. Наследственное право. Москва: Статут, 2000. Р. 41
54. Михалева Т. Н. Наследование по завещанию, по закону, отдельных видов имущества. Москва: ГроссМедиа, 2005
55. Под. ред. Суханова Е. А. Гражданское право. Том 2. Москва: Волтерс Клувер, 2005

IV. Npublikuoti moksliniai darbai:

52. Jonaitis M. Romėnų privatinės teisės įtaka šiuolaikinei civilinei ir civilinio proceso teisei: daktaro dis.soc. mokslai: teisė (01S) / LPA, MRU. Vilnius, 2005

V. Mokslinės publikacijos duomenų bazėse:

53. Peart, N. New Zealand's Succession Law: Subverting Reasonable Expectations. Common Law World Review, 2008, Vol. 37, Issue 4
<http://web.ebscohost.com/ehost/pdf?vid=19&hid=102&sid=14c2cc61-f842-4302-a0af-8808d72898e4%40sessionmgr112> prisijungimo laikas 2009-10-01 20:10

54. Sjen van Erp New Developments in Succession Law // Electronic Journal of Comparative Law. 2007 December, Vol. 11.3 <http://www.ejcl.org/113/article113-5.pdf> prisijungimo laikas 2009-10-27 21:06

VI. Teismų praktika:

55. Lietuvos Aukščiausio Teismo teisėjų Senato nutarimas 2003 m. birželio 20 d. Nr. 41 „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nagrinėjant bylas dėl teismo leidimų išdavimo pagal Civilinio proceso kodekso XXXIX skyriaus taisyklės“ http://www.lat.lt/4_tpbiuletiniai/senos/nutartis.aspx?id=26401 prisijungimo laikas 2009-11-13 22:30

56. Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. rugsėjo 13 d. nutartis, civilinėje byloje F.Svetakienė v. A.Svetaka, bylos Nr. 3K-3-443/2004, kategorija 30.6

57. Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. rugsėjo 23 d. konsultacija A3-110. // Teismų praktika. 2004, Nr. 22

58. Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. lapkričio 15 d. nutartis, civilinėje byloje I.Lastovskij v. Vilniaus rajono 3-ojo notarų biuro notaras T.P.Vėlyvis, bylos Nr. 3K-3-588/2004, kategorija 109

59. Lietuvos Aukščiausio Teismo Senato 2005 m. gruodžio 29 d. nutarimo Nr. 56 Lietuvos Respublikos teismų praktikos, taikant Civilinio proceso kodekso normas, reglamentuojančias juridinę reikšmę turinčių faktų nustatymą, apžvalga // Teismų praktika. 2006, Nr. 24

60. Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 16 d. nutartis, civilinėje byloje pagal pareiškėjo R. M. kasacinį skundą, bylos Nr. 3K-3-46/2006, kategorija 34.5 (S)

61. Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. gegužės 17 d. nutartis, civilinėje byloje T. J. ir J. R. v. antstolės A. R. Ž. atstovas A. Ž., bylos Nr. 3K-3-340/2006, kategorija 129.1 (S)

62. Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. spalio 30 d. nutartis, civilinėje byloje UAB „Finansų spektro investicija“ v. AB „Vilmakas“, K. R., bylos Nr. 3K-3-546/2006, kategorijos 34.5; 128.1; 128.18; 128.19 (S)

63. Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis 2006 m. lapkričio 13 d., civilinėje byloje V. G. v. I. G., bylos Nr. 3K-3-520/2006, kategorija 34.3 (S)

64. Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis 2006 m. lapkričio 14 d., civilinėje byloje S. A. v. A. V., Vilniaus m. notarei R. Š., VĮ Registrų centrui, bylos Nr. 3K-3-537/2006, kategorija 34.3 (S)

65. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. sausio 10 d. nutartis, civilinėje byloje pagal pareiškėjo R. M. skundą, bylos Nr. 3K-3-12/2007, kategorija 34.5
66. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. kovo 05 d. nutartis, civilinėje byloje A. J. v. V. Ž., bylos Nr. 3K-3-86/2007, kategorija 128. 2 (S)
67. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. birželio 15 d. nutartis, civilinėje byloje J. D. ir G. S. v. M. D., bylos Nr. 3K-3-258/2007, kategorijos 34.5; 122.2 (S)
68. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. rugsėjo 28 d. nutartis, civilinėje byloje L. S. v. N. J., bylos Nr. 3K-3-377/2007, kategorija 34.4.3 (S)
69. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 19 d. nutartis, civilinėje byloje A. R. v. M. T., bylos Nr. 3K-3-420/2007, kategorija 34.5 (S)
70. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. gruodžio 21 d. nutartis, civilinėje byloje J. G. v. A. B., bylos Nr. 3K-3-586/2007, kategorija 34.5
71. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. sausio 22 d. nutartis, civilinėje byloje pagal pareiškėjo M. D. skundą, bylos Nr. 3K-3-33/2008, kategorijos 23; 34.1 (S)
72. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis 2008 m. kovo 07 d., civilinėje byloje G. O. ir J. K. v. S. O., bylos Nr. 3K-3-210/2008, kategorijos 34.3; 34.4.10 (S)
73. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. liepos 11 d. nutartis, civilinėje byloje J. Ž. v. S. Ž., bylos Nr. 3K-3-391/2008, kategorijos 34.5 (S)
74. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. lapkričio 4 d. nutartis, civilinėje byloje B. O. S. v. R. S., bylos Nr. 3K-3-547/2008, kategorijos 34.4.5; 34.4.8
75. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 23 d. nutartis, civilinėje byloje pagal pareiškėjo I. Ž. kasacinį skundą, bylos Nr. 3K-3-596/2008, kategorija 34.4.3 (S)
76. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. vasario 5 d. nutartis civilinėje byloje E. Z. v. I. S., bylos Nr. 3K-3-47/2009, kategorijos 34.5; 21.1 (S)
77. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje pagal pareiškėjos K. K. pareiškimą, bylos Nr. 3K-3-200/2009, kategorija 34.4.3 (S)

78. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. birželio 15 d. nutartis civilinėje byloje R. L. v. V. L., bylos Nr. 3K-3-206/2009, kategorijos 34.6; 121.19.4

79. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. liepos 03 d. nutartis, civilinėje byloje M. G. v. St. K., I. G., notarė Č. B., bylos Nr. 3K-3-328/2009, kategorijos 34.5, 128.2 (S)

80. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. liepos 31 d. nutartis, civilinėje byloje A. J., P. K. v. J. J., bylos Nr. 3K-3-322/2009, kategorija 34.5 (S)

VII. Interneto svetainės:

Centrinė hipotekos įstaiga www.lhr.lt

Lietuvos Respublikos Seimas www.lrs.lt

Lietuvos notarų rūmai www.notarai.lt

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas www.lat.lt

Palikimo priėmimo problematika

SANTRAUKA

Palikimo priėmimas yra laikomas vienašaliu sandoriu, nes asmuo savo veiksmais siekia sukurti, pakeisti arba panaikinti civilines teises ir pareigas. Palikimas gali būti priimamas aiškiai išreikšta asmens valia, arba konkludentinių veiksmų forma. Palikimo priėmimas gali būti laikomas neatšaukiamu sandoriu, išskyrus išimtį, numatytą Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.51 str. 2 d. – kai įpėdinis faktiškai valdo palikimą dėl kitų įpėdinių interesų. Teisės doktrinoje yra skirtingai vertinamas palikimo atsisakymas ir jo atšaukimo galimybė. Palikimas priimamas, palikimo atsiradimo vietos notarui pateikiant pareiškimą apie palikimo priėmimą. Tam tikrais atvejais palikimo priėmimo būdas, sudarant paveldimo turto apyrašą, gali būti privalomas kitiems įpėdiniams. Įpėdinis, priėmęs palikimą faktiniu valdymu, civiliniuose teisiniuose santykiuose su trečiaisiais asmenimis privalo įregistruoti savo nuosavybės teises viešajame registre (CK 1.75 str.). Aplinkybė, jog mirusysis buvo sudaręs testamentą, įpėdiniams yra reikšminga, priimant palikimą. Pagal Lietuvos Respublikos galiojančius įstatymus, įpėdinių, turinčių teisę priimti palikimą pagal įstatymą, sąrašas yra įtvirtinamas imperatyviai. Skirtingai nei įpėdinių pagal įstatymą, testamentinių įpėdinių rato teisės normos imperatyviai neapibrėžia. Palikimo priėmimo registravimas suteikia galimybę kreditoriams būti informuotiems apie palikimo priėmimą, kad jie galėtų kreiptis dėl savo reikalavimų patenkinimo po skolininko mirties. Palikimo priėmimui yra taikoma valstybės, kurios teritorijoje buvo nuolatinė palikėjo gyvenamoji vieta jo mirties momentu teisė, išskyrus nekilnojamojo daikto paveldėjimo santykius, kuriems taikoma nekilnojamojo daikto buvimo vietos valstybės teisė. Tarptautinis paveldėjimo teisės reglamentavimas nėra iki galo suformuotas.

The Issues of Inheritance Acceptance

SUMMARY

Acceptance of the inheritance is regarded as a unilateral transaction because a person through his actions seeks to establish, amend or repeal civil rights and obligations. The inheritance may be accepted by clearly expressed will of the person, or as an implication form. Acceptance of the inheritance can be considered as an irreversible transaction, except for the exemption provided for in the Republic of Lithuania Civil Code, Art 5.51 2 part - when the heir is actually managing the inheritance of other heirs' interests. The disinheritance and the option to withdraw it in the legal doctrine is treated differently. The inheritance is accepted by making the statement to the notary where estate occurs. In some cases, the way to accept the inheritance by making an inventory may be required in the other heirs. Successor, delivered the legacy of the actual management of the civil legal relations with third parties must register his property rights in the public register (CC 1.75 Art.). The fact that the deceased have made a will, is significant to the heirs when they are accepting the inheritance. The list of heirs who are entitled to accept the inheritance by law is enshrined imperatively in valid Lithuanian laws. In contrast to the heirs under the law, testamentary heirs are not defined imperatively. The registration of accepting the inheritance gives an opportunity for creditors to be informed about the acceptance of inheritance that they could satisfy their demands after the debtor's death. The law of habitual residence is applicable to the acceptance of inheritance except the relations of the immovable property inheritance –the law of the place where the property is situated for those relations is applicable. International succession law regulation is not fully formed.

PRIEDAI

1 Lentelė

Testamentų registruoti pateiktų pranešimų apie palikimo priėmimą skaičius pagal duomenų teikėjus

Metai	Notarų pateiktų pranešimų skaičius	Teismų pateiktų pranešimų skaičius
2001 m.*	12795	26
2002 m.	30576	134
2003 m.	31166	316
2004 m.	31670	327
2005 m.	33597	572
2006 m.	35024	868
2007 m.	34861	1919
2008 m.	34468	2451
2009 m. iki spalio 1 d.	24682	1652

* Registras veiklą pradėjo 2001 m. liepos 1d.

2 Lentelė

Testamentų registre įregistruoti palikimo priėmimo faktai, kai palikėjas buvo sudaręs testamentą

Metai	Bendras palikimo priėmimo faktų skaičius	Palikimo priėmimo faktų skaičius, kai palikėjas buvo sudaręs testamentą
2001 m.*	12465	210
2002 m.	30104	1918
2003 m.	30728	3167
2004 m.	31052	4036
2005 m.	32793	5069
2006 m.	35076	6718
2007 m.	36366	7973
2008 m.	36587	9503
2009 m. iki spalio 1 d.	26008	7395

* Registras veiklą pradėjo 2001 m. liepos 1d.

Magistro baigiamasis darbas baigtas 2009 m. lapkričio 18 d.

Magistrantė Karolina Grubinskienė

El. adresas: karaisy@gmail.com